

Undervisningsministeriet

Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä

Luovuusstrategian osatyöryhmien raportit

Opetusministeriön julkaisuja 2005:35

Luovat ympäristöt

Luova talous

Luova ihminen

Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä

Luovuusstrategian osatyöryhmien raportit

Opetusministeriön julkaisuja 2005:35

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet
Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto /
Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen
PL / PB 29, 00023 Valtioneuvosto / Statsrådet
<http://www.minedu.fi>
<http://www.minedu.fi/julkaisut/index.fi>

Taitto / Ombrytning: Erja Kankala
Kannen suunnittelu ja taitto / Omslagslayout: Vesa Huhtala, VSQ

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet 2005

ISBN 952-485-034-6 (nid.)

ISBN 952-485-035-4 (PDF)

ISSN 1458-8110

Opetusministeriön julkaisuja / Undervisningsministeriets publikationer 2005:35

Esipuhe luovuusstrategian osatyöryhmien raporttien yhteisjulkaisuun

Matti Vanhasen hallituksen ohjelmaan sisältyy koko maata koskevan luovuusstrategian laatiminen. Asia sisältyy hallitusohjelman kulttuuripolitiikkaa koskevaan lukuun.

Kulttuuripolitiikan näkökulmasta luovuusstrategiatyössä on kyse siitä, että kulttuuripolitiikan toimijoilla on teeman pitkäaikaista erityisasiantuntemusta taiteellisen ja muun kulttuurisen luovuuden osalta. Pyrkimykset edistää luovuutta yhteiskunnassa eivät kuitenkaan rajoitu kulttuuripolitiikkaan, vaan ulottuvat hallinnonala- ja toimijarajojen yli. Tästä lähtökohdasta myös luovuusstrategiatyö on suunniteltu. Tässä se myös poikkeaa muissa maissa tehdyistä luovuusstrategioista.

Luovuutta ei ole aiemmin käsitelty hallinnollisesti koko yhteiskunnan kehittämiseen vaikuttavana kysymyksenä. Pioneeriluonteensa vuoksi luovuusstrategiatyö on suunniteltu huolellisesti niin, että se myös työskentelyotteeltaan heijastaisi käsittelemäänsä teemaa. Luovuus ei ole mystinen asia, mutta sen luonnetta on hyvä arvostaa. Hallinto ja muut yhteiskunnan toimijatahot eivät voi omia luovuutta, mutta voivat luoda toimillaan suotuisampia edellytyksiä sen toteutumiselle.

Luovuusstrategiatyön toteuttamisessa on kolme tavoitetta: prosessimaisuus, monialaisuus ja hengittävyys.

Prosessimaisuutta on työprosessin jakaminen kolmeen vaiheeseen. Strategiatyötä pohjusti ja toimeksiannon valmisteli esityöryhmä vuoden 2004 alussa. Ehdotus oli kommentointikierroksella noin 250:lla eri toimijataholla. Varsinainen luovuusstrategiatyö käynnistyi vuoden 2005 alussa. Strategiatyön toimeksiannon mukaan opetusministeriö nimesi strategiatyön kolme osatyöryhmää eri teema-alueita käsittelemään ja lisäksi yhteistyöryhmän arvioimaan kokonaisuutta.

Monialaisuutta on tavoiteltu osatyöryhmien laajuudella: työryhmien kontaktipinnat ovat niin arjessa, kansalaisyhteiskunnassa, hallinnossa kuin elinkeinoelämässäkin. Ryhmät ovat laajoja, koska nähtiin, että millään taholla ei voi olla luovuuden kokonaisvaltaista asiantuntijuutta, vaan asiantuntijuudet ovat erilaisia riippuen näkökulmasta ja tarkastelutavasta.

Työskentelyprosessin hengittävyys liittyy em. kolmivaiheisuuteen. Kunkin työryhmävaiheen valmistumisen ja käynnistymisen väliin on jätetty mahdollisuus arvioida prosessin etenemistä ja tarvittaessa tarkistaa sen tavoitteita. Työprosessi on siis avoin prosessin aikaisille vaikutteille. Koko strategiaprosessille on varattu runsaasti aikaa, mutta kukin työryhmävaihe toteutetaan tiiviinä työjaksoina. Valmisteluvaiheen jälkeinen luovuusstrategiatyö toteutetaan 1.1.2005–31.10.2006 välisenä aikana.

Toimeksiannon mukaan luovuusstrategiatyön tavoitteena on:

- kiinnittää yhteiskunnan eri toimijoiden huomio luovuuden kasvavaan merkitykseen yksilöiden, yhteisöjen ja koko yhteiskunnan hyvinvoinnissa ja menestyksessä
- lisätä eri toimin edellytyksiä luovuuteen liittyvien yksilöllisten ja yhteisöllisten voimavarojen käytölle sekä
- etsiä tasapainoa luovuuteen liittyvien yhteiskunnan kehittämismahdollisuuksien ja kasvavien kilpailu- ja tehokkuusvaatimusten välillä."

Luovuusstrategiatyössä tulee toimeksiannon mukaan:

- hyödyntää ja tukea olemassa olevia luovuuden edistämiseen tähtääviä hankkeita tai prosesseja, tehdä uusia aloitteita tai käynnistää uusia prosesseja, joilla mahdollistetaan luovuuden parempi toteutuminen elämän ja yhteiskunnan eri alueilla sekä valmistella strategia luovuuden edistämiseksi Suomessa."

Luovuusstrategian valmistelun kolme osiota ja työryhmää ovat: Luova ihminen, Luovat ympäristöt ja Luova talous. Niiden toimeksiannot tulevat esiin niiden raporteista tässä julkaisussa ja liitteenä olevassa luovuusstrategiatyön toimeksiannossa.

Luovuusstrategiatyön yhteistyöryhmä evästi kokouksessaan 3.1.2005 osatyöryhmien työn em. strategiatyön linjausten suunnassa. Osatyöryhmien tuli käsitellä toimeksiantojaan erityisesti seuraavien kysymysten valossa:

- antaako suomalainen yhteiskunta riittävästi tilaa luovuuden toteuttamiselle, eli miltä osin ja millä tavoin yhteiskunnalliset järjestelmät edistävät tai estävät luovuuden toteuttamista?
- ovatko yhteiskunnalliset rakenteet sellaisia, että ne edistävät luovuuden parempaa toteutumista?
- ovatko kannustimet kunnossa, eli kannustetaanko luovuuden toteuttamista ja edistämistä oikeilla tavoilla?
- mitkä ovat pahimmat esteet luovuuden toteuttamiselle?

Osatyöryhmien tuli toteuttaa oma työnsä 1.2.–31.8.2005 välisenä aikana, mutta kokousaikataulujen yhteensovittamisongelmien vuoksi työt ryhmissä saatiin valmiiksi hieman myöhemmin. Osatyöryhmät saivat päättää omista toimintatavoistaan kokonaisstrategian puitteissa.

Em. prosessuaaliset strategiatyön tavoitteet merkitsevät sitä, että luovuusstrategiatyö koostuu kolmesta osasta ja niiden tuottamista raporteista. Esityöryhmän raportti Luovuuskertomus on julkaistu opetusministeriön julkaisuja -sarjassa numerolla 2004:4. Nyt käsillä oleva julkaisu sisältää kolmen osatyöryhmän raportit – yksissä kansissa, mutta keskenään erilaisina. Yhteistyöryhmä tulee tuottamaan aikanaan oman loppuraporttinsa.

Luovuusstrategian osatyöryhmien valmistumisen jälkeen alkaa yhteistyöryhmän työskentely. Sillä on yhteys osatyöryhmiin, kun niiden puheenjohtajat ovat myös yhteistyöryhmän jäseniä. Lisäksi yhteisryhmään kuuluu eri hallinnonalojen ylintä johtoa ja muita luovuuden edistämisyhtymien kannalta tärkeitä tahoja. Yhteistyöryhmän tehtävä on ottaa kantaa osatyöryhmien ajatuksiin, linjauksiin ja esityksiin suhteuttamalla ne muihin suomalaisen yhteiskunnan kehittämishaasteisiin. Mikä luovuuden rooli niissä on? Antavatko luovuustyöryhmien raportit aihetta jollain tavoin tarkistaa, suunnata tai uudistaa suomalaisen yhteiskunnan kehittämisstrategioita? Toinen keskeinen tehtävä on ottaa kantaa siihen, miten raporttien ja esitysten toimeenpanoa voidaan edistää suomalaisessa yhteiskunnassa.

Riitta Kaivosoja

Ylijohtaja

Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto

Opetusministeriö

Sisältö

<u>Esipuhe luovuusstrategian osatyöryhmien raporttien yhteisjulkaisuun</u>	<u>3</u>
--	----------

Luova ihminen

<u>Saatteeksi</u>	<u>8</u>
<u>1 Luovuus ja sen edistämisen keskeiset haasteet</u>	<u>10</u>
<u>2 Luovuuden edistämisen haasteet ja esitykset teema-alueittain</u>	<u>13</u>
2.1 Luovuus arjessa	13
2.2 Luovuus tieteessä ja taiteessa	19
2.3 Luovuus työelämässä	23
2.4 Kasvatus ja koulutus luovuuden edistäjänä	28

Luovat ympäristöt

<u>Saatteeksi</u>	<u>34</u>
<u>1 Työryhmän linjaukset</u>	<u>36</u>
1.1 Luova elämänsäsenne – tuottava luovuus	36
1.2 Mihin Suomi käyttää luovuutta?	37
1.3 Luovuutta tukevat ympäristöt	38
<u>2 Työryhmän esitykset</u>	<u>45</u>

Luova talous

<u>Alkusanat</u>	<u>58</u>
<u>Tiivistelmä</u>	<u>60</u>
<u>1 Miksi luovaa taloutta tarvitaan?</u>	<u>61</u>
1.1 Innovaatiot vetävät maailmantaloutta	61
1.2 Haasteena luovuuden kulttuurin kehittäminen	62
<u>2 Luovuus ja kulttuuri</u>	<u>65</u>
2.1 Käsiteselvennyksiä	65
<u>3 Talouden luovuuden ulottuvuudet</u>	<u>70</u>
3.1 Luovan talouden toimintamalli	70
3.2 Luovuuden tasot yritystoiminnassa	71
3.3 Luovan talouden merkitykset	72
<u>4 Luovuuden esteet ja sen kehittämisen askeleet</u>	<u>73</u>
4.1 Luovuuden esteet	73
4.2 Luovuuden kehittämisen kahdeksan askelta	74

Luova ihminen

Saatteeksi

Toimeksiannon mukaan Luova ihminen -työryhmän tuli opetusministeriön luovuusstrategiatyössä "tarkastella luovuutta ihmisen lajiominaisuutena, itsensä toteuttamisena, ajattelu- ja toimintatapoina, arkielämässä vaikuttavana yksilöllisenä ja yhteisöllisenä tekijänä, ammatillisena ominaisuutena ja työyhteisöjen voimavarana". Lisäksi tuli "tarkastella kasvatuksen ja koulutuksen roolia luovuuden edistämisessä".

Työryhmä piti yksitoista yhteistä kokousta 8.2.–20.10.2005 välisenä aikana. Lisäksi eri teemoja käsiteltiin pienemmissä tiimeissä kokousten välillä. Suurin työtä edistävä tekijä oli työryhmälle annetun teeman kiehtovuus, mikä näkyi aktiivisena ja innostuneena osallistumisena kokouksiin ja tiimeihin. Suurin työtä haittaava tekijä oli yhteisten kokousaikojen löytämisen vaikeus. Osaltaan tämä vaikeus heijastaa yhtä niistä yleisistä tämän ajan ongelmista, joihin työryhmä keskeisissä viesteissään haluaa kiinnittää huomiota.

Työryhmän toimeksianto oli monialainen, ja työryhmän jäsenet toivat sen työhön ansiokkaasti luovuuden erilaisia asiantuntijuuksia. Työryhmän raportti ja esitykset perustuvat kokouksissa ja tiimeissä käytyihin keskusteluihin. Kaikkien näkemysten suhteen ei nähty tarpeelliseksi hakea ehdotonta yksimielisyyttä, mutta myöskään suuria näkemyseroja ei syntynyt. Asiantuntijuuksien erilaisuus näkyy toivottavasti raportin sisällössä ja sen esitysten monitahoisuudessa.

Työryhmän raportti on kirjoitettu siten, että aluksi esitetään yleisnäkemys luovuudesta sekä työryhmän keskeiset viestit luovuuden edistämisen tarpeista. Sen jälkeen käsitellään vuorotellen eri teema-alueet ja tehdään niihin liittyvät esitykset.

Urheilujohtajien tavoin tunnen suurta ylpeyttä joukkueestani onnistuneen suorituksen jälkeen. Minulla on ollut ilo johtaa puhetta osaavassa, tehtävänsä paneutuneessa ja aidosti innostuneessa joukkueessa. Työryhmän ilmapiiri on ollut harvinaisen avoin, erilaisia näkemyksiä kunnioittava ja kannustava. Ryhmän toiminta on samalla esimerkki siitä, kuinka työ luovuuden puolesta on itsessään arvokasta. Tähän työhön on helppo haastaa mukaan muutkin.

Aila Paloniemi

työryhmän puheenjohtaja

Työryhmän työhön osallistuivat seuraavat henkilöt:

Aila Paloniemi, kansanedustaja, *puheenjohtaja*

Sinikka Haapanen, kulttuurisuunnittelija, Helsingin kaupunki/Nuorisoasiankeskus

Sari Kaasinen, muusikko, musiikkikasvattaja

Taavi Kassila, elokuvaohjaaja, kirjailija

Jorma Kauppinen, opetusneuvos, Opetushallitus

Soili Keskinen, professori, Turun yliopisto, Rauman opettajankoulutuslaitos

Erkki Kuisma, fellow, Nokia Oyj

Reijo Miettinen, professori, Helsingin yliopisto

Kiti Müller, tutkimusprofessori, Työterveyslaitos

Juhani Suortti, professori, Oulun yliopisto/Kajaanin opettajankoulutusyksikkö

Risto Ruohonen, neuvotteleva virkamies, opetusministeriö

Hannu Saha, Taiteen keskustoimikunnan puheenjohtaja

Mika Tammilehto, opetusneuvos, opetusministeriö

Anna Tulusto, toimittaja

Esa Pirnes, erikoissuunnittelija, opetusministeriö, *sihteeri*

Anna Kanerva, suunnittelija, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö, *sihteeri*

1 Luovuus ja sen edistämisen keskeiset haasteet

Luovuus on useimpien ihmisen maailmasuhdetta selittämään pyrkivien uskonnollisten ja filosofisten oppien keskiössä. Maailma on jatkuvassa luomisen tilassa, ja jokainen ihminen on luova. Ihminen luo mielikuvia, ajatuksia, unelmia ja suunnitelmia ja pyrkii toteuttamaan niitä sanoilla ja teoilla elämän eri alueilla. Luovuutensa avulla ihminen ilmaisee itseään lajiolentona ja yksilönä.

Luovuuden kehityksessä voidaan erottaa karkeasti kaksi vaihetta riippumatta siitä, miten itse luovuutta määritellään. Koulun aloitusta edeltävää vaihetta voi kutsua vapaan luovuuden vaiheeksi. Sitä luonnehtii lapsen tapa tarkastella kohtaamiaan asioita kokonaisvaltaisesti ja intuitiivisesti. Näin lapsi voi tavoittaa oleellisia asioita ympäristöstään, vaikka ei pystyisikään perustelemaan kantojaan analyytisesti.

Koulun myötä lapsen toimintaa arvioidaan suhteessa annettavaan opetukseen, erilaisiin tehtäviin ja suorituksiin. Lapsenomainen vapaa luovuus kohtaa näissä tilanteissa erilaisia ehtoja ja rajoitteita ja sen käytön mahdollisuudet vähentyvät. Vastaavasti lapsi oppii vähitellen aikuismaisia ajattelu- ja toimintatapoja ja niiden mukana myös aikuiselämässä tarvittavaa luovuutta.

Aikuisluovuudessa korostuu ajattelun ja toiminnan sisällöllisyys ja tavoitteellisuus. Sitä arvioidaan työelämässä tai yhteiskunnallisissa toiminnassa ai-

kaansaatujen saavutusten ja tulosten kautta. Luovuutta katsotaan sisältyvän toimintoihin tai toiminnan tuloksiin, jotka ovat innovatiivisia. Innovaatiot syntyvät usein erikoistuneen osaamisen perustalta, mutta edellyttävät myös kykyä tarkastella asioita oman osaamisen viitekehyksen rajoilla ja sen ulkopuolella.

Sekä lapsuus- että aikuisluovuudella on omat esteensä ja kehittymisen edellytyksensä. Lapsuusajan luovuuden toteutumisen esteeksi voi nousta aikuisen luovuuden nostaminen lapsen luovuuden kriteeriksi. Yksityiskohtien korostaminen ja liian varhainen analyttisen ajattelun harjoittelu ei paranna lapsen luovuutta.

Aikuisvaiheen luovuuden riskinä on puolestaan vähätellä kokonaisvaltaisen, intuitiivisen, ja mielikuvitukseen perustuvan ajattelun sekä esimerkiksi käden taitojen hyödyllisyyttä. Luovuus liittyy aina kykyyn nähdä asioita monesta näkökulmasta samanaikaisesti, innovatiivisuus on kykyä yhdistellä erilaisia tietoja ja näkökulmia toisiinsa. (Luovuuden määritelmästä ks. luovuusstrategian valmistelutyöryhmän muistio Luovuuskertomus, opetusministeriön julkaisuja 2004:4, s. 8–9).

Luovuuden kannalta rajoitteiden olemassaolo ei ole ongelma, vaan niihin samaistuminen ja takertuminen. Luova ihminen ottaa huomioon rajoitteet, mutta arvioi niiden oikeellisuutta tai tarpeellisuut-

ta ja tarvittaessa pyrkii niitä poistamaan. Luovuuden vahingolliset rajoitteet ilmenevät mm. kaavoittuneena ajatteluna, tunnetakertumina ja toiminnan yksilölteaisuutena. Esteitä ovat myös liialliset aika-, informaatio- tai suorituspainet.

On olemassa monia menetelmiä, joilla yksilön kykyä luovaan itseilmaisuuksiin voi vahvistaa ja esteitä sen tieltä poistaa. Esimerkiksi joogafilosofiassa tuollainen väline on meditaatio, hiljentyminen, jolla puretaan samaistumista luovuutta rajoittaviin tekijöihin ja vahvistetaan kykyä kristaloida omia ajatuksia, tunteita ja pyrkimyksiä.

Tiimeissä ja organisaatioissa tärkeää on keskittyä läsnäolo, argumentointikyky ja avoin kommunikatio suhteessa omasta poikkeaviin virikkeisiin ja näkemyksiin. Tarvittaessa tulee olla mahdollisuus poiketa säännöistä, normeista ja etukäteissuunnitelmista.

Yhteiskunta elää ihmisten halusta kehittyä itse ja kehittää yhteisiä toimintoja. Luovuus on voimavara molemmille pyrkimyksille. Jos yhteiskunta haluaa edistää luovuutta, sen ei tule asettua esteeksi luovan elämäntavan toteuttamiselle. Parhaimmillaan yhteiskunta voi toimillaan myös edistää sen toteuttamisen mahdollisuuksia. Luovuuden merkityksen oivaltavassa yhteiskunnassa nähdään, että sillä on käytössään enemmän kehittymisen voimavaroja, kun kaikille annetaan enemmän mahdollisuuksia toteuttaa ja kehittää luovuuttaan.

Työryhmän keskeiset viestit

Luovuusstrategiatyön Luova ihminen -työryhmä on tarkastellut kaikkia sen toimeksiannossa mainittuja teemoja. Luovuus ihmisen lajijominaisuutena, itsensä toteuttamisena sekä ajattelu- ja toimintatapoina sisältyy edellä kirjoitetun lisäksi läpäisevänä näkökulmana muiden toimeksiannossa mainittujen asioiden käsittelyyn.

Työryhmän keskusteluissa nousi esiin muutamia luovuuden edistämisen tai sen estymisen kannalta muita polttavampia kysymyksiä. Ne tulevat esiin alla olevassa teemoittaisessa tarkastelussa, mutta työryhmä haluaa listata ne myös erikseen keskeisimpinä viesteinä:

1. Työryhmä katsoo, että pyrkimykset edistää luovuutta yhteiskunnassa edellyttävät luottamusta ihmisten kykyyn ja haluun käyttää omia luovia ja muita voimavarojaan. Tällaisen voimavarakeskeisen ihmis- ja yhteiskuntakäsityksen mukaan jokaisella yksilöllä on luovaa potentiaalia, lahjakkuutta ja kykyä, joiden ilmaiseminen ja kehittäminen on hänen perusoikeutensa ja samalla yhteiskunnan taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kehityksen yhä tärkeämpi voimavara. Luovuusstrategian yhteistyöryhmän on syytä ottaa kantaa siihen, miten tällainen kaikkien luovuutta korostava ajattelutapa ja ns. huippuosajien tarpeiden huomioon ottaminen sovitetaan yhteen yhteiskuntapolitiikassa.

Luovuus ei kehity eikä johda innovatiivisuuteen sattumanvaraisesti. Siksi tarvitaan luovuuspedagogista ja muuta luovuuden kehittämistä yhteiskunnallisen toiminnan eri aloilla. Tämä haaste koskee koko elinikäisen oppimisen periaatteella toimivaa koulutusjärjestelmää, luovuuden käyttöä arjessa, kansalaistoiminnan eri muotoja, työn kehittämistä, koulutuksen ja työelämän vuorovaikutusta, taidetta ja tiedettä. Luovuuden edistämisen tarpeet koskevat eri ikäryhmiä osin eri tavoin: varhaiskasvatuksessa luovuuspedagogisin menetelmin tulee huolehtia lapsenomaisen luovuuden tarpeista, myöhemmin koulutuksessa ja erityisesti työelämässä aikuisluovuuden tarpeista.

2. Tietoyhteiskunnassa luovuus ja innovaatiot vaikuttavat ratkaisevasti yhteiskunnan kehitysedellytyksiin. Myös Suomen kansallisissa kehittämisstrategioissa innovaatioiden tuottaminen nähdään yhteiskuntakehityksen ja menestyksen kannalta keskeisenä tavoitteena. Uusia innovaatioita tarvitaan tuotantoprosesseihin, tuotteisiin, palveluihin sekä tiedon ja taidon eri alueille. Työryhmän toimeksiannon alueilla korostuu tarve tuottaa erityisesti uusia sosiaalisia innovaatioita. Työryhmä näkee siksi tarpeelliseksi, että sosiaalisen innovaatiotoiminnan kannustimet, tuki, rahoitus ja muut järjestelyt saatetaan suomalaisen yhteiskunnan kehittämishaasteiden ja omaksuttujen kehittämisstrategioiden edellyttämälle tasolle.

3. Työryhmän käymät keskustelut osoittivat, että pyrkimykset luovuuden edistämiseen eivät asetu olemassa olevien hallinnonalarajojen sisään. Myös mo-

nien ryhmän esitysten toteuttaminen edellyttää hallinnonalarajat ylittävää ajattelu- ja toimintatapaa niin kansallisella, alueellisella kuin paikallisella tasolla. Kysymykseksi tällöin asettuu, onko nykyinen hallinnonalojen välinen yhteistyö riittävää luovuuden ja muiden vastaavan kaltaisten asioiden edistämiseksi. Tarvitaanko uudentyyppisiä foorumeita sekä hallinnonalojen väliselle yhteistyölle että julkisen hallinnon, kansalaisyhteiskunnan ja elinkeinoelämän välille?

Hallinnon välineinä edistää luovuutta ja innovatiivisuutta oppilaitoksissa, työelämässä ja kansalaisyhteiskunnassa työryhmä näkee tärkeänä kehittää normi- ja tulosohjauksen rinnalla, tai osin niiden sijasta, luovien ja innovatiivisten prosessien tukemista sekä hallinnollista ”apupyörätoimintaa”.

4. Luovuuden esiintulo tarvitsee usein aikaa käyttöönsä ja tilaa ympärilleen. Jatkuva kiire, työn pakotahtisuus tai sen pätkittäisyys sekä liiallinen tehokkuuden tavoittelu ovat siksi hyvin ongelmallisia asioita luovuuden näkökulmasta, eikä niitä pitäisi ehdoin tahdoin suosia yhteiskunnallisin toimenpitein. Työryhmä katsoo, että työelämän kiire- ja jaksamisongelmiin tulee suhtautua vakavasti, koska ne voivat vaarantaa muiden tärkeiden tavoitteiden saavuttamisen. Työryhmä esittää harkittavaksi kansallisen ”hätilafoorumin” tai vastaavan tilaisuuden järjestämistä asiaa käsittelemään, jotta asiaan liittyvät erilaiset näkemykset ja kokemukset saadaan aitoon vuoropuheluun keskenään.

Näiden keskeisimpien viestien lisäksi työryhmä pitää tärkeänä, että prosessi luovuuden edistämiseksi ei pääty tämän strategiatyön valmistuessa. Työryhmä esittää luovuusstrategian yhteistyöryhmän ja opetusministeriön harkittavaksi tulisiko strategiatyön tavoitteiden edistämistä varten perustaa esimerkiksi www-sivusto tai ajoittain ilmestyvä teema-lehti, jossa jatketaan luovuuteen ja sen edistämiseen liittyvää keskustelua, tuodaan esiin aloitteita ja hyviä esimerkkejä luovuuden edistämisestä sekä seurataan strategiatyön tavoitteiden ja esitysten toteutumista.

2 Luovuuden edistämisen haasteet ja esitykset teema-alueittain

2.1 Luovuus arjessa

Arkielämä on luovuuden toteutumisen päänäyttämö. Arjen luovuuden moninaisia ilmenemismuotoja ja soveltamismahdollisuuksia kuitenkin tunnustetaan ja arvostetaan huonosti. Sen esimerkkivoimaa jää runsaasti käyttämättä, eikä sitä osata riittävästi ottaa huomioon yhteisöjen ja koko yhteiskunnan kehittämistyössä. Arjen sujuvuutta ei saakaan jättää vain yksittäisten ihmisten kekseliäisyyden varaan, vaan myös yhteiskunnalla on siitä vastuunsa.

Arjen luovuuden huomiotta ja tunnustuksetta jääminen johtuu ajattelumme mittakaavavirheistä. Tähyilemme yhteiskunnallisessa kehittämistyössä kauas, suuriin asioihin ja rakenteisiin, emmekä näe lähellä olevaa, sitä jonka keskellä elämme jokapäiväistä elämäämme. Tällöin jäävät kysymättä tärkeät kysymykset: Mikä minulle yksilönä on tärkeää ja merkityksellistä? Saanko tehdä sitä, mihin minulla on sisäinen palo ja kutsumus? Miten luovia voimavarojani käyttämällä selviän päivittäisistä ongelmalanteista – ja kun selviän, mihin muuhun kuin omaan elämäni käytän sen voiman, joka selviytymiskokemuksissani karttuu? Onko lähiyhteisöilläni käyttää voimavaroilleni? Entä koko yhteiskunnalla?

Ihmiset arkirooleissaan ovat luovia eri tavoin ja eriasteisesti. Miksi ja millä tavoin, sitä tunnetaan varsin huonosti. Miksi toinen lyö hanskat tiskiinkin ja

toinen käärii hihat ja pyrkii ratkaisemaan eteensä tulevat pulmatilanteet? Miksi joku näyttää tunnistavan jo varhain omat luovat kykynsä ja myös määrätietoisesti käyttää niitä? Näitä tekijöitä pitää pyrkiä tunnistamaan ja tuomaan esiin nykyistä paremmin sekä tutkimuksen että tarinoinnin keinoin. Tuntemalla luovuuteen vaikuttavia tekijöitä ja tutustumalla toisten voima- ja voimaantumistarinoihin, voi löytää omaan elämäänsä uusia vaihtoehtoisia toimintatapoja ja ratkaisumalleja.

Samoin on syytä tuntea arjen luovuuden ja toimivuuden kriittiset kipupisteet. Näitä ovat syrjäytyminen, toiseus, yksinäisyys, masennus, sukupolvien kohtaamattomuus, ihmisten leimautuminen ja lokerointi, hallitsematon kilpailumentaliteetti, kiire, perheen ongelmat, työttömyys, yhteiskunnallinen osattomuus sekä arjen ja poliittishallinnollisen kielien ja toiminnan kohtaamattomuus. Kaupunkimaisessa ja maaseutumaisessa elämänmuodossa on osin erilaiset kipupisteet, mutta myös näiden kipupisteiden lievittämisessä ne voisivat saada oppia toisiltaan.

Tämän ajan ja tulevaisuuden arki on yhä enemmän sähköisten viestintävälineiden käyttöön liittyvää virtuaaliarkea. Varsinkin nuorille tietotekniset verkot ovat kohtaamispaikkoja, tämän ajan kyllä.

Internet ja muut tietotekniset verkot sekä rikastuttavat arkea ja tuovat apua sen ongelmiin, mutta voivat myös köyhdyttää ja vaikeuttaa sitä. Mm. lasten virtuaalipelot ovat uusi ilmiö. Ikääntyneimmille ikäryhmille tietoteknistyminen ja esimerkiksi monien palvelujen teknologisoituminen lisää riskiä syrjäytyä arkea merkitykselliseksi tekevissä toiminnoissa.

Arkielämän ongelmille herkistyminen instituutioissa ja hallinnossa

On tärkeää saada sellainen henki yhteiskuntaan, että luovia voimavaroja saa ja on hyvä käyttää oman elämäntilanteensa haasteiden selvittämiseen sekä lähiyhteisöjen ja koko yhteiskunnan hyväksi. Saa ajatella itse, saa tehdä toisinkin kuin on totuttu toimimaan. Vaihtoehtoisia ajattelu- ja toimintatapoja tulee harjoittaa, sietää ja arvostaa nykyistä paremmin.

Jokainen kohdallaan vastaa siitä, että itse elämässään ja lähiympäristössään edistää luovuuden toteutumiselle suotuisaa ilmapiiriä. Myös yhteiskunnallisten toimijoiden ja viranomaisen tulee herkistyä arjen luovuutta koskevalle tiedolle, tarinoille ja kipeyksille, kun ne kehittävät omia toimintojaan.

Arkielämän ongelmille herkistyminen politiikassa ja hallinnossa tarkoittaa mm. sitä, että ihmisiä ei nähdä vain kansalaisina, vaan yksilöinä; naisina ja miehinä, tyttöinä ja poikina, äitinä ja isinä, eri tavoin ikääntyvinä, maassa pitempään asuneina tai sinne vasta muuttaneina jne. Se tarkoittaa myös voimavarakeskeisen ihmis- ja yhteiskuntakuvan sisäistämistä ja siihen liittyvien toimintamallien kehittämistä.

Esimerkiksi: työttömyys tulee nähdä kaksinkertaisena inhimillisten voimavarojen hukkaamisena: työttömien työpanos ei tule yhteiskunnalliseen käyttöön, mutta myös heidän omat arkiset voimavaransa jäävät käyttämättä, kun heille ei synny riittävästi voimaantumis- ja osallistumiskokemuksia. Vastaavalla tavalla erilaisiin kulttuuriryhmiin kuuluvien välinen vuorovaikutus tulee nähdä suomalaisen yhteiskunnan kehittämisen voimavarana: mahdollisuutena ehkäistä eri ryhmien välisten konfliktien kasautumista ja mahdollisuutena vahvistaa luovan toiminnan edellytyksiä.

Luovuus- ja voimavarakeskeinen ratkaisujen etsintä yhteiskunnassa mahdollistaa arjen luovuuden ja institutionaalisen toiminnan paremman kohtaamisen. Näiden kohtaamisten alueille tarvitaan sosiaalisia innovaatioita. Niissä on merkittävä hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisen voimavara.

Ongelmana on, että sosiaaliselta innovaatiotoiminnalta puuttuvat tarvittavat rakenteelliset ja rahoituskelliset tuet. Tutkimus- ja kokeilutoimintaa alueella on tehty jonkin verran, mutta sitä ei ole vietty johdonmukaisesti käytäntöön. Suomessa ei ole myöskään tahoja, jolta voisi hakea rahoitusta sosiaalisten innovaatioiden tuotteistamiseen, mallintamiseen ja kokeilemiseen. Tässä on suuri ero teknologisen ja sosiaalisen innovaatiotoiminnan välillä, vaikka molempia tarvitaan, jos Suomi haluaa menestyä paremmin kansallisesti ja kansainvälisesti.

Arkielämän luovuuden parempi tunnistaminen vaikuttaa myös eri hallinnonalojen toimien suuntaamiseen sekä niiden välisen yhteistyön kehittämiseen. On tärkeää tunnistaa ne tilanteet, joissa arkielämästä nouseva hiljainen tieto ja kokemus sekä instituutioiden vakiintuneet toimintatavat eivät kohtaa. Päiväkodit, koulut, vanhainkodit, kansalais-toiminnan järjestöt ja muut institutionalisoituneet toimijat ovat arjen tarpeiden kohtaamispaikkoja, joten erityisesti niissä tulee toteuttaa sellaisia hallinto- ja instituutorajaa ylittäviä toiminta- ja yhteistyömuotoja, jotka vastaavat paremmin arjen kokonaisvaltaisiin tarpeisiin.

Luovuus kansalais- ja harrastustoiminnassa

Kansalaistoiminta on luovuuden toteuttamisen monimuotoinen ja suurten mahdollisuuksien kenttä. Parhaimmillaan arjen luovuus virtaa nimenomaan sinne. Nyt tilanne on kuitenkin osin päinvastainen, kun työelämäpaineet työntyvät arjen alueille ja kahlitsevat sen voimavaroja. Erityisesti lapsiperheiden vanhemmille jää liian vähän aikaa ja voimia osallistua kansalaistoimintaan. Tämä on ongelma, koska monissa kansalaistoiminnan yhteisöissä tarvittaisiin uusia toimijoita niiden ikärakenteen takia.

Toisaalta myös kansalaistoiminnan järjestöjen itsensä tulee uudistua ja monimuotoistaa toimintatapojaan niin, että ne vastaavat paremmin arjen tarpeisiin ja muutoksiin. Järjestötoiminnan muotojen tulee olla sellaisia, että valitsemispakot arjen ja järjestöosallistumisen tarpeiden väliltä vähenevät. Pesäpalloliiton pyrkimys kehittää urheiluseuroista uudentyyppisiä kohtaamispaikkoja on tärkeä askel tähän suuntaan. Näitä pyrkimyksiä tulee vahvistaa ja kehittää konkreettisiin ihmisten välistä vuorovaikutusta, kasvatusta ja arjen tarpeita edistäviin muotoihin. Esimerkiksi urheiluseurat voivat kehittää palvelujaan tarjoamalla toimintaa vanhemmille lasten harrastusten yhteyteen tai järjestämällä lastenhoito-, vanhus- ym. apua, jotta vanhemmat voivat harrastaa järjestettyä liikuntaa.

Luovuus on tärkeää kaikissa ikävaiheissa ja elämäntilanteissa. Kaksi ryhmää, jotka jäävät helposti liian vähälle huomiolle, ovat ikääntyneet ja murrosikäiset.

Seniorikansalaisissa on paljon elämän varrella kertynyttä osaamispotentiaalia. Aina kaikkea osaamistaan ja luovuuttaan ei ole voinut käyttää vallinneissa työ- ja perhe-elämän tilanteissa. Esimerkiksi monet suuriin ikäluokkiin kuuluvat ovat saattaneet uneksia koko elämänsä ajan mahdollisuudesta kouluttaa itseään enemmän, harrastaa taiteita tai tehdä tutkimusta. Ikääntyneillä pitäisikin olla nykyistä paremmat mahdollisuudet käyttää sekä elämäntekemiseen että ammatilliseen taitoon perustuvia kykyjä myös sen jälkeen, kun he ovat jääneet pois työelämästä. Kansan-, kansalais- ja työväenopistot sekä avoimet yliopistot ovat osaltaan toimineet tällä alueella, mutta toimintaa tässä suhteessa voidaan lisätä ja kehittää tietoisemmin senioripedagogiikan tarpeista käsin.

Seniorikansalaisten osallistumiselle on myös kysyntää. He voisivat – vapaaehtoisesti – eri tavoin helpottaa perheiden tai yksin elävien arkea. Isovanhemmille, tädeille, sedille jne. ei ole kuitenkaan vielä löydetty tähän aikaan soveltuvia osallistumistapoja ja rooleja arjessa ja yhteiskunnallisissa toiminnoissa. Jos ne löydetäisiin, työelämästä pois jääneet saisivat mielekästä tekemistä ja samalla lisäisivät arjen luovaa toiminnallisuutta vapauttamalla "ruuhkavuotia" eläviä arjen paineista. Seniorikansalaiset voisivat

myös osallistua soveltuvin tavoin instituutioiden (päiväkodit, koulut, vanhainkodit, urheiluseurat, järjestöt jne.) toimintaan tuomalla omat ammattensa tai muutoin kehittyneet tietonsa ja taitonsa niiden käyttöön.

Murrosikäisten kasvaminen ja oppiminen tapahtuu kodeissa ja kouluissa – mutta yhä enemmän myös niiden ulkopuolella. He ovat nuoriso- ja populaarikulttuurimuotojen keskeinen kohderyhmä. Haasteena on saada tämän ikäryhmän luovat voimavarat paremmin heidän omaa elämäänsä ja toimintayhteisöjään myönteisesti rakentavaan käyttöön. Tämä edellyttää mm. nykyistä hienovaraisempaa poika- ja tyttökuultuurien erittelyä ja niihin liittyvän pedagogiikan kehittämistä. Nuoret haluavat kokea olevansa tekijönsä alkuunpanijoita sekä minuitensa ja toimintansa omistajia. Nuorisotyön alueella tämä on ns. kulttuurisen nuorisotyön erityinen haaste.

Harrastustoiminta on kaikissa ikäryhmissä valikoitunutta, mutta erityisesti nuoruusvuosina tapahtuu harrastuksista pois jäämistä mm. liikunnan ja kulttuurin alueilla. Aina se ei tapahdu omasta halusta, vaan taloudellisista, sosiaalisista ja kulttuurisista syistä. Tämä on ongelma sekä yksilöiden että harrastusyhteisöjen kannalta. Harrastuksista pois jäävät yksilöt menettävät mahdollisuuksia toteuttaa ja kehittää itseään. Harrastusyhteisöt menettävät luovia ja toiminnallisia resurssejaan, sosiaalista pääomaansa. Joskus harrastusyhteisön toiminta saattaa kokonaan loppua toiminnasta vastoin omaa halua pois jäävien myötä. Jotta harrastustoiminnasta syrjäytymistä voidaan ehkäistä, tulee kaikkia ikäryhmiä koskevasti kehittää sosiaalisen takuun ajatukselle perustuvaa toimintaa. Sen joitain muotoja on alustavasti ideoitu Lahden ammattikorkeakoulussa.

Taideharrastusten luovuutta lisäävä vaikutus tulee esiin toisaalla tässä raportissa. Myös liikunta- ja urheilusuorituksessa on aina mukana luova ulottuvuus. Parantaessaan fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia liikunnan harrastaminen kasvattaa luovan toiminnan resursseja. Näitä resursseja kuitenkin myös turhaan rajoitetaan, kun lapset sosiaalistetaan liian varhain yhden lajin harrastajiksi. Myös epäterveen kilpailuttamisen riskit tulee tiedostaa. Lajien ja harrastamisen monipuolisuus on erityisesti lasten ja

nuorten liikunnan luova rikkaus.

Liikuntakulttuurin alueella voidaan luovuutta edistää myös tukemalla uudentyyppisiä, enemmän itseilmaisuun ja yhteisöllisyyteen kuin kilpailuun perustuvia liikuntakulttuurin muotoja. Meditatiivisen, keskittyneeseen läsnäoloon perustuvan aisti- ja tunneliikunnallisuuden, tai lähiympäristöä luovasti käyttävien liikuntamuotojen kehittäminen edesauttavat luovien voimavarojen tunnistamista ja käyttöön saamista. Samalla ne voivat olla edesauttamassa esim. päiväkodeissa ja kouluissa rauhattomuuteen liittyvien ongelmien ratkaisua. Myös suomalaisessa kilpa- ja huippu-urheilussa luovien voimavarojen valmennus osana mentaalista valmennusta on pitkälle käyttämätön voimavara.

Käsitys yhteiskunnallisesta todellisuudesta syntyy usein tiedotusvälineiden kautta. Niillä on siten suuri vastuu siitä, tuovatko ne riittävästi esiin arjen moninaista todellisuutta ja siinä ilmenevää luovuutta. Arjen näkökulman esiintuomisen haaste on myös siinä, mistä näkökulmista ja millä kielellä asioita esitetään. Monimuotoisen arjen sekä sen ja institutionaalisen toiminnan uudelleen muotouttamisen tarpeelle ei ole kehittynyt vielä kunnolla kieltä. Kaikkia yhteiskunnallisia toimijoita koskeva haaste on joka tapauksessa pyrkiä käyttämään sellaista kieltä, joka edistää arjesta nousevien ja siihen liittyvien yhteiskunnallisten haasteiden ja ongelmien ymmärtämistä ja niiden luovia ratkaisutapoja.

Esitys 1: Luovuuden ilmapiiri yhteiskuntaan ja arjen luovuudelle herkiminen

On suositeltavaa toimia niin, että syntyy luovuutta salliva ja edistävä yhteiskunnallinen ilmapiiri, joka mahdollistaa kannustavan, välittävän ja luovan Suomen kehittämistyön. Yhteiskunnallisten toimijoiden tulee herkimistä arjen luovuuden ja toiminnan tarpeille. Erityisesti tulee kiinnittää huomiota luovien ja muiden inhimillisten voimavarojen hukkaamisen riskeihin, voimaantumiseen, osallisuuden ja osallistamiseen sekä kulttuuriryhmien väliin vuorovaikutukseen.

Vastuutahot: Kaikki

Esitys 2: Sosiaalisen innovaatiotoiminnan tuen ja rahoituksen järjestäminen

Sosiaalisen innovaatiotoiminnan rakenteet – kannustimet, tuki, rahoitus ja muut järjestelyt – on saatettava nykyaikaisten vaatimusten ja suomalaisen yhteiskunnan kehittämishaasteiden edellyttämälle tasolle. Rakenteiden tulee olla vertailukelpoisia teknologisen innovaatiotoiminnan kannustus-, tuki- ja rahoitusmuodoille. Tulee perustaa monialainen ja arvovaltainen foorumi pohjustamaan sosiaalisen innovaatiotoiminnan rakenteellisen tuen järjestämistä.

Vastuutahot: Sitra

Esitys 3: Arjen sosiaalisten innovaatioiden tuottaminen

Arjen "pienet suuret" asiat tulee huomioida sosiaalisten innovaatioiden tuottamisessa. Arjen kekseliäisyyteen tulee kannustaa, siitä tulee palkita ja se tulee nähdä osana innovaatiotoimintaa. Erityisesti tulee kiinnittää huomiota sellaisiin innovaatioihin, jotka helpottavat arjen tarpeiden kohtaamista institutionaalisen toiminnan kanssa. Esimerkkinä työryhmä esittää (kenen tahansa vapaasti käytettäväksi) mummo- ja vaarifestareita teemalla "Vanhassa vara parempi": kerrallista tai toistuvaa tapahtumaa, jossa muun ohessa etsitään sosiaalisia innovaatioita ikääntyvien ihmisten yhteiskunnallisen roolin monipuolistamiseksi.

Maaseudun ja kaupunkien arjen haasteissa on osin samoja, osin erilaisia piirteitä. Niiden elämäntapojen ja tarpeiden vastakkainasettelun sijasta niiden vuorovaikutuksellisuus tulee myös nähdä suomalaisen sosiaalisen innovaatiotoiminnan alueena.

Vastuutahot: Vrt. edellinen esitys, eri ministeriöt, maakuntien liitot, kunnat, järjestöt, organisaatiot, tutkimusyhteisöt

Esitys 4: Koulutus-, kulttuuri- ja yhteiskunnallisen toiminnan suuntaaminen seniorikansalaisille

Yhteiskunnan osaamis- ja luovuspotentiaalia tulee vahvistaa elinikäisen oppimisen periaatteeseen soveltuvalla tavalla vahvistamalla seniori-ikäisten ihmisten osallistumismahdollisuuksia koulutukselliseen, taiteelliseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan mm. kansansivistystyön oppilaitoksissa ja avoimessa yliopistotoiminnassa. Koulutusta tulee kohdentaa myös seniori-ikäisten tarpeisiin ja kesken jääneitä opintoja tulee voida jatkaa myös eläkeiässä ja mahdollistaa jopa tutkintojen suorittaminen.

Vastuutahot: Opetusministeriö, yliopistot, oppilaitokset

Esitys 5: Työttömyyden tarkastelu luovuuden edistämisen näkökulmasta

Työttömyysongelmaa on syytä tarkastella myös luovuuden edistämisen tarpeista käsin. Tällöin omaehtoisen työllistymisen tukeminen, työttömyysturvaan nähden riittävästi palkattujen (erityisesti palvelualan) työpaikkojen synnyttäminen sekä työvoimapalvelujen herkistäminen kohtaamaan voimavarojaan hukanneet asiakkaat ovat keskeisiä haasteita. Näillä toimenpiteillä voidaan vahvistaa työttömien luovan toiminnan voimavaroja ja saada heidät osalliseksi yhteiskuntaan. Työllistämiseen tähtäävien toimien, kuten myös työvoimapolitiittisen koulutuksen tulee perustua yksilöllisten tarpeiden tunnistamiseen ja ne tulee saada kohtaamaan työelämän ja yhteiskunnan tarpeet. Nuorten työllistymistä edistävissä työpajoissa voidaan soveltaa samanlaisia luovan työtöteen ja luovien voimavarojen käyttämisen menetelmiä kuin muussa työelämässä.

Vastuutahot: Työministeriö

Esitys 6: Kansalaistoiminnan luova uudistaminen

Kansalaistoiminnan muotoja tulee kehittää ja tukea niin, että helpotetaan lasten, nuorten ja aikuisten mahdollisuutta osallistua siihen. Samalla tuetaan kansalaistoiminnan piirissä uusia ideoita arjen

ongelmien helpottamiseksi. Kansalaistoiminnan institutionaalisia rakenteita on tarkasteltava siitä näkökulmasta, miten ne edistävät tai estävät toiminnan omakohtaiseksi kokemista, sekä ihmisten luovaa kohtaamista, osallisuutta ja aktiivisuutta. Kansalaistoiminnan tulee olla keskeinen osa sosiaalisen innovaatiotoiminnan ja sen kehittämistarpeiden tarkastelua (vrt. tätä koskeva esitys edellä).

Vastuutahot: Opetusministeriö, kansalaisjärjestöt

Esitys 7: Harrastustoiminnan sosiaalisen takuun kehittäminen

Harrastustoiminnasta syrjäytymisen ehkäisemiseksi tulee kehittää sosiaalisen takuun ajatukselle perustuvaa toimintaa. Harrastustoiminnan sosiaalinen takuu voi tarkoittaa esimerkiksi kuntien tai valtion taloudellista tukea niille perheille, joiden lapset ja nuoret muutoin syrjäytyisivät liikunta-, kulttuuri- tai muusta harrastustoiminnasta. Vaihtoehtona on järjestöille myönnettävä tuki samaan tarkoitukseen. Harrastustoiminnan sosiaaliseen takuuseen tähtäävä toiminta edellyttää myös aiheeseen liittyvää tutkimus-, koulutus- ja kokeilutoimintaa. Siten voidaan tunnistaa paremmin harrastustoiminnan valikoitumiseen ja siitä syrjäytymiseen sekä sosiaalisen pääoman rakentumiseen ja heikentymiseen liittyviä syitä ja tekijöitä, kehittää tähän liittyvää ammatillista ja harrastuspohjaista osaamista sekä soveltuvia toimintamuotoja. Ajattelutapaa tulee soveltaa myös muiden ikäryhmien harrastamisen edistämiseen.

Vastuutahot: Opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö

Esitys 8: Kuntien tilojen käyttö harrastustoimintaan

Hallinto- ja instituutiorajoja tulee murtaa silloin, kun niiden toimintamuodot eivät vastaa arjen kokonaisvaltaisiin tarpeisiin. Kunnissa tulee tukea luovia yhteisöllisiä, sekä järjestettyjä että ihmisten itselleen järjestämiä, harrastuksia tarjoamalla kunnassa olevia sopivia tiloja käyttöön. Joustavaan tilojen (mm. koulut) käyttöön sekä eri hallinnonala- että kunta-

rajojen yli tulee luoda riittävät kannustimet.

Vastuutahot: Kunnat, Kuntaliitto

Esitys 9: Kulttuurisen nuorisotyön kohdentaminen murrosikäisiin ja nuorisotyön luovan toiminnan paljautuminen

Kulttuurista nuorisotyötä tulee kohdentaa nuorten omissa ympäristöissä ja omissa ryhmissä tapahtuvaan toimintaan, erityisesti murrosikäisten kohdalla. Siten nuoret saadaan paremmin käyttämään omia luovia ilmaisullisia kykyjään ja osallistumaan kasvatukselliseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan. Nuorisotyön alueelle voidaan perustaa myös sellainen näkyvä kansallinen tunnustusmuoto, jolla paljautetaan luovaa ja innovatiivista toimintaa.

Vastuutahot: Opetusministeriö, kunnat

Esitys 10: Luovuusperusteisten liikuntamuotojen ja valmennuksen tukeminen ja liikuntaharrastamisen monipuolisuuden takaaminen

Liikuntakulttuurin alueella on syytä kehittää ja tukea luovuusperusteisia liikuntamuotoja. Urheiluseuroissa tulee välttää lasten liian varhaista erikoistuttamista yhden lajin harrastajiksi ja lapsenomaisista luovuutta rajoittavaa kilpailullisuutta tulee välttää. Kilpa- ja huippu-urheiluvalmennuksessa luovuus on käytettävissä osana mentaalista valmennusta.

Vastuutahot: Liikuntajärjestöt, opetusministeriö

Esitys 11: Haaste arkielämäluovuuden esiin nostamiseen ja viestinnälliseen seuraamiseen

Arkielämäluovuuden moninaisten ilmenemismuotojen ja soveltamismahdollisuuksien tunnistamiseksi, esiintuomiseksi ja esimerkkivoiman käyttöön saamiseksi voisi järjestää kirjoituskilpailun. Sen avulla voitaisiin hyödyntää sekä tutkimuksessa ja viestinnässä että politiikan ja hallinnon sisältöjen ja toimintamuotojen kehittämisessä.

Tiedotusvälineiden olisi perusteltua ottaa uudel-

leen muotoutuva arki sekä sen ja institutionaalisen toiminnan välisen suhteen uudelleenmuotoilu erityisen seurannan ja ohjelmatuotannon kehittämisen kohteeksi. Myös erilaiset hyvän elämän edellytyksiä vaalivat järjestöt ja muut toimijat voisivat osin korvata perinteistä, usein melko tehottomaksi jäävää, valistustoimintaa lähtemällä mukaan arjen uudelleenmuotoilua edistäviin prosesseihin ja perustamalla viestintänsä sieltä saatuihin hyviin esimerkkeihin.

Erilaisten asiantuntijatermien ja -tekstien (EU, suomalainen hallinto, poliittinen kieli, akateeminen kieli, erilaiset asiantuntijakielet) kääntämiseksi arkikielelle voisi järjestää leikki- tai vakavamielisen kilpailun tai tapahtuman.

Vastuutahot: Tiedotusvälineet, erityisesti YLE, järjestöt, mahdollisesti Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (kirjoituskilpailu)

Esitys 12: Virtuaaliarjen myönteisten mahdollisuuksien vahvistaminen

On syytä kartoittaa sähköisten viestintävälineiden ja muun teknologian hyötyjä ja haittoja siitä näkökulmasta, vahvistavatko ne ihmisten luovia voimavaroja, sosiaalisia verkostoja ja elämässä selviytymistä. Virtuaaliarjen tarkastelu tulee sisällyttää mediakasvatukseen, jota tulee vahvistaa ja sen asemaa selkeyttää kasvatus- ja koulutusjärjestelmässä ja hallinnossa. On hyvä nähdä kriittinen medialukutaito tärkeänä elämisen taitona. Vanhempien ikäluokkien – kuten myös muun muassa vanhus-, hoito- ja hoivatyön ammattilaisten – kynnyskäyttöä tietö- ja viestintäteknologiaa tulee madaltaa sekä koulutuksella että tukihenkilötoiminnalla. Kun erilaisia palveluja yhdistetään ja teknologisoidaan, tulee huolehtia sekä teknologisen koulutuksen ja avun sekä inhimillisten kontaktien ja vuorovaikutuksen tarpeista.

Vastuutahot: Opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Stakes, tutkimusrahoitusta myöntävät organisaatiot, koulutus- sekä sosiaali- ja terveyshuollon toimijat

2.2 Luovuus tieteessä ja taiteessa

Ammatillinen osaaminen on luovuuden toteuttamisen erityistä aluetta. Eri ammateissa luovuutta toteutetaan eri tavoin. Eräissä toiminnoissa – erityisesti tieteessä ja taiteessa – luovuus on ammatillisen toiminnan ytimessä. Ne ovat tavallaan luovuuden "koelaboratorioita". Niiden esityksissä, tuotteissa ja tuloksissa jokainen voi kokea ja nähdä luovuuden syvän ilmaisuvoiman ja niiden vaikutukset elinolojen ja yhteiskunnan kehittymiseen.

Tärkeää on kuitenkin huomata, että luovuus ei ole yksin luovuuden ammattilaisten ominaisuus. Vasta tieteellisiä oivalluksia ja keksintöjä käytäntöön sovellettaessa selviää niiden lopullinen arvo ja merkitys. Käyttäjän tieto vaikuttaa omalta osaltaan tieteen kehitykseen. Vastaavasti kulttuuripalvelujen käyttö ja omatoiminen kulttuuriharrastaminen aktivoi ja vahvistaa käyttäjänsä luovuusvoimavaroja, joita tämä käyttää edelleen muissa toiminnoissa. Näin tiede ja taide asettuvat osaksi yhteisöllisiä luovuusvoimavaroja ja innovaatioperustaa.

Tiede ja tutkimus

Tieteellinen työ edellyttää mahdollisuutta keskittyä pitkäjänteiseen työskentelyyn riippumatta aikarajoitteista ja muista kuin tieteellisiin oivalluksiin ja tutkimuksen laatuun liittyvistä odotuksista. Monet yliopistolaitosta koskevat ajankohtaiset hankkeet ja suunnitelmat vaarantavat tämän periaatteen. Yliopistojen tulosoikeuden nykyinen malli on ongelmallinen. Se suuntaa liiaksi huomion opetuksen ja tutkimuksen laadusta tutkintojen määrällisiin tavoitteisiin. Toisaalta yliopistot voivat myös omilla toimillaan monin tavoin edistää luovan työn ja työskentelyotteen edellytyksiä.

Yliopistolaitoksen julkisessa rahoituksessa kilpailun tutkimusrahoituksen osuus suhteessa kiinteään rahoitukseen on noussut merkittävästi 1990-luvulta lähtien. Kiinteä rahoitus turvaa pysyvät virat, kun taas kilpailtua rahoitusta haetaan erikseen projekteihin ja ohjelmiin Suomen Akatemiasta, Tekesistä ja ministeriöistä. Tämä järjestely on osaltaan tukenut rahoituksen suuntautumista korkeatasoiseen tutki-

mukseen. Sen kärjistyvänä haittapuolena on rahoituksen lyhytjännitteisyys ja katkollisuus sekä avaintutkijoiden sitominen luovan tutkimustyön sijaan rahoituksen kokoamiseen ja siihen liittyvään raportointiin ja hallintoon. Nuoret lahjakkaat tutkijat hakeutuvat työn jatkuvuuteen liittyvän epävarmuuden sekä uramahdollisuuksien puuttumisen takia yliopistoista muihin tehtäviin. Huippuyksiköiden rahoittaminen ei riitä ratkaisemaan tätä ongelmaa ja suunnitelmat yliopistojen virkojen määrän supistamiseksi kärjistävät sitä entisestään.

Uudet oivallukset, keksinnöt ja innovaatiot eivät synny yksinomaan yksittäisten ihmisten toimesta tutkijankammioissa. Luovuus toteutuu eri tutkijoiden, tutkimusryhmien ja tiedon käyttäjien monimuotoisessa vuorovaikutuksessa. Tällöin eri lähteistä tulevat näkemykset ja tiedot haastavat ja ruokkivat toisiaan. Tieteessä ja tutkimuksessa poikkitieteellinen tutkimusote ja siihen liittyvien vuorovaikutussuhteiden ymmärtäminen ja käyttö parantaa luovien ratkaisujen löytymisen mahdollisuuksia. Myös teoreettisen ja käytännöllisen tiedon ja osaamisen on oltava hedelmällisessä vuorovaikutuksessa keskenään. Näitä tavoitteita on syytä edistää sekä asenteellisesti että rakenteellisesti luomalla edellytyksiä poikkitieteellisten tutkijaryhmien syntymiselle ja toiminnalle. Suomen resurssien pienuuden ja syrjäisen maantieteellisen aseman vuoksi myös kansainvälistä vuorovaikutusta on lisättävä.

Luovuutta edustavien ja edistävien hankkeiden rahoittaminen on tärkeää sekä perus- ja soveltavassa tutkimuksessa että tuotekehityksessä. Tekesin ja Sitran olisikin syytä pohtia, miten rahoitusta voitaisiin suunnata nykyistä vielä paremmin yhteiskunnan ydintoimintoja ja palveluja kehittäviin innovatiivisiin hankkeisiin, jotka ovat luonteeltaan monitieteisiä ja joissa ovat mukana yliopistot, yritykset ja palveluja kehittävä julkinen hallinto. Teknologian ja liiketoiminnan kehittämisen ohella hankkeet voisivat tukea nykyistä johdonmukaisemmin tärkeiden kansallisten ja kansainvälisten yhteistyösuhteiden rakentamista, sosiaalisten innovaatioiden edistämistä ja kansallisesti tärkeiden palvelumuotojen kehittämistä. Myös Suomen Akatemian, tiedeyliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tulisi pohtia, miten tutkimusta voitaisiin suunnata luovien prosessien ja in-

novatiivisten toimintatapojen edistämiseen yhteiskunnan eri osa-alueilla ja palveluissa.

Tiedeyliopistojen ja ammattikorkeakoulujen vastuita ja yhteistyötarpeita voidaan arvioida myös luovuuden ja innovatiivisuuden edistämisen tarpeista käsin. Tiedeyliopistoissa on syytä vahvistaa luovuuteen ja luoviin prosesseihin liittyvää tutkimusta, ammattikorkeakouluissa korostuu luovuuden soveltaminen ja innovatiivisuuden edistäminen mm. alueellisen kehittämisen yhteydessä. Molemmissa on kuitenkin syytä huomioida innovatiivisen opiskelun ja työotteen ja luovuuden pedagogiikan kehittämisen tarpeet.

Taidekorkeakoulujen tohtorintutkintoon tähtäävä jatkokoulutus on Suomessa sekä määrällisesti että laadullisesti huippuluokkaa. Taiteellinen tutkimus kohdistuu usein luovuuden ytimeen ja sen prosesseihin. Kun luovuudesta ja luovista prosesseista kaivataan esimerkkejä ja tutkimustietoa muuallekin yhteiskuntaan, tieteiden ja taiteiden tutkimukselliseen vuorovaikutukseen perustuvat hankkeet ovat erityisen tärkeitä. Suomen Akatemia ja Taiteiden keskus-toimikunta ovat niitä yhteistoimin lanseeranneet, mutta niiden rahoitus on vielä puutteellista.

Taide ja kulttuuri

Taiteen ja kulttuurin kysymyksiä on tarkasteltu laajasti opetusministeriön asettaman taide- ja taiteilijapoliittisen toimikunnan ohjelmaehdotuksessa vuonna 2002 ja valtioneuvoston sen pohjalta hyväksymässä periaatepäätöksessä vuonna 2003. Niiden tavoite on taiteelliseen toimintaan perustuvan luovan toiminnan edistäminen ja yleisen innovaatiopolitiikan laventaminen taiteen suuntaan. Tavoite toteutuu, kun parannetaan taiteilijoiden toimintaedellytyksiä, tunnustetaan taide yksilön perusoikeudeksi ja nähdään se mahdollisuutena rikastuttaa omaa ja toisten elämää sekä toimintaympäristöä. Tulee myös lisätä taide- ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden välisiä yhteyksiä, edistää taiteen soveltavaa käyttöä ja vahvistaa taiteen asemaa yhteiskunnallisissa päätöksenteossa. Innovaatiopolitiikan vahvistajana ja luovan hyvinvointiyhteiskunnan rakentajana taide tulee valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaan

nähdä tieteeseen verrattavana toiminnan alueena.

Luova ihminen -työryhmä yhtyy valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittisen periaatepäätöksen tavoitteisiin. Tietoyhteiskuntakehitys korostaa kulttuurin merkitystä entisestään, mutta ongelmana on, että kulttuurin kentän ulkopuolella sitä ei ole vielä kukaan ymmärretty riittävästi. Tämä näkyy myös taiteen ja kulttuurin rahoituksessa. Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta esitti koko valtion kulttuuribudjetin kehittämistavoitteeksi bruttokansantuotesuhteutetun rahoitusosuuden kaksinkertaistamista sekä taidelaitosten lakisääteisten valtionosuuksien siirtämistä budjettivarojen katettaviksi. Myös taiteilija-apurahojen määrä on edelleen sillä tasolla kuin se määriteltiin vuonna 1982, vaikka taiteilijoiden määrä on huomattavasti lisääntynyt, joillakin aloilla moninkertaistunut.

Hallintorakenteissa kulttuurin edistämiseen liittyvät tehtävät ovat opetusministeriön vastuulla. On kuitenkin tärkeää nähdä, että kulttuurisia tehtäviä on runsaasti myös muilla hallinnonaloilla. Niiden tuleekin ottaa huomioon kulttuuriset vaikutukset osana omaa toimintaansa ja erityisesti hallinnonalojen välisessä yhteistyössä. Myös yritykset ovat kulttuurisia toimijoita. Yritysten ja kulttuurialan toimijoiden välinen tasavertainen yhteistyö tuo hyötyjä molemmille. Yhteistyö on viime vuosina lisääntynyt, mutta riittävää se ei ole vielä.

Jo varhain saadut omakohtaiset kokemukset kulttuurin tekemisestä (lasten itse tehty kulttuuri) ja luovan työn ammattilaisten töistä (lastenkulttuuri) takaavat pitkällä tähtäyksellä kaikkein parhaiten sen, että taiteellisen toiminnan merkitys ymmärretään paremmin yhteiskunnassa. Koulutuspolitiikassa tätä tavoitetta voidaan tukea, kun huolehditaan koulun yleissivistävästä tehtävästä sekä taito- ja taideaineiden opetuksesta. Koulun perusopetusvaihe on ainoa paikka, jossa taidekasvatus tavoittaa kaikki oppilaat taustaan ja lähtökohtiin katsomatta. Viimeisimmässä perusopetuksen tuntijakopäätöksessä (2001) näiden aineiden aseman on koettu vaikeutuneen. Heikennys liittyy muista syistä tehtyyn valinnaisaineiden tarjonnan vähentämiseen, joka kohdistuu erityisesti taide- ja taitoaineisiin. Tässä tilanteessa on erityisen tärkeää huolehtia, että näiden oppiaineiden opettajat ovat ammatillisesti ja pedagogisesti

päteviä. Jatkossa koulutuksen haasteita joudutaan joka tapauksessa tarkastelemaan vielä laajemmin luovuuskasvatuksen tarpeiden näkökulmasta.

Kulttuuripalvelujen käyttö ja kulttuurinen harastustoiminta aktivoi ja vahvistaa käyttäjiensä luovuusvoimavaroja. Tutkimusten mukaan kulttuuripalvelujen käyttö on kuitenkin valikoitunutta. Tärkeää onkin tunnistaa ne taloudellisiin, sosiaalisiin, alueellisiin, elämäntilanteisiin, eri ikävaiheisiin, arvostuksiin tai muihin syihin liittyvät tekijät, jotka estävät ihmisen ja kulttuurin myönteisiä kohtaamisia – tai niiden näkymistä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää heihin, joilla on heikoimmat mahdollisuudet käyttää kulttuuripalveluita ja löytää itselleen kulttuurisen ilmaisun kanavia. Usein he ovat syrjässä muistakin elämää voimaannuttavista kokemuksista tai elävät syrjäisemmillä alueilla.

Taiteellisen luovuuden myönteisten vaikutusten siirtäminen muille elämänalueille on kulttuuripolitiikan tärkeä haaste. Tällainen taiteen soveltava käyttö – aktivointi osallistavilla metodeilla – mahdollistaa luovat kohtaamiset ja vuorovaikutusprosessit eri toimintojen välillä ja edistää hyvin konkreettisesti luovaa hyvinvointiyhteiskuntaa. Se antaa uusia virikkeitä ja mahdollisuuksia tuottaa sosiaalisia innovaatioita mm. hoito- ja hoivatyön, työyhteisöjen kehittämisen, työelämän ulkopuolella olemisen (työttömät, eläkeläiset), kasvatuksen ja koulutuksen sekä elinympäristöjen alueilla.

Esitys 13: Tieteellisen työn edellytysten turvaaminen

Tieteellisen työn luonteen mukaiset edellytykset yliopistoissa tulee turvata. Valtionhallinnon tuottavuusohjelman tavoitteita tulee tarkistaa erityisesti niiden osalta. Yliopistojen tulosoajasta tulee kehittää enemmän sisällöllisten kriteerien suuntaan. Tutkintojen määrällisiä tavoitteita tulee korvata tai vähentää tasapainottaa laadullisilla tavoitteilla. Yliopistojen rahoituksen painopisteen siirtymistä lyhytaikaiseen projekti- ja ohjelmarahoitukseen on hillittävä. Luovan tutkimuksen edellytyksiä yliopistoissa on edistettävä turvaamalla yliopistoille riittävät perusvoimavarat. Tämän rinnalla yliopistojen on kehitettävä akateemiseen tutkimukseen soveltuvia

arviointi- ja palkitsemisjärjestelmiä, joissa tutkimuksen tieteellinen laatu, luovuus ja omaperäisyys sekä kyky organisoida innovatiivista tutkimusta ja tutkijakoulutusta otetaan täysimittaisesti huomioon.

Vastuutahot: Opetusministeriö, yliopistot, korkeakoulut

Esitys 14: Tutkimusrahoituksen suuntaaminen luovuuteen ja innovatiivisuuteen sekä poikkitieteellisyiden edistäminen tutkimuksessa

Tutkimusta ja tuotekehitystä rahoittavien organisaatioiden tulee selvittää, miten teknologian ja liiketoiminnan kehittämisen ohella voidaan tukea nykyistä johdonmukaisemmin luovuutta ja innovatiivisuutta edistäviä hankkeita. Huomiota on kiinnitettävä erityisesti innovatiivisiksi osoittautuneiden kokeilujen ja niitä tukevien yhteistyöverkkojen jatkuvuuden turvaamiseen.

Poikkitieteellisten tutkijaryhmien syntymistä ja toimintaa tulee tukea sekä asenteellisesti että rakenteellisesti. Sekä yliopistoissa että ammattikorkeakouluissa tulee panostaa luovan opiskelu- ja työotteen kehittämiseen.

Suomen Akatemian ja Taiteen keskustoimikunnan yhteistyötä taiteen ja tieteen vuorovaikutusta edistävissä hankkeissa tulee edelleen kehittää ja Suomen Akatemian tulee resurssinakin tunnustaa tieteellisen työn sovellettuna muotona myös taiteellinen tutkimus.

Vastuutahot: Opetusministeriö, Suomen Akatemia, Sitra, Tekes, Taiteen keskustoimikunta, maakuntien liitot, lääninhallitukset, TE-keskukset

Esitys 15: Taiteen ja kulttuurin aseman vahvistaminen yhteiskuntapolitiikassa

Julkisen vallan, kuten myös elinkeinoelämän, rahoitus taiteelle ja kulttuurille ei ole kehittynyt samassa suhteessa kuin on kasvanut niiden yhteiskunnallinen merkitys. Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelman ja periaatepäätöksen tavoitteita ja ehdotuksia sekä kulttuurin rahoitustarpeiden että muiden esitysten osalta on vietävä päättäväisesti eteenpäin. Yh-

teiskuntapoliittista keskustelua ja päätöksentekoa on haastettava sitoutumaan sen tavoitteisiin. Valtion taiteilija-apurahojen määrän jälkeenjääneisyys taiteilijoiden määrään nähden on korjattava.

Valtion tiede- ja teknologianeuvosto on valtioneuvoston ja sen ministeriöiden asiantuntijaelin, joka käsittelee keskeisiä tieteiden, tekniikan ja tieteen koulutuksen edistämiseen liittyviä kysymyksiä. Jotta em. ohjelman ja periaatepäätöksen laaja-alaiset ehdotukset voisivat edistyä, taiteen ja kulttuurin kehittämisen- ja resurssintarpeita varten tulisi saada vastaava monihallinnollinen ja poliittinen päätöksentekoeelin.

Vastuutahot: Valtioneuvosto, valtiovarainministeriö, opetusministeriö

Esitys 16: Taide- ja luovuuskasvatuksen aseman turvaaminen oppilaitoksissa

Taide- ja taitoaineet edustavat koulun perinteistä luovuuteen liittyvää oppisisältöä. Ne tulee nähdä tietoa-aineiden rinnalla yhtä tärkeinä koulutustavoitteisiin liittyvinä oppisisältöinä. Viimeisimmän perusopetuksen tuntijakopäätöksen vaikutuksia tulee seurata tästä näkökulmasta ja suhteessa koko ikäluokkaan. Erityisen tärkeää on, että taide- ja taitoaineiden opettajina toimivat pätevät alan ammattilaiset, jotka esimerkkivoimallaan voivat innostaa oppilaita omaan luovaan tekemiseen.

Lisäksi taide- ja taitoaineiden edistämisen tavoitteet tulee integroida paremmin muiden aineiden opetukseen. Näihin liittyvä osaaminen on tunnistettava oikeudenmukaisella tavalla myös jatko-opintoihin pyrittäessä. Eri ammatteihin liittyvä taitaminen ja luovuus sen toteuttamisessa on tuotava esiin myös ammatillisessa ja ammatillisesti eriytyneessä aikuiskoulutuksessa sekä kehitettäessä koulutuksen ja työelämän yhteistyötä.

Vastuutahot: Opetusministeriö, Opetushallitus

Esitys 17: Taiteen soveltavan käytön edistäminen

Taiteen soveltava käyttö on sosiaalisten innovaatioiden yksi lähde. Se myös työllistää ja tarjoaa toimeentuloa taiteesta. Tämän toiminnan hyviä käytäntöjä on tarpeen dokumentoida, analysoida ja välittää eteenpäin, jotta saadaan tarkempi kuva siitä, mitkä tekijät ovat mahdollistaneet onnistuneen toiminnan.

Taiteen soveltavan käytön edistämisen tulee olla osa luovan toiminnan edistämisen "apupyörätoimintaa" (ks. esitys 22). Se – kuten muutoinkin kulttuurisen luovuuden edistäminen – edellyttää hallinnonalojen välisen yhteistyön lisäämistä ja vahvistamista kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. Tämä on tarpeellista, jotta tunnistetaan paremmin eri hallinnonalojen kulttuurisuuteen ja luovuuteen liittyvät tehtäväalueet ja voidaan sopia vastuista niihin liittyvien tavoitteiden edistämiseksi. Opetus-, kauppa- ja teollisuus- sekä ulkoasiainministeriön yhteiset pyrkimykset kulttuuriviennin edistämiseksi on hyvä esimerkki kehityksen suunnasta. Vastavankaltainen yhteistyö tulee saada toimimaan erityisesti opetus-, sosiaali- ja terveys-, työ- sekä ympäristöministeriön välillä. Yhteistyölle tulee tarvittaessa etsiä kokonaan uusia muotoja ja toimijoita.

Luovasta työstä ja toiminnasta kiinnostuneille on tarjottava myös uudentyyppisiä työmahdollisuuksia taiteen soveltavan käytön edistämiseksi (esim. terveyttä kulttuurista -hankkeet tai syrjäytymistä estävät hankkeet). Osa taidealojen toisen asteen ja korkeasteen koulutuksesta voidaan suunnata taiteen soveltavan käytön koulutuksen kehittämiseen.

Vastuutahot: Eri ministeriöt, taiteen soveltavan käytön toimijat, tutkimusyhteisöt ja -laitokset

2.3 Luovuus työelämässä

Luovuutta on tarkasteltu työelämän kannalta viime aikoina mm. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan tilaamassa julkaisussa Stähle, Sotarauta & Pöyhönen: Innovatiivisten ympäristöjen ja organisaatioiden johtaminen (Eduskunnan kanslian julkaisuja 6/2004) sekä työministeriön työelämälähtöisessä luovuuteen perustuvassa tuottavuusstrategiassa Luova työote - tuottava työ (Työhallinnon julkaisuja 345/2005). Mm. näiden tuoreiden raporttien vuoksi Luova ihminen -työryhmä ei katso aiheelliseksi tehdä aihepiiristä kokonaiskatsausta mutta pitää tärkeänä em. raporteissa esitettyjen näkemysten edistämistä. Luova ihminen -työryhmä haluaa tuoda oman, laajemman kuin vain työelämluovuuteen liittyvän, toimeksiantonsa näkökulmasta seuraavat näkemykset ja ehdotukset työelämään liittyvään keskusteluun.

Luovuus kaikkien töiden ja toimialojen voimavarana

Työelämässä luovuus on voimavara, josta innovaatiot syntyvät. Luovuus on kykyä keksiä uusia ratkaisuja, oivaltaa ja yhdistää tietoa uudella tavalla. Se edellyttää kykyä ja kiinnostusta kehittää itseään ja vaikuttaa työympäristön kehittämiseen.

Suomalaisen työvoiman korkea koulutustaso mahdollistaa uusien työtapojen ja toimintamallien kehittämisen, testauksen ja käyttöönoton työelämässä. Uhkana kuitenkin on suorittavan työn siirtymisen halvan työvoiman maihin, jolloin ei ole riittäviä resursseja myöskään luovien toimintamallien kehittämiseen ja toteuttamiseen. Työn laatu kärsii, jos suorittava työ ja kehittävä työ eivät ole suorassa vuorovaikutuksessa keskenään. Siksi ei voi lähteä siitä, että suorittavan työn annetaan valua halvan työvoiman maihin ja Suomessa keskitytään pelkästään kehitystyöhön. Tutkimus- ja kehitystyö on päinvastoin tuotava lähemmäksi suoritustason työprosesseja, jolloin vuorovaikutus erilaisten osaajien välillä lisääntyy ja luovat voimavarat saadaan tukemaan laajemmin uusien tuotteiden ja palveluiden käyttöönottoa ja kehittämistä.

Ei myöskään voi lähteä siitä, että pyrkimys edistää luovuutta ja innovatiivisuutta koskee vain joitain tiettyjä toimialoja. Innovaatiotoiminnan tulee ulottua kaikille työelämän tasoille ja mahdollistaa luovien voimavarojen mahdollisimman laaja käyttö. Teollisuustuotanto muodostaa edelleen merkittävän osan Suomen BKT:sta. Palvelualalla luovia ratkaisuja tarvitaan mm. asiakkaiden ja palveluhenkilökunnan paremman vuorovaikutuksen edistämiseen. Riskinä on, että palvelut jätetään tietotekniikan hoitettavaksi, jolloin ihmisten välisen kohtaamisen tarve jää vähemmälle huomiolle.

Globalisaation riskeistä huolimatta kansainvälisyys ja monikulttuurisuus ovat myös luovuuteen ja innovatiivisuuteen pyrkivän työelämän kehittämisen voimavara. Ainakin julkisella tuella toimivien yhteisöjen ja laitosten olisi syytä laatia kansainvälisyys- ja monikulttuurisuussuunnitelma osana toimintansa ohjausta.

Luovuuden johtaminen työyhteisöissä ja hallinnossa

Innovatiivisuuden edistämiseksi kaikissa työyhteisöissä tarvitaan riittävä määrä yksilöitä, joilla on sisäinen motivaatio toteuttaa omaa luovuuttaan, halu vetää muita mukaan innovatiiviseen työskentelyyn ja kyky haastaa työelämän totuttuja käytäntöjä tässä tarkoituksessa. Luovat pyrkimykset organisaatioissa menevät kuitenkin helposti hukkaan, elleivät työyhteisön ilmapiiri ja käytännöt tue näitä pyrkimyksiä, tai jos ne suorastaan jarruttavat tai estävät niitä.

Tämän vuoksi organisaatioissa tulee kiinnittää erityistä huomiota luovuuden johtamiseen. Sen perusta on johtamisen ihmiskäsityksessä: näkeekö johtaja työntekijät ja työtehtävät niihin sisältyvien voimavarojen ja mahdollisuuksien näkökulmasta vai valvonnan kohteina? Luovuuden johtamiseen kuuluu mm. luovien yksilöiden rekrytointi ja heidän kykyjensä käytön mahdollistaminen, luovuuden esiin tulemiselle suosiollisten työtapojen edistäminen, luovuuden ja innovatiivisuuden toteuttamiseen liittyvien jännitteiden hallinta sekä luovien ryhmien ja innovatiivisten kehittäjäverkostojen ja -

käytäntöjen mahdollistaminen. Voimakkaan hierarkiset organisaatorakenteet ovat luovuudelle myrkyä. Työyhteisöissä on runsaasti vakiintuneita kokous- ym. rutiineita ja virallista käyttäytymistä, mutta luovuus viihtyy enemmänkin epävirallisissa ja järjestäytymättömissä muodoissa.

Oikeus omistaa oman luovuutensa tulokset – ideat, keksinnöt ja muut henkisen työn tulokset – on taattu tekijänoikeus-, patentti- yms. suojilla sekä työsuohdekeksintölailla. Erityisesti taiteellista työtä koskevasta luovan työn tekijöiden ja sen käyttäjien oikeuksien suhteesta on vast'ikään käyty laaja keskustelu uuden tekijänoikeuslain valmistelun ja sääntämisen yhteydessä. Samantapainen asetelma liittyy keksijän oikeuteen keksintöihinsä, mutta sen takaimiseksi tarvitaan myös työpaikoilla selkeät pelisäännöt. Tiedon ja keksintöjen patentointia tulee kehittää siten, että se rajoittaa mahdollisimman vähän tiedon vapaata kulkua ja uusien, omaperäisten tiedon yhdistelmien ja käyttötapojen syntyä.

Tekijänoikeuden perusta on oikeudessa saada luovasta työstä taloudellinen korvaus, mutta tätä oikeutta joudutaan harkitsemaan suhteessa teosten käyttäjien oikeuksiin. Samantapainen asetelma syntyy, kun työyhteisöissä halutaan pitää kiinni omista ideoista. Tällöin on kyse kuitenkin enemmän asenteista kuin oikeuksista. Asenteellinen suojautuminen johtaa vuorovaikutuksen ja yhteistyön vaikeutumiseen työyhteisöissä ja niiden verkostoissa. Tämä rajoittaa innovaatioprosesseja. Työyhteisöissä tulisi luoda kannustimia ideoiden ja tiedon jakamisen edistämiseksi muiden käyttöön. Samalla tulee palkita luovista aloitteista, ideoista ja varsinkin keksinnöistä.

Luovuuden "tekijänoikeuksiin" voi katsoa kuuluvaksi myös sen, että työyhteisöillä on kärsivällisyyttä hyväksyä se, että kaikki luovat ideat eivät välittömästi eivätkä aina johda näkyviin lopputuloksiin. Virheet ja epäonnistumiset tulee sallia, jos työntekijän tai tiimin työpanos kokonaisuutena on työyhteisön luovuutta ja innovatiivisuutta edistävä. Usein menestykselliset innovaatiot syntyvät epäonnistumisten tuloksena – sen jälkeen, kun virheet on rakentavasti analysoitu.

Luovuuden edistämisen kannalta on myös perusteltua tarkastella kriittisesti niitä hallinnollisia me-

kanismeja, joilla ohjataan ja toteutetaan yhteiskunnallista työtä. Hallinnon on etsittävä tapoja edistää luovuutta ja innovatiivisuutta sekä ohjauksen keinoin että hallinnonalojen välisessä yhteistyössä.

Julkinen hallinto on perinteisesti turvautunut kahteen ohjausmuotoon, normiohjaukseen sekä viime vuosikymmeninä lisääntyvässä määrin tulosohjaukseen, joka perustuu tulosindikaattorien käyttöön. Kumpikaan näistä tavoista ei liian ahtaasti käytettynä tue innovatiivisten toimintatapojen kehittämistä työelämässä. Normiohjaus on luonteeltaan konservatiivinen pyrkiessään yhden ihannetoimintatavan juurruttamiseen kaikkiin organisaatioihin niiden erityispiirteistä tai toimijoiden intresseistä riippumatta. Yhä enemmän on viitteitä siitä, että myöskään tulosindikaattoreihin perustuva johtaminen ja ohjaus eivät tue innovatiivisuutta.

Indikaattorit suuntaavat helposti huomion pois toimintatapojen laadusta ja ihmisen hyvinvoinnista. Uudistamisen sijasta ne suuntaavat huomion indikaattorien mukaisten tuotosten määrälliseen täyttämiseen. Tästä syystä normi- ja tulosjohtamista täydentämään tarvitaan innovatiivisten käytäntöjen edistämiseen perustuvien ohjausmuotojen ja välineiden kehittämistä. Tässä tapauksessa kyse on paikallisesti syntyneiden, uusien, rajoja rikkovien ja innovatiivisten kokeilujen, hankkeiden ja toimintatapojen tukemisesta, niiden kokemusten välittämisestä muihin organisaatioihin ja myös niiden palkitsemisesta niin työelämässä kuin oppilaitoksissa.

Luovuuden ja innovatiivisuuden edistäminen hallinnonalojen yhteistyössä edellyttää yhteistyön lisäämistä mutta myös uusien muotojen etsimistä siihen. Tällainen uusi muoto voisi olla "apupyörätoiminnan" kehittäminen eri hallinnonalojen välille.

Työelämän ja koulutuksen vuorovaikutus

Työ ei ole jotain, joka on kerran opittu. Työyhteisöt ovat elinikäisen oppimisen yhteiskunnan tärkeitä oppimisympäristöjä ja luovan työn paikkoja. Siksi on kehitettävä työssä oppimista tukevia ja työssä oppijan itsetuntoa vahvistavia oppimiskäytäntöjä.

Opittua tulee myös saada hyödyntää työssä ja työyhteisön kehittämisessä. Työnohjaukseen ja mentointiin tulee kehittää luovuuden pedagogiikkaa hyödyntäviä menetelmiä.

Erityisesti ammattiopistojen, ammatillisten oppilaitosten ja ammattikorkeakoulujen yhteistyötä työelämän kanssa tulee kehittää rutiinivaikeuksien harjoittelusta yhteisen kehittämistyön ja ongelmanratkaisun suuntaan. Näin koulutuksen järjestäjien osaaminen saadaan vaikuttamaan erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten ja julkisten organisaatioiden kehittämistoimintaan. Vastaavasti oppilaitokset vahvistavat työelämän kehityksen ja ongelmien tuntemista.

Koulutuksen ja työelämän yhteistyötä on tiivistettävä myös työelämälähtöisiä koulutusmalleja kehittämällä. Erityisesti vähän koulutettujen työmarkkinoille siirtymistä tulee edistää ammatillisen koulutuksen avulla kytkeillä opiskelua tiiviisti osaksi käytännön työtä ja työympäristöjä. Tämä madaltaisi kynnystä siirtyä työmarkkinoille ja loisi puitteita kehittää osaamistaan käytännönläheisesti työn yhteydessä. Työpaikkalähtöisen koulutuksen laajentaminen edellyttää luottamusta ihmisten luoviin voimavaroihin ja kykyä ja halua ohjata niiden käyttöä.

Työpaineiden kriittisen rajan tunnistaminen

Työelämä, kuten koko yhteiskunnallinen elämä, on kehittynyt kiihkeämpään suuntaan. Periaate, jonka mukaan työvoima on käytettävissä 24 tuntia vuorokaudessa, on hälyttävästi lisääntynyt työelämässä. Työn tuloksellisuuden ja organisaatioiden tehokkuuden vaatimustaso on noussut jatkuvasti. Vaatimustason noususta ja alimitoitetuista henkilöstöresursseista on seurannut kiirettä ja uupumista sekä vaikeutta sovittaa yhteen työ- ja yksityiselämän tarpeita. Tilanne koetaan tällä hetkellä useilla työpaikoilla kriittisenä. (Asiantuntijatyön osalta jaksamisongelmia käsitellään mm. Työterveyslaitoksen kirjassa Asiantuntijan luovuus koetuksella, 2005).

Tässä tilanteessa on tärkeää tunnistaa aivojen, mielen ja kehon hyvinvointiin liittyvät tekijät ja niiden

vaikutus myös luovaan toimintaan ja ongelmanratkaisukykyyn. Työryhmän käsityksen mukaan työelämän kiire- ja jaksamisongelmat ovat tällä hetkellä niin vakavia, että ne tulisi ottaa tärkeimpien yhteiskunnallisia ratkaisuja edellyttävien kohteiden listalle. Pahimmillaan ne tekevät tyhjiksi pyrkimykset, joita muutoin suomalaiselle työelämälle – myös luovuuden ja innovatiivisuuden edistämiseksi – asetetaan.

On syytä tunnistaa myös työn järjestämiseen, työympäristöön ja työvälineisiin liittyvät yksittäisemmät tekijät, joilla voidaan vaikuttaa työhyvinvointiin ja ihmisen fyysiseen, psyykkiseen ja älylliseen kuormittumiseen työssä. Yksilön osaaminen, ikä, fyysinen ja psyykinen terveys sekä psykososiaalinen elämäntilanne ja elämäntilanteiden vaikutavat hänen edellytyksiinsä selvitä jokapäiväisistä työtehtävistä ja myös luovaa ongelmanratkaisua vaativista tilanteista.

Työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen vaikeudet erityisesti lapsiperheissä ovat keskeinen osa kiireen ongelmaa. Myös ikääntyneiden toiveet ja tarpeet työelämässä tulee ottaa huomioon, jotta heidän osaamisensa saadaan paremmin käyttöön ja jotta heidän työssäjaksamistaan voidaan tukea. Osaamisen siirto sekä työyhteisön ja sen toimijoiden hiljaisen tiedon huomioiminen vahvistavat parhaimmillaan eri ikäryhmien työntekijöiden voimavaroja ja hyvinvointia. Työkyvyn ylläpito tulee nähdä tärkeänä osana kroonisten sairauksien hoitoa ja siis tekijänä, jolla ehkäistään niistä syntyviä haittoja ja kustannuksia.

Elävällä ihmisten välisellä vuorovaikutuksella on tärkeä merkitys sekä jaksamisessa että luovan toiminnan edistämässä. Kiireisessä työkuultuuri-tietoteknistynyt työskentely voi monien asioiden ohella vähentää kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta ja aiheuttaa uudenlaista kuormitusta. Siksi tietotekniikan työtä hallitsemattomasti "organisoi" vaikutuksiin tulee kiinnittää huomiota. Yhdistämällä informaatioteknologian suunnittelemiseen tietoa ihmisen toiminnan fyysisistä, psyykkisistä, kognitiivisista sekä kulttuurisista reunaehdoista, voidaan kehittää järjestelmiä, jotka tukevat luovemman työympäristön ja työvälineiden kehittämistä.

Esitys 18: Luovuuden ja innovatiivisuuden kehittäminen kaikilla toimialoilla

Suomalaista työelämää tulee kehittää niin, että luovuuden ja innovatiivisuuden käyttö lisääntyy kaikilla toimialoilla ja kaikissa toiminnoissa. Luovaa kehitystyötä ja suorittavaa työtä ei saa päästää irtautumaan toisistaan, vaan niitä on lähennettävä toisiinsa. Luovaa työotetta, aloitteellisuutta ja ongelmanratkaisukykyä on korostettava kaikissa työtehtävissä.

Vastuutahot: Kansalliset kehittämisstrategiat, työelämän toimijat

Esitys 19: Luovuuden johtaminen

Kiinnitetään erityistä huomiota johtamisen ihmiskäsitykseen (vrt. luovuuskäsitys tämän raportin alussa). Luovuuden johtamisen tulee kuulua johtamiskoulutuksen sisältöihin ja johtajien rekrytoinnissa tulee arvioida luovuuden johtamisen kykyä. Myös menettelytapoja ja osaamista, joiden perusteella valitaan avainhenkilöitä vetämään käytännön työtehtäviä, on kehitettävä samassa tarkoituksessa.

Vastuutahot: Julkinen keskustelu, johtamiskoulutuksesta vastaavat, työyhteisöt

Esitys 20: Innovatiivisuus laatu- ja johtamisjärjestelmiin ja henkilöstötilinpäätöksiin

On kehitettävä menetelmiä arvioida epälineaaristen prosessien, epävirallisten käytäntöjen ja organisaatorajat ylittävien verkostojen hyödyllisyyttä luovien ja innovatiivisten toimintojen edistämiseksi. Innovaatiopotentialin, kuten myös työhyvinvoinnin, tarkastelu tulee sisällyttää henkilöstötilinpäätöksiin ja tulosohtauskäytäntöihin.

Laatu- ja johtajuusjärjestelmiä tulee kehittää siten, että ne edistävät aloitteiden ja ideoiden levittämistä ja innovaatioprosessien avoimuutta. Avoimuuden edistäminen ja innovaatioprosessien rikastuttaminen on otettava mukaan laatukriteereihin.

On kehitettävä kannustin- ja palkitsemisjärjestel-

miä, joilla edistetään poikkihallinnollisten aloitteiden syntymistä. Niiden kehittäminen on tunnustettava osaksi organisaation tai yrityksen tuloksellisuutta.

Vastuutahot: Työyhteisöt, työyhteisöjen kouluttajat ja kehittäjät, hallinnon kehittämistä vastaavat

Esitys 21: Innovatiivisten hankkeiden ja käytäntöjen tunnustaminen ja palkitseminen hallinnon välineenä edistää luovuutta

Julksen hallinnon ohjausmuotojen monipuolistamiseksi sekä kehittämistyön ja konsultoinnin välineeksi tarvitaan innovatiivisten käytäntöjen levittämiseen perustuvan ohjauksen kehittämistä. Siinä ministeriöt saavat välineen tietoyhteiskunnan edellyttämän luovuuden ja innovatiivisuuden edistämiseen, kunnat saavat mahdollisuuden kannustaa kohteita eri toiminnoissa, oppilaitokset ja työpaikat saavat tunnettavuutta ja tunnustusta/rahaa silloin kun ne toimivat luovasti ja innovatiivisesti sekä varsinaiset toimijat (opettajat, oppilaat, työntekijät, kansalaiset) saavat mahdollisuuden luovuutensa toteuttamiseen sekä myös mahdollisuuden saada tunnustusta ja palkkioita luovasta ja innovatiivisesta työstä. Yliopistojen ja korkeakoulujen tehtävänä olisi paikallisesti syntyneiden innovatiivisten käytäntöjen tutkiminen ja kriittinen kuvaus sellaisella tavalla, joka helpottaa niiden leviämistä ja kehittämistä edelleen muissa organisaatioissa.

Innovatiivisten hankkeiden ja käytäntöjen tunnustamiseksi ja palkitsemiseksi pitäisi eri aloille luoda eri tahojen yhteistyöhön perustuvia foorumeja ja innovatiivisia aloitteita tunnetuksi tekeviä yhteistyöverkostoja. Niissä olisivat mukana hallinto (ministeriö ja kunta), ko. alan perustoimijat sekä ammattikorkeakoulut ja yliopistot. Foorumien tehtävänä olisi innovatiivisten kokeilujen etsiminen ja tunnistaminen, niiden kriittisen kuvauksen ja tutkimisen organisointi sekä tunnetuksi tekeminen esimerkiksi alakohtaisten innovaatio- ja kehittämisspäivien avulla.

Kyseessä olisi luovuus- ja innovaatio-orientoitunut yhteistyöhön perustuva ohjaus, jossa eri osapuolilla on oma selkeä roolinsa. Hallinnon tehtävä on tukea ja palkita innovatiivisia aloitteita ja ilmais-

ta edellyttävänsä perusyksiköiltä (ja niiden johdolta) tällaista aloitteellisuutta. Perusyksiköt käynnistävät ja toteuttavat luovat kokeilut. Korkeakoulut kuvaavat kriittisesti hankkeet ja yleistävät niistä saatua ja kokemuksia, jotta ne voisivat levitä ja edelleen kehittyä. Kaikkien osapuolten panos foorumin tai yhteistyöverkon toiminnassa on tarpeen sen onnistumisen turvaamiseksi: se olisi itsessään rajoja ylittävä sosiaalinen innovaatio.

Vastuutahot: Valtiovarainministeriö ja muut hallinnon kehittämisestä vastaavat viranomaiset, työelämän organisaatiot, asiantuntijat, yliopistot ja ammattikorkeakoulut

Esitys 22: "Apupyörätoimijat" luovan toiminnan edistäjinä

Julkishallinnossa tulee etsiä ja kokeilla luovuuden ja innovatiivisuuden edistämiseen soveltuvia yhteistyön muotoja esimerkiksi "apupyörätoiminnan" idean pohjalta. Apupyörätoimijoiden tehtävä olisi saattaa luovan työn osajia ja sen hyödyntäjiä kohtaamaan toisensa, "luovia" hallinnon rakenteissa ja auttaa mm. hankkeissa tarvittavan rahoituksen ja muiden resurssien järjestämisessä. Ne voisivat sijoittua esimerkiksi työvoima- ja elinkeinokeskuksiin, sillä edellytyksellä että niissä luodaan toimivat yhteistyön muodot omien organisaatorajojen ulkopuolelle, mm. taiteen ja kulttuurin sekä sosiaali- ja terveystoimen alueellisiin toimijoihin.

Vastuutahot: Hallinnon kehittämisestä vastaavat tahot, eri ministeriöt, työvoima- ja elinkeinokeskukset

Esitys 23: Työelämän ja koulutuksen vuorovaikutukseen luovia ratkaisuja

Työelämän ja koulutuksen vuorovaikutus edesauttaa luovien ratkaisujen löytymistä molemmilla alueilla. Korkeakoulujen, ammatillisen koulutuksen järjestäjien ja työpaikkojen tulee suunnata lisäresursseja (asiantuntijoita ja tutoreita) koulutuksen ja työelämän välisen yhteistyön kehittämiseen. Oppilaitosten ja työelämän organisaatioiden pedagogisen yhteistyön uusien muotojen kehittelyä ja tutkimus-

ta on kannustettava. Opetusministeriön olisi tuettava tähän suuntautuvia kokeiluja ja ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen olisi tutkittava ja kuvattava näitä kokeiluja niiden kokemusten saamiseksi laajempaan käyttöön. Työpaikalla tapahtuvaa oppimista on tuettava osana innovatiivista työelämäkehittämistä. Tämä palvelee myös rekrytointia ja tarjoaa mahdollisuuksia kehittää verkottumista työvoimatoimistojen ja ammatinvalinnan ohjauksen kanssa.

Vastuutahot: Opetusministeriö, kunnat, yliopistot, korkeakoulut, oppilaitokset, työelämän yhteisöt

Esitys 24: Kansallinen "häätätilafoorumi" kiireen ongelmia selvittämään

Työelämän kiire- ja jaksamisongelmat tulee nähdä merkittävänä yhteiskunnallisena ongelmana, joka voi vaarantaa muiden tärkeiden tavoitteiden saavuttamisen. Työryhmä esittää luovuusstrategian yhteistyöryhmän harkittavaksi, tulisiko aiheen käsittelemiseksi kutsua kokoon kansallinen "häätätilafoorumi" tai vastaava tilaisuus, jossa asiaan liittyvät erilaiset tutkimus- ja kokemustiedot ja näkemykset saatettaisiin aitoon keskusteluyhteyteen keskenään.

Vastuutahot: Luovuusstrategian yhteistyöryhmä, Sitra

Esitys 25: Työjärjestelyjen, -ympäristön ja -välineiden kehittäminen kuormittumista vähentäväksi

Työn järjestämiseen, työympäristöön ja työvälineisiin liittyviä käytäntöjä tulee tarkastella jatkuvasti suhteessa työhyvinvointiin ja ihmisen fyysiseen, psyykkiseen ja älylliseen kuormittumiseen työssä. Tulee kehittää työpaikkakohtaisia menetelmiä hiljaisen tiedon siirtämiseen. Tietotekniikan käytön vaikutuksia työprosesseihin ja jaksamiseen tulee selvittää. Kaikilla työpaikoilla, oppilaitoksissa ja muissa julkisissa tiloissa tulisi olla rentoutumis- ja hiljentymistiloja.

Vastuutahot: Sosiaali-, ja terveysministeriö, Stakes, Työterveyslaitos, työyhteisöt

2.4 Kasvatus ja koulutus luovuuden edistäjänä

Opetusministeriön luovuusstrategiatyön on toivotu vaikuttavan siihen, että Suomessa "saataisiin aikaan koulutusjärjestelmää koskeva luovuusarkkitehtuuri" (ks. Työhallinnon julkaisu 345/2005). Luovuusstrategian luova ihminen -työryhmä kannattaa tavoitetta, mutta korostaa, että tällaista arkkitehtuuria ei voi hallinnollisesti ylhäältä päin sanella eikä sellaisen voi odottaa rakentuvan hetkessä. Kyse on pitkäaikaisesta toiminnasta koulutuksen kehittämiseksi luovuutta edistäväksi. Tärkeää on tarkastella ja arvioida kaikkia kasvatusta ja koulutusta koskevia ratkaisuja tästä näkökulmasta elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti.

Näistä lähtökohdista työryhmä kiinnittää huomiota seuraaviin tällä hetkellä luovuuden edistämisen kannalta tärkeinä pitämiinsä asioihin kasvatuksessa ja koulutuksessa.

Kasvatuksen ja koulutuksen luovuuslähtöinen ja voimavarakeskeinen kehittäminen

Suomalainen päivähoito- ja koulutusjärjestelmä toimii pääosin moitteettomasti ja tulokset koululaitoksen piirissä ovat kansainvälisten arvioiden mukaan hyviä. Tästä huolimatta kouluille ja oppilaitoksille asetetaan odotuksia vielä paremman osaamisen, myös ns. huippuosaamisen, tuottamiseksi.

Samaan aikaan kodeissa kasvattajat kokevat neuvottomuutta ja voimattomuutta kasvatuskysymyksissä. Lasten kasvatuksellinen ja muu heitteillejätö on huolestuttavasti lisääntynyt, mikä lisää lasten ja nuorten syrjäytymisriskejä. Tällöin korostuu varhaiskasvatuksen toimijoiden vastuu kasvattajina.

Kouluissa viihtyminen on huonompaa kuin oppimistulokset. Lasten ja nuorten mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet ja erityisopetuksen tarve kasvanut. Suuri määrä lasten ja nuorten – mutta myös koulujen – luovia ja muita voimavaroja jää kehittymättä ja käyttämättä voimavarojen mennessä "ongelmanhallintaan".

Em. kehitykseen vaikuttaa mm. yhteiskunnassa korostunut kilpailuhenkisyys, työn ja perhe-elämän yhteensovittamisvaikeudet, informaatiotulva ja yhteiskunnan moniarvoistuminen. Kun työelämä ja muut aikuisten toimintaympäristöt koetaan kiireisiksi ja liiaksi luovuutta tukahduttaviksi, on kysyttävä, halutaanko myös kasvatusta ja koulutusta kehittää samaan suuntaan?

Kouluissa tieto- ja osaamistarpeiden vaatimukset lisääntyvät yhteiskunnan monimutkaistumisen ja tiedon lisääntymisen myötä. Tämä ilmenee huolena siitä, "tukehtuuko" koulu oppiaineiden, niiden tietosisältöjen ja muiden opetettavaksi tarjottavien aineiden määrään sekä opettajien ja oppilaiden suorituspaineesiin. On vaara, että lasten ja nuorten luovien ja muiden voimavarojen vaaliminen, elämisen taitojen ja hyvinvoinnin edistäminen jäävät kasvatuksen ja koulutuksen suorituspaineen varjoon.

Työryhmä korostaa, että kasvatus- ja koulutustoiminnan johtotähdenä on pidettävä kasvatettavien ja koulutettavien voimavarojen ja elämäntaitojen kehittämistä – kysymyksiä siitä, mitä on olla ihminen, minkälaisia tietoja ja taitoja tarvitaan, jotta osataan elää ja toimia oman ja yhteisen hyvän eteen yhdessä toisten kanssa. Varhaiskasvatuksessa tulee ylläpitää, suojella ja kehittää lapselle luonteenomaista luovuutta. Koulutuksen ylemmillä asteilla tehtävänä on myös luoda valmiuksia työ- ja muussa aikuiselämässä tarvittavan luovuuden ja innovatiivisuuden käyttöön.

Työryhmä jakaa huolen koulutukseen kohdistuvista suorituspaineeista. Informaatiotulvasta tehtävät johtopäätökset jakavat mielipiteitä. Toisten näkemysten mukaan kasvatuksessa ja koulutuksessa painopistettä on siirrettävä määrästä laatuun, ja tarjottavan informaation määrää kouluissa ja oppiaineissa on vähennettävä, jotta luovuuden toteutumiselle saadaan lisää tilaa. Toiset näkevät, ettei ongelma ole niinkään määrissä sinänsä, vaan puutteellisissa kyvyissä esittää ja käsitellä informaatiota. Haaste on didaktinen ja pedagoginen, ja se koskee myös opetussuunnitelmia ja oppimateriaaleja. Emme vielä tunnista tai käytä riittävästi niitä keinoja, joilla koulutuksessa voidaan parantaa tiedon omaksumista ja käsittelyä. Myös uuden informaatioteknologian mahdollistamat oppimistavat ja -ympäristöt tulee

ottaa huomioon. Yhteinen näkemys on, että juuri näiden seikkojen vuoksi tarvitaan lisää luovuutta koskevaa tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoimintaa, jossa hyödynnetään myös nykyistä ennakkoluottomammin ns. vaihtoehtopedagogiikoista saatuja kokemuksia.

Koulujen kerhotoiminnan selvä vähentyminen ja osin loppuminen 1990-luvun alun laman myötä on osaltaan vaikeuttanut luovuuden kehittämistä kouluissa. Kerhotoiminnan elvyttäminen ja resursointi olisi tärkeää sekä luovuuden ja innovatiivisuuden, eri oppiaineitten oppimistavoitteiden saavuttamisen sekä koulussa viihtymisen kannalta.

Koulun toimintakulttuurin ja kouluyhteisöjen kehittäminen luovuuden näkökulmasta

Luovuus ilmenee usein yksilöllisesti, mutta yhteisön arvot ja toimintatavat luovat sille edellytykset: ne joko kannustavat ja vahvistavat luovuutta, tai estävät sitä. Koulutusjärjestelmään viime vuosikymmenten aikana tehdyistä suuristakin muutoksista huolimatta koulun toimintakulttuuri on säilynyt melko muuttumattomana. Eräät koulutuksen alueella tehdyt ratkaisut (mm. luokattomuuteen/kurssimuotoisuuteen siirtyminen) korostavat yksilöllisiä valintoja, toiminta- ja osaamiskykyä. Kun samalla yleinen yhteiskunnallinen ilmapiiri korostaa voimakkaasti samoja arvoja, kehityksessä on riskejä erityisesti koulun yhteisöllisen tehtävän kannalta. Myös puutteet suomalaisten koululaisten viihtymättömyydessä kouluissa johtunevat ainakin osittain koulun toimintakulttuurista.

Erityisen tärkeää on lisätä lasten ja nuorten mahdollisuutta vaikuttaa koulun toimintakulttuuriin ja kouluyhteisöön. Se avaa koko kouluyhteisölle uusia mahdollisuuksia toimintansa kehittämiseen. Tunne ja kokemukset osallisuudesta ja osallistumisesta edesauttavat oppilaiden sitoutumista koulun tavoitteisiin ja sääntöihin. Ne kannustavat heitä luovien voimavarojensa käyttöön muussakin kuin oppimistuloksiin tähtäävässä koulun toiminnassa.

Koulun ja kodin yhteistyö on nähtävä osana koulukulttuurin ja kouluyhteisön kehittämistä. Koulu-

ja oppilaitosten verkostoituminen toimintaympäristönsä muiden toimijoiden kanssa lisää niiden resursseja luovan toiminnan kehittämiseen. Yhteistyö kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa parantaa edellytyksiä vahvistaa lasten ja nuorten osallistumiskokemuksia, yhteistyö kulttuuritoimijoiden kanssa luovan työn ja toiminnan tuntemista ja soveltamismahdollisuuksia sekä yhteistyö elinkeinoelämän edustajien kanssa kykyä tunnistaa luovuuden ja työelämäinnovatiivisuuden välisiä kytkentöjä.

Työryhmän mielestä, koulun toimintakulttuurin ja kouluyhteisöjen kehittämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota oloissa, joissa koulutuksen rakenteellisin ja pedagogisin ratkaisuin on lisätty yksilöllisten valintojen mahdollisuutta ja kouluttautumisprofiilien muodostumista. Koulun toimintakulttuuri on muutettava yhteisöllisemmäksi ja yhteisvastuullisemmaksi. Lasten ja nuorten osallisuutta koulun toimintakulttuurin ja kouluyhteisön kehittämiseen on vahvistettava. Sekä varhaiskasvatuksen että koulun toiminnassa on erityisesti etsittävä yhteisöllisiä keinoja tukea niitä lapsia ja nuoria, joiden koti ei pysty antamaan riittävää kasvamisen tukea.

Opettajankoulutuksen kehittäminen ja opettajien aseman parantaminen

Suomalaisessa koulutuspolitiikassa on purettu normisääntelyä. Se on korostanut paikallisten koulutukseen vaikuttavien toimijoiden, kuntien, koulujen ja opettajien vastuuta. Erityisesti korostuu opettajien ja rehtorien rooli hyvän kouluopetuksen ja kouluyhteisön toteuttamisessa. Näin on myös luovuuden edistämisen kannalta. Opettajankoulutus tasapainoilee eri puolilta tulevien vaatimusten välillä, mutta sen kehittäminen on erityisen tärkeää myös "koulutuksen luovuusarkkitehtuurin" synnyttämiseksi.

Opettajan ammatillinen toimenkuva on säilynyt pitkään pääosin ennallaan ympäröivän yhteiskunnan muutoksista huolimatta. Opettajankoulutuksessa on liian vähän opettajan työhön, koulun toimintakulttuuriin ja koulun kulttuurisen rooliin ja yhteiskunnalliseen tehtävään liittyvää tutkimus- ja kehittämisotetta. Sen tulee perustua vahvaan teo-

reettiseen taustaan mutta samalla avautua käytännön toimintaan, jolloin voidaan vähentää koettua kuilua opettajuuden teorian ja käytännön välillä. Oma erityishaasteensa myös opettajankoulutuksessa on kehittyvä informaatioteknologia.

Rehtorin toimenkuvan painottuminen hallinnollisiin tehtäviin vie tilaa luovuutta edistävältä pedagogiselta toiminnalta ja koulun toimintakulttuurin kehittämiseltä kouluissa. Tämä kehitys tulee pysäyttää. Opettajien täydennyskoulutus jää puolestaan vajavaiseksi, kun kunnat eivät säästösyistä aina tue koulutukseen osallistumista. Tämä on erityisen ongelmallista opettajuudessa ja koulun toiminnassa tarvittavien uusien valmiuksien, kuten luovuuden edistämisen, kannalta.

Opettajien palkkausjärjestelmiä on syytä uudistaa myös luovuuden edistämisen näkökulmasta. Opettajan tehtävän tärkeys, sen kehittämisen haasteet ja kannustavuus eivät ole tätä nykyä oikeassa suhteessa toisiinsa. Opettajien asemaa ja työn arvostusta on nostettava konkreettisin, työn luonteen, sen kehittämistarpeet ja kehittämistyön palkitsemistarpeet tunnustavin toimin.

Esitys 26: Kasvatus- ja koulutuspolitiikan tavoiteasettelun kirkastaminen

Kasvatus- ja koulutuspolitiikan tavoiteasettelua ja järjestelyjä on kirkastettava parantamalla kykyä tunnistaa luovuuteen ja sen edistämiseen vaikuttavia tekijöitä. Kasvatuksen ja koulutuksen toimijoiden on arvioitava ja kehitettävä toimintaansa niin, että siinä otetaan huomioon toisaalta erilaisten opiskelijoiden (lasten, nuorten ja aikuisten) voimavarojen hukkaamisen, elämänhallintavaikeuksien ja informaatiotulvan riskit ja toisaalta luovuuden edistämisen mahdollisuudet.

Vastuutahot: Opetusministeriö, kaikki kasvatus- ja koulutusalan toimijat, julkinen keskustelu

Esitys 27: Voimavarakeskeisen vanhemmuuden tukeminen neuvola- ja päivähoitojärjestelmässä

Neuvola- ja päivähoitojärjestelmän toimijoiden

on vahvistettava kykyään tunnistaa ja käsitellä nykyaikaisen vanhemmuuden ja kasvatuksen ongelmallaneita. Samoin on kehitettävä sellaisia tuen muotoja, joilla vahvistetaan luovia ja muita henkisiä voimavaroja kasvatuksessa ja vanhemmuudessa. Näihin liittyvien taitojen tulee sisältyä varhaiskasvattajien ammattitaitoon. Yhteistyön vanhempien kanssa tulee perustua vertaisuusperiaatteelle. Esiopetuksen tiedollisia tavoitteita asetettaessa ei saa unohtaa leikin merkitystä luovuuden edistäjänä. Päivähoitojärjestelmän sisällä on säilytettävä erilaisia toimintamuotoja. Päivähoidon organisatorisia järjestelyjä kunnissa on arvioitava myös luovuuden edistämisen näkökulmasta, eikä esimerkiksi perhepäivähoitotoimintaa tule ajaa alas tai jättää kehittämättä.

Vastuutahot: Sosiaali- ja terveysministeriö, opetusministeriö, kunnat, seurakunnat, järjestöt, yksityiset palveluyritykset

Esitys 28: Vanhemmuuden tukeminen mediassa

Vanhemmilla on vastuu lastensa kasvattamisesta. Nykyaikainen viestintäympäristö ei aina tue tätä tavoitetta. Mediakasvatuksessa on etsittävä ja toteutettava lasten ja nuorten luovuus- ja voimavarakeskeistä kasvamista tukevia toimintamuotoja. Myös median on syytä itsekriittisesti kiinnittää huomiota toimintamuotoihinsa ja tarjontaansa siitä näkökulmasta edesauttavatko vai vaikeuttavatko ne näitä tavoitteita. Tiedotusvälineet voisivat esimerkiksi tuottaa joko valistuskampanjoita tai pitkäkestoisempia ohjelmatuotantoja tai kampanjoita luovuuden edistämisen ja voimavarakeskeisen vanhemmuuden ja varhaiskasvatuksen tukemiseksi ("Lapsen tulevaisuus on alkanut jo").

Vastuutahot: Opetusministeriö, YLE, muut tiedotusvälineet

Esitys 29: Tiedon hallinnan ja luovuuden tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminta

Lasten, nuorten ja aikuisten kykyä omaksua ja hallita tietoa sekä käyttää luovia voimavaroja tulee edistää lisäämällä näitä asioita koskevaa pedagogista,

didaktista ja muuta tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoimintaa. Siinä on otettava huomioon oppijoiden erilaisuus mm. sosiaalisen taustan ja kulttuurisen pääoman, oppimiskyvyn, lahjakkuuden ja sukupuolen mukaan. Karttuvaa tutkimustietoa on hyödynnettävä kaikkien kasvatus- ja koulumuotojen opetussuunnitelmien sekä tutkintojen perusteita laadittaessa sekä valtakunnallisesti että paikallisesti. Tutkimustietoa on sovellettava käytännön kasvatus- ja opiskelutilanteissa päivähoiton piirissä, kouluissa ja oppilaitoksissa.

Vastuutahot: Opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Opetushallitus, kunnat, koulut ja oppilaitokset, Suomen Akatemia, yliopistot, opettajankoulutuslaitokset

Esitys 30: Luovuuden edistäminen opetussuunnitelmissa, oppimateriaaleissa, arvioinneissa ja koulun kerhotoiminnassa

Opetusmenetelmissä eri koulutusasteilla on suosittava menetelmiä, jotka vahvistavat luovuuteen, innovatiivisuuteen, tiedon omaksumiseen ja sen hallintaan liittyviä kykyjä. Oppimateriaalien laatuun on kiinnitettävä huomiota tästä näkökulmasta. Kasvatuksen ja oppimisen tuloksia arvioitaessa on otettava huomioon luovuuden ja voimavarakeskeisen kasvamisen edistäminen, jolloin arvoinnit tulevat monipuolisemmiksi ja luotettavammiksi. Myös koko kasvatus- ja koulutusjärjestelmän arviointia on kehitettävä siten, että em. seikat ovat sen piirissä. Koulun kerhotoiminta tulee elvyttää ja resursoida.

Vastuutahot: Opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Opetushallitus, koulutuksen arviointia tekevät organisaatiot, kunnat, koulut ja oppilaitokset, Suomen Akatemia, yliopistot, opettajankoulutuslaitokset

Toimijat: opetusministeriö, Opetushallitus

Esitys 31: Ideapankki koulun toimintakulttuurin ja kouluyhteisöjen kehittämiseksi

Luovuutta edistävän koulun toimintakulttuurin ja kouluyhteisöjen kehittämiseksi voidaan perustaa

'ideapankki', jossa keskustelujen sekä hyvien esimerkkien ja käytäntöjen esiintuomisella ja palkitsemisella tuetaan koulujen ja oppilaitosten pyrkimystä luovaan toimintaan ja luovuutta ylläpitävään ilmapiiriin. Ideapankki tukee uusissa opetussuunnitelmien perusteissa olevaa velvoitetta määrittellä koulujen ja oppilaitosten toimintakulttuuri tarjoamalla tähän myös käytännön kehittämistukea. Tämä esitys voidaan toteuttaa joko omana hankkeenaan tai osana työryhmän toisaalla tekemää esitystä innovatiivisten hankkeiden ja käytäntöjen verkostosta. Myös opetusministeriön vuosina 2003-2005 toteuttamassa luovuus- ja kulttuurikasvatushankkeessa jo kootut 'hyvät hankkeet' voidaan sisällyttää osaksi tätä ideapankkia, kuitenkin tutkimuksellisesti edelleen diagnosoituina.

Toimijat: Opetushallitus, Stakes, opetusministeriö

Esitys 32: Koulun verkostoituminen toimintaympäristön kanssa ja koulun tilojen käyttö muuhun toimintaan

Koulun toimintakulttuurin ja kouluyhteisöjen kehittäminen luovan toiminnan kannalta on syytä sisällyttää koulun ja kodin väliseen yhteistyöhön. Koulutuksen järjestäjiä ja toimijoita on kannustettava ja rohkaistava verkostoitumaan muiden toimijoiden kanssa. Yritys-, taiteilija- ym. yhteistyön lisäksi käyttämätön voimavara on oppilaiden omien vanhempien sekä eläköityneiden ihmisten elämän- ja työkokemuksen hyödyntäminen koulun toiminnan monipuolistajana. Vastaavasti myös kaikkien koulutusasteiden opettajien tulisi aika ajoin jalkautua siihen muuttuvaan työelämään, johon he oppilaita ja opiskelijoita kouluttavat. Koulujen ja oppilaitosten yhteistyöltä muiden toimijoiden kanssa on poistettava esteitä myös niin, että koulun tiloja voidaan käyttää nykyistä joustavammin muuhunkin kuin koulutoimintaan (vrt. esitys 8).

Toimijat: Opetusministeriö, Opetushallitus, Kuntaliitto, kunnat, koulut ja oppilaitokset

Esitys 33: Uuden opettajuuden tukeminen ja opettajankoulutuksen tutkimuksellinen vahvistaminen

Opettajankoulutuksen kehittämisen haasteeksi on otettava sellaisen opettajuuden vahvistaminen, jossa yhdistyvät tehtävän kulttuurinen rooli ja yhteiskunnallisen tehtävä sekä kasvattamisen ja opettamisen teoria ja käytännön elämän tuntemus. Opettajankoulutuslaitosten tutkimuksellista kehittämis-toimintaa tulee vahvistaa ja harjoittelukoulujen roolia kehittää siten, että ne tukevat koulujen luovuusarkkitehtuurin luomista. Opetusharjoittelua voidaan siirtää enemmän "kenttäkouluihin". Opettajankouluttajien verkottumista muun työelämän asiantuntijoiden kanssa tulee lisätä.

Vastuutahot: Opetusministeriö, opetushallitus, yliopistot/opettajankoulutuslaitokset

Esitys 34: Luovuuden edistäminen opettajankoulutuksen ja rehtorikoulutuksen sisällöissä

Opettajankoulutusta ja rehtorikoulutusta on kehitettävä edellisen tavoitteen toteuttamisen yhteydessä niin, että niissä otetaan huomioon myös luovuuden edistämisen tarpeet kouluissa ja oppilaitoksissa. On huolehdittava siitä, että koulutuksessa on tarjolla riittävästi luovuutta edistävää opettajuutta, oppimista, johtajuutta ja koulun toimintakulttuurin kehittämistä koskevaa opetustarjontaa. Opettajankoulutukseen tulee saada myös informaatioteknologiaan suuntautuvia koulutusohjelmia. Sitä kautta voidaan tavoitella paitsi informaatiotulvaan liittyvien riskien voittamista myös suomalaisten koulutustuotteiden kansainvälistä markkinointia.

Vastuutahot: Opetusministeriö, opetushallitus, yliopistot/opettajankoulutuslaitokset, kouluttajaorganisaatiot

Esitys 35: Kuntien panostus opettajien täydennyskoulutukseen

Kuntia on kannustettava panostamaan opettajien täydennyskoulutukseen, koska pienetkin panostukset luovuutta edistävään koulutukseen tuottavat in-

nostavuudessaan kouluoloja kehittäviä tuloksia. Koska rehtoreilla on erityisvastuu koulun toimintakulttuurin ja kouluyhteisön innovatiivisesta kehittämisestä, he tarvitsevat siinä tukea ja koulutusta.

Vastuutahot: Kuntaliitto, kunnat

Esitys 36: Opettajien palkkausjärjestelmän uudistaminen

On edistettävä opettajien palkkausjärjestelmäuudistuksia kohti kokonaispalkkausjärjestelmää siten, että siinä kannustetaan kehittämistyöhön ja opettajan työn luonne huomioiden tunnustetaan nyt erityisjärjestelyin tehtävän tai palkittavan "ylimääräisen työn" arvo.

Toimijat: Kunnallinen työmarkkinalaitos, OAJ

Luovat ympäristöt

Saatteeksi

Opetusministeriön luovuusstrategiatyön Luovat ympäristöt -työryhmän tuli tarkastella toimeksiantonsa mukaan "luovuuden toteutumisen toimintaympäristöehtoja, kuten suomalaista mentaali- ja muuta traditiota ja kulttuurin tilaa, luovuuden toteuttamiselle suotuisia tai haitallisia elin- ja toimintaympäristöjä sekä niitä henkisiä, rakenteellisia tai muita tekijöitä, jotka estävät tai edistävät luovuuden toteuttamista". Lisäksi tuli tarkastella "myös sosiaalisten innovaatioiden tuottamista sekä nykyistä suvaitsevaisemman arvo- ja asenneilmaston sekä monikulttuurisuuden edistämistä strategiatyön kokonaisuudessa".

Työryhmä työskenteli toimeksiannon mukaan, joskin suvaitsevaisuuden ja monikulttuurisuuden edistämisen se tulkitsi pikemminkin monimuotoisuuden edistämisenä. Erilaisuutta ei tule pelkästään suvaita, vaan sen tulee olla yhteiskunnan ja kulttuurin perusoletusarvo. Sosiaalisten innovaatioiden tuottamista ei tarkasteltu erillisenä teemana, vaan yhteiskunnallisen toiminnan mahdollisuutena, jolle syntyy edellytykset luovien ympäristöjen kehittämisen myötä. Asioina, joita toimeksiannossa ei ollut erikseen mainittu, käsiteltiin luovia arki- ja työympäristöjä.

Työryhmän käymät keskustelut olivat idearikkaita ja monitahoisia. Asioita lähestyttiin eri suunnista. Yhteistä kosketuspintaa löytyi kuitenkin riittävästi. Yleiset linjaukset ovat ryhmän yhteisiä, mutta yksittäisissä esityksissä annettiin jäädä näkymään myös työryhmän jäsenten erilaiset kokemustaustat ja lähestymistavat asioihin. Ryhmän käsityksen mukaan tämä ratkaisu palvelee toimeksiantoa paremmin kuin tiukka yhdenmukaisuus.

Työryhmä piti kahdeksan kokousta. Lisäksi eri teemoja käsiteltiin itseohjautuvasti pienemmissä kokoonpanoissa, joihin saattoi osallistua myös muita kuin työryhmään nimettyjä jäseniä. Tärkeä väline työryhmäkeskusteluissa oli yhteinen sähköpostilista, jota käytettiin varsinkin alussa vilkkaasti hyväksi.

Kaikilla työryhmään nimetyillä ei ollut mahdollisuutta osallistua työryhmän työskentelyyn. Vastaavasti rakennettuja ja rakentamattomia ympäristöjä koskevan pientäimien keskusteluihin osallistui nimetyn työryhmän ulkopuolelta tutkimuspäällikkö Rauno Sairinen Teknillisen Korkeakoulun Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksesta.

Pekka Sauri
työryhmän puheenjohtaja

Työryhmän työhön osallistuivat seuraavat henkilöt:

Pekka Sauri, apulaiskaupunginjohtaja, Helsingin kaupunki, *puheenjohtaja*

Janne Antikainen, erikoistutkija, sisäasiainministeriö

Marjatta Bardy, tutkimusprofessori, STAKES

Mikko Cortés Téllez, suunnittelija, opetusministeriö

Mustafa Gürler, kulttuurituottaja, kulttuuriasiainkeskus Caisa

Vertti Kivi, sisustusarkkitehti, dSign Vertti Kivi & Co

Hilkka Lydén, projektikoordinaattori, Helsingin yliopisto

Eero Ojanen, filosofi, vs. toiminnanjohtaja, Kriittinen korkeakoulu

Sirpa Pietikäinen, puheenjohtaja, YK-liitto

Ilona Silenti, sosiodesigner

Markku Sotaraus, professori, alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto

Ditte Winqvist, erityisasiantuntija, Suomen Kuntaliitto

Jouni J. Särkijärvi, ylijohtaja, ympäristöministeriö

Marja Tuominen, kulttuurihistorian professori, Lapin yliopisto

Pia Viitanen, kansanedustaja

Pirkko Liisi Kuhmonen, ylitarkastaja, opetusministeriö, *sihteeri*

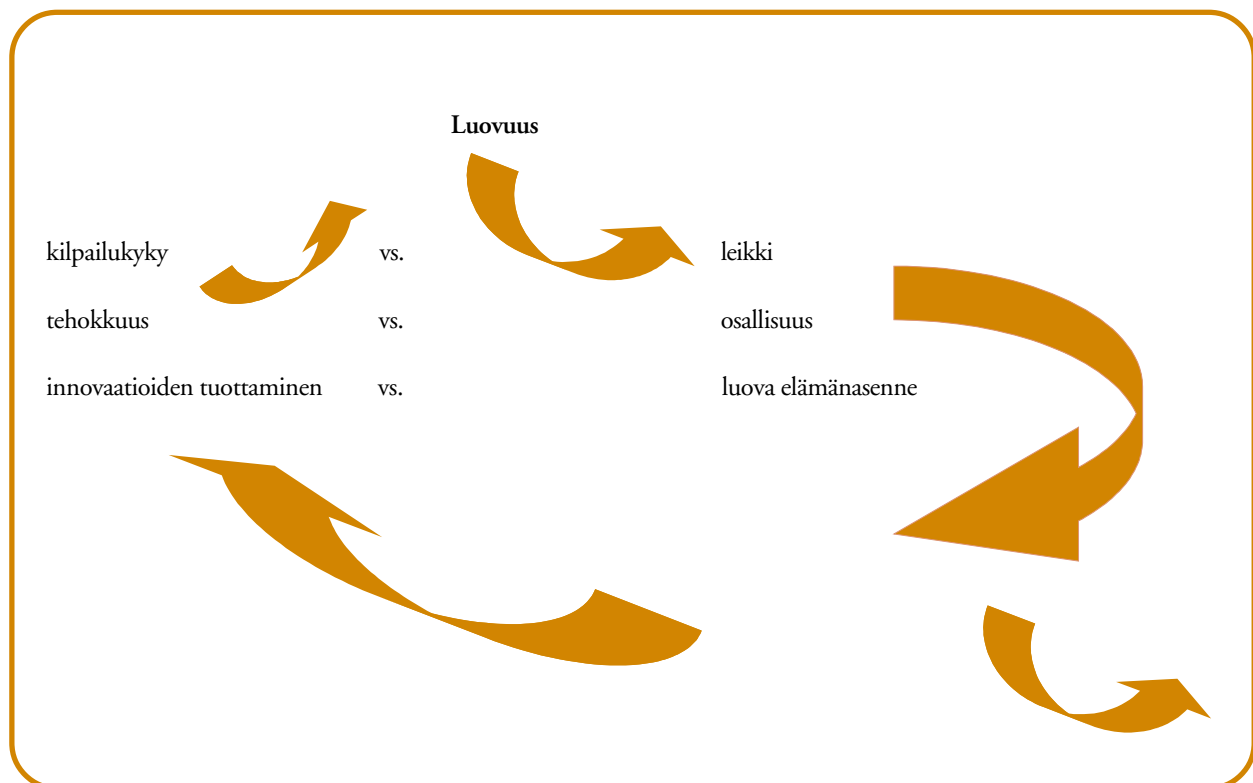
Esa Pines, erikoissuunnittelija, opetusministeriö, *sihteeri*

1 Työryhmän linjaukset

1.1 Luova elämänsenne – tuottava luovuus

Pyrkimykset edistää luovuutta ja luovia ympäristöjä ovat väistämättä jännitteisiä. Tähän kiinnitti huomionsa myös opetusministeriön luovuusstrategian valmistelutyöryhmä. Sen mukaan "luovuuden kanalta keskeistä on, miten vapauden ja tehokkuuden

välistä jännitettä säädellään" (Luovuuskertomus, opetusministeriön julkaisu 2004:4, s. 10). Luovat ympäristöt -työryhmä on tarkastellut omaa toimintansa oheisen kuvion ilmaiseman jännitekentän kautta.

Luovuus on yleisinhimillinen ominaisuus, jota jokaisen on mahdollisuus käyttää ja vahvistaa omassa elämässään. Yleisimmin luovuutta voidaan kuvata yksilön tai yhteisön kyvyksi löytää vaihtoehtoisia, totunnaisesta poikkeavia tapoja ajatella ja toimia ja siten ratkaista ongelmia, tai tuottaa uusia näkökulmia ja kokemisen tapoja. Luovuutta on kaikilla, mutta jotkut käyttävät sitä tietoisemmin hyväkseen kuin toiset. Kyky käyttää luovuutta voi kehittyä, mutta myös ehtyä, särkyä ja elpyä.

Yksilölle luovuus on oman elämänasenteen ja omien tavoitteiden toteuttamista. Luovuuden alkuperä on leikinomaisessa ja kokeilunhaluisessa suhtautumisessa ympäröivään todellisuuteen. Luovia kykyjään käyttämällä ihmisen on mahdollisuus saada elämäänsä mielekkyyttä ja iloa ja parantaa elämänlaatua.

Yhteisöt määrittelevät, arvioivat ja hyödyntävät yksilöiden luovuutta siinä vallitsevien arvostusten perusteella. Yhteisön kannalta luovuus on siten yhteisön arvokkaina pitämien toimien ja tuotosten aikaansaamista – tuottavaa luovuutta. Yksilöiden luovuuden avulla yhteisö voi tietoisesti tavoitella hyväksi nähtyä yhteiskuntaa tai sen jotain osatekijää. Uusi ja luova sovellus voi syntyä olemassa olevista ja perinteisistäkin aineksista, tai kokonaan uusista keksinnöistä. Kun luovia sovelluksia hyödynnetään kulttuurisesti, sosiaalisesti tai tuotannollisesti, syntyy innovaatioita.

Yksilöiden ja yhteisöjen luovuuteen liittyvät pyrkimykset toteutuvat niiden välisessä vuorovaikutuksessa. Yksilön ja yhteisön näkökulmista luovuus voi merkitä suorastaan vastakkaisia asioita riippuen yhteisön odotuksista. Yksilön luovat prosessit eivät välttämättä johda yhteisön arvostamien luovien toimien ja tuotosten syntyyn. Jos yhteisön odotukset painottuvat liiaksi tuottavaan luovuuteen – innovaatioihin, tehokkuuteen ja kilpailukykyyn – yksilölle tärkeät luovuuden ilmenemismuodot – luova elämänasenne, osallisuus, leikki – jäävät huomiotta. Yksilön luovan elämänasenteen kannalta luoviin tuotoksiin painottuva luovuuskäsitys on ahdas ja suorituskeskeinen. Jos tavoitteeksi asetetaan luovuuden hyötyjen yhteisöllinen ulosmittaaminen, voi tuloksena olla yksilön luovan kapasiteetin ehtyminen tai haluttomuus luovuttaa sitä yhteisölle.

Yhteiskunnalle on edullista edesauttaa yksilön pyrkimyksiä luovan elämänasenteensa toteuttamiseen. Kun yksilöllä on riittävä vapaus toteuttaa itseään ja hän tuntee kuuluvansa omaan yhteisöönsä, hänen luovasta ja merkityksellisestä maailmasuhteestaan hyötyy hänen itsensä lisäksi lähiyhteisö ja koko yhteiskunta. Yhteisön tuottavaankin luovuuteen liittyvät odotukset toteutuvat ajan mittaan todennäköisesti parhaiten silloin, kun se rohkaisee ja tukee yksilön luovuuden edellytyksiä konkreettisista tuotoksista riippumatta.

1.2 Mihin Suomi käyttää luovuutta?

Tietoyhteiskuntakehityksen vauhdittamassa globaalissa kilpailussa innovaatioiden tuottaminen nähdään Suomen ja sen eri alueiden kilpailukyvyyn ja menestymisen ehtona. Yritysten ja yhteisöjen toimintaympäristöjä halutaan kehittää luoviksi lähinnä tässä tarkoituksessa.

Innovaatioille otollisten olosuhteiden luominen on mahdollista, mutta siinä voidaan mennä myös railakkaasti harhaan. Jos luovuus kyketään yksinomaan tai voittopuolisesti innovaatioiden, tehokkuuden ja kilpailukyvyyn edistämisen tavoitteisiin, luovuuden yksilölliset lähtökohdat ja laajemmat yhteisölliset edellytykset jäävät varjoon.

Kilpailukykyyn perustuvan kehityssuunnan riskinä on, että ihmiskäsitys kapenee, yhteiskunnallisen huolenpidon eetos rapisee, eriarvoisuus lisääntyy ja ihmisten aito sitoutuminen yhteiskunnan tavoitteisiin vähenee. Näitä riskejä laukeaa tällä hetkellä niin lasten ja nuorten kuin aikuistenkin maailmassa. Mm. mielenterveyden ongelmat ja erilainen pahoinvointi on viime vuosina suuresti lisääntynyt. Tällä saattaa olla tekemistä kilpailukulttuurin kovenemisen kanssa. Kilpailun hävinneet tai menestymistään epäilevät kokevat usein itsensä epäonnistujiksi, luusereiksi, jotka saavat syyttää itseään menestymättömyydestään, kun samalla kiinnitetään huomio ns. huippuosaajiin ja luovien ympäristöjen kehittämiseen heitä varten.

Vain odotetunlaisia innovaatioita tuottaviin 'huippuosaajiin' satsaamalla ja liian kapealla pohjalla olevalla kilpailukykystrategialla saatetaan ajautua yh-

teiskuntaan, jonka luovat yhteisölliset ja hyvinvointinilliset edellytykset heikentyvät. Hyvinvointiyhteiskunta on itsessään mittaamattoman arvokas sosiaalinen innovaatio, ja sen on oltava myös jatkossa yhteiskunnan kehittämisen perusta. Innovaatiot onkin nähtävä aktiivisen kansalaisyhteiskunnan, hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisen, rohkeiden yksilöiden ja kehitystyöhön panostavien yritysten toiminnan yhteisvaikutuksena. Tässä voi olla suomalaisten mahdollisuus menestyä globaalissa kilpailussa. On pyrittävä luomaan sekä tuotannollisia, sosiaalisia että kulttuurisia innovaatioita. Parhaat innovaatiot ovat samalla kertaa kaikkia näitä.

Monilla mittareilla mitattuna (koulutustaso, teknologia, kilpailukyky jne.) Suomi menestyy tällä hetkellä hyvin. Silti koemme, ettemme pärjää globaaleissa oloissa. Monet ongelmat, esimerkiksi työpaikkojen siirtyminen pois Suomesta, ovat todellisia ja vakavia. Luovuustematiikan näkökulmasta kysymys asettuu siitä huolimatta toisin kuin pelkän kilpailukyvyn edistämisen näköalasta: tarvitseeko meidän olla maailman parhaita erilaisissa yksittäisissä asioissa – kenties jopa luovuudessa itsessään – vai onko tärkeämpää antaa Suomessa elävien kaikkien ihmisten voimavarojen ravita mahdollisimman monipuolisesti yhteiskunnan kehittymistä?

Tuottaisiko laaja-alainen luovaan elämänsenteseen ja kaikkien kansalaisten elämän laatuun panostaminen viime kädessä parempia tuloksia myös erityisalojen innovaatioiden ja kansainvälisen kilpailukyvyn kannalta? Pyrittäessä kehittämään Suomea innovaatioihin panostavana luovana ympäristönä on siis tärkeää tunnistaa ylikiihtyvän kehityskierteen vaarat, myös tarvittaessa paikoin vähentää vauhtia, tai ainakin kehittää vaihtoehtoisia kehitys- ja kriisistrategioita sekä antaa kärsivällisesti tilaa hitaampien luovien prosessien muotoutumiselle. Samaan aikaan tulee purkaa niitä lukkiutumia, jotka estävät luovuuden toteuttamista ja luovien ympäristöjen kehittymistä yhteiskunnallisen toiminnan eri alueilla ja näin kannustaa kaikkia kansalaisia luovuutensa käyttöön kaikissa elämänkaaren vaiheissa.

1.3 Luovuutta tukevat ympäristöt

Luovuuden toteutumiselle suotuisia ympäristöjä ei voida yksiselitteisesti määritellä. Esimerkiksi Richard Floridan luoville alueille nimeämiä kriteereitä ei voi soveltaa sellaisinaan Suomeen jo pelkästään maantieteellisten seikkojen, pienen väestöpohjan ja yhdyskuntarakenteen erilaisuuden vuoksi. Yleisesti voidaan sanoa, että toimintaympäristön tulisi olla sellainen, että se vetää luovia ihmisiä puoleensa, mutta tällöinkin on syytä ottaa huomioon, että luovat ihmiset eivät itse välttämättä sitoudu heitä varten luotuihin erityisiin ympäristöihin.

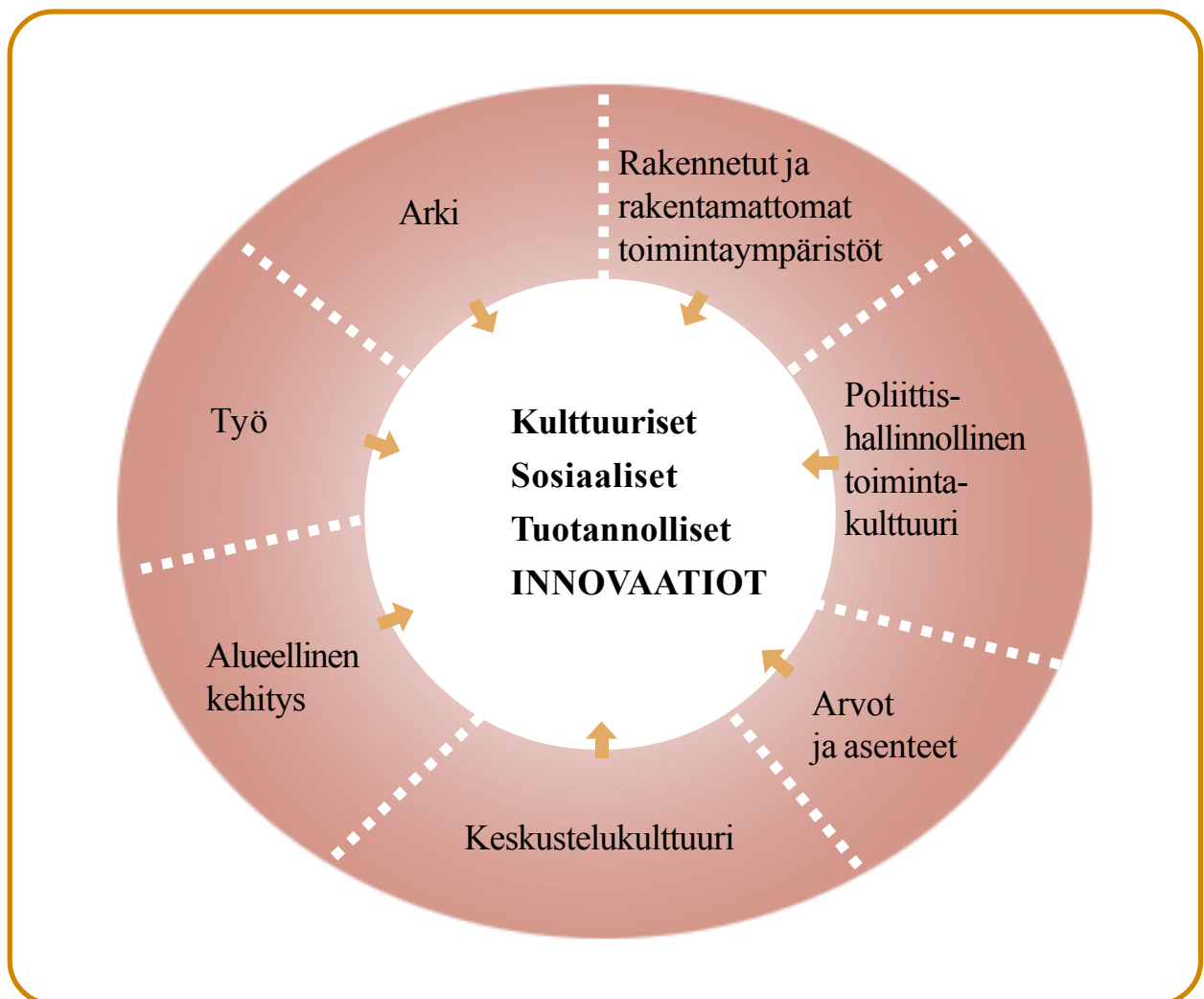
Luova ympäristö sallii ja sietää erilaisuutta ja monimuotoisuutta sekä kannustaa luovien kykyjen ja voimavarojen käyttämiseen. Yksilöillä on oltava asuin-, työ- ja toimintayhteisöissään riittävä toimintavapaus ja -tila, ja heillä on oltava mahdollisuus haastaa yhteisöjensä totuttuja ajattelu- ja toimintatapoja. Yhteisöjen on oltava halukkaita ja kyvykkäitä kuuntelemaan erilaisia ajatuksia, ideoita ja aloitteita ja tarvittaessa muuttamaan omia arvostuksiaan ja toimintatapojaan.

Myös turvallisuuden ja jatkuvuuden tunne on tärkeää. Vaikka moni tunnettu luova tuotos on syntynyt vaikeissa olosuhteissa, tämä ei tarkoita, että vaikeat olosuhteet sinänsä synnyttäisivät luovia tuotoksia. Vilkas ja monipuolinen kulttuurielämä ja muu "pörinä" yhdistettynä erilaisuuteen ja riittävän turvalliseen ja kodikkaaseen ilmapiiriin on todennäköisesti optimaalinen luova ympäristö. Tällaisessa ympäristössä on yhteisön jäsenillä parhaat edellytykset oman potentiaalinsa toteuttamiseen. Sellaisen rakentamiseen tarvitaan sekä julkisen sektorin, kansalaisyhteiskunnan että elinkeinoelämän panostus ja yhteistyötä.

Tuleeko luovia ympäristöjä kehittää erityistä "luovaa luokkaa" varten? Tätä kysymystä on mietittävä suhteessa muihin luovien ympäristöjen kehittämistarpeisiin ja suomalaisen hyvinvointiyhteiskuntamallin erityispiirteisiin. Erityisiä luovuuden toteuttamisen tai edistämisen areenoita on tarpeen pyrkiä luomaan lähinnä niiden myönteisten esimerkkivaikutusten vuoksi. On kuitenkin syytä ottaa huomioon, että tällaisia areenoita on jo runsaasti olemassa (kirjastot, kansalaisopistot, museot jne.).

Kaikkien käytettävissä olevina luovuuden ja kulttuurin paikkoina niitä on syytä vaalia myös jatkossa.

Työryhmä arvioi seuraavassa luovien ympäristöjen kehittämistarpeita keskustelukulttuurin, arvo- ja asenneilmaston, poliittis-hallinnollisen toimintakulttuurin ja päätöksentekojärjestelmän, rakennetun ja rakentamattoman ympäristön, arki- ja työympäristöjen sekä alueellisen kehittämistyön kannalta. Kriittistä tarkastelua ja uudistamista tarvitaan näillä kaikilla alueilla. Myös innovatiiviselle toiminnalle suotuisien ympäristöjen kehittäminen toteutuu parhaiten, kun sen nähdään sisältävän nämä erilaiset luovan ympäristön ulottuvuudet.

Keskustelukulttuuri

Julkinen keskustelu heijastaa vallitsevaa kulttuurin ja yhteiskunnan kehityksen tilaa ja luo edellytykset ongelmien ja haasteiden käsittelylle. Suomalaisessa keskustelukulttuurissa on edelleen merkittäviä puutteita. Suomalaisilla on paljon tietoa ja ideoita, mutta ne eivät aina saa asianmukaista kohtelua, kun ne esitetään julkisesti. Kärjistäen voidaan sanoa, että suomalaisen luovuuden puutteet eivät liity niinkään kansalaisten luovan ajattelukyvyn puutteisiin kuin keskustelukulttuurin kehittymättömyyteen.

Keskustelukulttuurimme on kovin usein henkilöön käyvää, virheistä ja "vääristä mielipiteistä" rankaisevaa, epäluuloista ja kyräilevää. Argumenttipohjainen keskustelu on vaikeaa, koska jokaisen keskustelualoitteen oletetaan olevan Troijan puuhevonon muine kuin asiaan itseensä liittyvine tarkoituksineen. "Mitähän tässäkin on takana?" Argumenttiin tulisi vastata argumentilla riippumatta siitä, kenen suulla puheenvuoro on esitetty.

Suomalaisissa tiedotusvälineissä on paljon hyvää perusjournalismia. Median kaupallisin osa kuitenkin ruokkii keskustelukulttuurin ongelmia. Median tehtävä vallan vahtikoirana on tärkeä, mutta on kysyttävä, onko mediassa jumiuduttu myös hedelmättömällä tavalla epäkohtien esittämisen ja kritiikin itseisarvoisuuteen. Otsikoita syntyy enimmäkseen huonoista uutisista ja satunnaisista paljastuneista epäkohdista ja ongelmista. Hyvä uutinen ei ole uutinen. Tällainen mediakulttuuri todennäköisesti pikemminkin lannistaa kuin raikastaa keskusteluilmaapiiriä.

Pahimmillaan "kriittisyys" ja "valvonta" kääntyy irvikuvakseen – vallanpitäjien ja muiden julkisuuden henkilöiden yksityiselämän reposteluksi, kun samalla argumentoivaa, vaihtoehtoisia yhteiskunnallisia keskusteluteemoja esiintuvaa kriittisyyttä esiintyy edelleen liian vähän. Todelliset kriittisen journalismin käytännöt eivät ole kunnolla juurtuneet suomalaiseen mediakulttuuriin. Ei myöskään mediakritiikki; omaan toimintaan kohdistuvan kritiikin suhteen tiedotusvälineissä ei olla muita kummempia.

Keskustelukulttuuria voidaan pyrkiä parantamaan erityisesti kasvatuksessa ja koulutuksessa argu-

mentointitaitoja opettamalla. Julkista keskustelua käyvien ja sitä välittävien on puolestaan huolehdittava siitä, että esitetyt näkemykset pääsevät mukaan keskusteluun omalla painoarvolla riippumatta esittäjästään. Muullekkin kuin muodollisen koulutuksen tai aseman mukanaan tuomalle asiantuntemukselle on annettava riittävä tila julkisessa keskustelussa. Yleisönosastoja ja keskustelupalstoja onkin kehitetty kiitettävästi monissa tiedotusvälineissä, mutta esimerkiksi maahanmuuttajien näkemykset ja kokemukset Suomesta ja suomalaisuudesta eivät näy julkisessa keskustelussa eivätkä myöskään siten välity riittävästi yhteiskunnan kehittämiseen.

Arvo- ja asenneilmasto

Suomen kehittämiseksi luovana ympäristönä tarvitaan laajasti ymmärretyn suomalaisen kulttuurin ja arvo- ja asenneilmaston kriittistä tarkastelua. Siinä tarvitaan irtiottoja perinteestä, mutta myös sen arvostamista – kaikki uusi ei ole automaattisesti luovaa eikä itseisarvoisesti tavoiteltavaa. Omaa kulttuurihistoriaa myös luovien voimavarojen varantona ja käyttövoimana tunnetaan liian vähän.

Suomalainen kulttuuri ja yhteiskunta on ollut perinteisesti yhdenmukaisuutta suosiva, jopa siihen pakottava. Erilaisuutta ja sen ilmaisemista on vältelty. Vaikka viime aikoina on tässä suhteessa tapahtunut myönteistäkin kehitystä, osoittaa mm. Floridan ja Tinaglin analyysi luovuuden eri osatekijöistä 14 EU-maassa sekä USA:ssa juuri tämän asian heikkoudeksemme. Suomi sijoittui kaikilla muilla indekseillä mitattuna tutkimuksessa kärkisijoille, mutta itseilmaisu-indeksissä vasta 10. sijalle. Ko. indeksi koostui mm. yksilön oikeuksia ja niiden ilmaisua, elämäntapoja, demokratiaa, vaihtoehtoispolitiikkaa sekä pakolaisiin ja homoseksuaaleihin suhtautumista koskevista tutkimustuloksista (Europe in the Creative Age/Demos, 2004).

Kansakunnan historia ja sen traumaattiset vaiheet selittävät osaltaan suomalaista arvo- ja asenneilmastoa. Kansallisessa itsetunnossa on ollut ja on edelleen puutteita ja arkoja kohtia. Kasvatuksessa ja koulutuksessa on väheksytty itseilmaisua ja toisin ajattelua ja jopa rankaistu siitä. Pelon ja häpeän ko-

kemukset ovat monille tuttuja, ja niiden pelätään uusiutuvan, jos osallistuu keskusteluun tai muutoin ilmaisee itseään. Kasvatus- ja opetussisällöt kouluissa ovat olleet pienien mutta ihmisille merkityksellisten asioiden suhteen sokeita tai tunnettomia. On keskitytty suurtaapahtuma- ja suurmieshistoriaan, jolloin elämäntodellisuuksien monimuotoisuus ei ole päässyt esiin. Muutosta näissä asioissa on alkanut tapahtua, mutta kulttuurin syvärakenteisiin ne vaikuttavat hitaasti.

Ihmisten erilaisuus on yhteisöjen monimuotoisuutta. Erilaisuus voi ilmetä ikänä, sukupuolena, etnisenä alkuperänä, seksuaalisena suuntautumisena, terveydentilana, koulutustasona, uskontona, mielipiteinä, mieltymyksinä, arvoina ja yksilön ainutlaatuisuutena. Kaikki monimuotoisuus ei ole edes näkyvää.

Luoville yhteisöille sen jäsenten monimuotoisuus on erityisen tärkeää. Yhdenmukaisuus kaventaa perspektiivejä; samanlaiset ihmiset pystyvät tuottamaan vain tiettyyn rajaan asti erilaisia ajatuksia, näkökulmia ja ratkaisuja. Erityisen ongelmallista on työyhteisöjen yhdenmukaisuus. Niiden tosiasiallistakin monimuotoisuutta peitellään yhdenmukaisuuspaineen vuoksi, eikä niitä pyritä tietoisesti kehittämään monimuotoisiksi ja siten edellytyksiltään luoviksi.

Poliittishallinnollinen toimintakulttuuri ja päätöksentekojärjestelmä

Hallinnon toiminnallinen varmuus ja luotettavuus ovat tärkeitä periaatteita. Niiden vaaliminen ei saisi kuitenkaan estää sen enempää hallinnon itsensä kuin hallinnon asiakkaiden luovaa ja innovatiivista toimintaa. Suomen poliittishallinnollisessa toimintakulttuurissa ja päätöksentekojärjestelmässä on jäykkyyksiä. Muutoseikkojen arvostaminen ja korostaminen vie tilaa luovilta työskentelytavoilta ja prosesseilta. Näitä "tsaristisia" piirteitä tulee häivyttää ja vanhentuneita rakenteita purkaa. Purkamista ei tule tehdä kuitenkaan vain tehokkuuden tavoittelun näkökulmasta, vaan tilan saamiseksi organisaatioissa toimivien ihmisten luovuuden ja osaamisen paremmalle toteuttamiselle ja sitä kautta tapahtuvalle yhteiskunnan uudistumiselle.

Suomalainen päätöksentekojärjestelmä on monilta osin sekava ja kansalaisten vaikea ymmärtää. Poliittis-hallinnollista toimintakulttuuria uudistettaessa päätöksentekojärjestelmää tulisi arvioida demokratian, selkeyden ja läpinäkyvyyden näkökulmasta ja tehdä siihen tarvittavat muutokset. Kansalaisten tulisi aina tietää, kuka henkilö tai mikä päätöksentekuelin on vastuussa kulloisestakin päätöksestä. Mahdollisimman suuri osa päätöksenteosta tulisi saada suoran valtuutuksen piiriin. Epäsuora valtuutus hämää päätöksenteon läpinäkyvyyttä: mitä useamman nivelen päässä kansalaisesta päätöksiä tehdään, sitä heikommaksi käy poliittinen vastuu - ja vastaavasti mitä suurempi päättäjän valtuutus, sitä vahvempi poliittinen vastuu ja sitä todennäköisempää, että päättäjä myöskin esittää valtuuttajilleen päätöstensä perustelut.

Hallinnollinen reviirinvartiointi on luovien toimintatapojen ja hankkeiden toteuttamisen este. Useimmat luovuuden edistämistavoitteet eivät voi onnistua, ellei reviirinvartiointia pureta hallinnon kaikilta tasoilta. Reviirinvartioinnin tilalle on juurutettava yhteistoiminta-ajattelu. Luovuutta edistävät toimet ovat tyypillisesti sellaisia, että ne eivät etene kuin rajallisesti olemassa olevien hallintorajojen karsinoissa. Toisaalta myöskään "kehittämiselitien" muodostuminen omiksi toimijaryhmikseen ei edistä luovien ympäristöjen muodostumista, varsinkin jos ne ovat kaukana toiminnallisesta ja paikallisesta todellisuudesta. Myös politiikan, hallinnon tai muiden asiantuntijakielten etäännyneisyys normaali kielenkäytöstä voi olla luovan ympäristön haitake.

Ennakkoluuloton ja luova yrittäjyys ei kuulu suomalaisten vahvuuksiin. Syitä tähän on etsitty aina kansanluonteesta saakka, mutta asiaa voisi edesauttaa jo pelkästään vähentämällä hallintobyrokratian ja yritystoiminnan kitkaa. Tämä on erityisen tärkeää yhden tai muutaman henkilön mikroyritysten kannalta, jotka ovat usein luovan aloitteellisuuden ja innovoinnin pesäkkeitä ja siten tärkeitä toimijoita pyrittäessä kehittämään luovia ympäristöjä. Samoin se olisi tärkeää ulkomaalaistaustaisille yrittäjille. Hallintobyrokratiaan menevä aika on aina pois luovan työn harjoittamiselta.

Rakennetut ja rakentamattomat ympäristöt

Fyysinen luova ympäristö on parhaimmillaan elämys, se inspiroi ja auttaa näkemään asiat uudella tavalla. Liikkuvuus, näkökulmien vaihtelu ja muuntelun mahdollisuus on luovuuden edellytys. Rakennetun ympäristön tulee antaa näihin mahdollisuuksia. Siinä tulee olla elävässä vuorovaikutuksessa täysiä ja tyhjiä tiloja, valmiiksi tehtyjä ja avoimeksi jääviä ratkaisuja. Luonnon ja rakennetun ympäristön rytmitys on tärkeää. Liian valmiiksi toteutetut yhdyskuntaratkaisut eivät yleensä ole toiminnallisesti antoisia, tuskin edes silloin kun niitä toteutetaan luovuuden nimissä.

Historiallisten kerrostumien näkyminen rakennetussa ympäristössä palvelee todennäköisesti luovuutta paremmin kuin puhtaaksiviljelty yhdenmukaisuus. Paitsi uusien tilojen suunnittelussa myös vanhojen tilojen uuskäytössä avautuu jatkuvasti luovien ratkaisujen toteuttamisen tilaisuuksia. Yksi tunnetuimmista luovien ympäristöjen esimerkeistä Suomessa on alkuperäisestä tarkoituksesta toiseen muuntunut Fiskars. Siellä historiallinen miljöö ja osaamisverkostot ovat vetäneet puoleensa luovia ihmisiä ja yritystoimintaa. Lisäksi ruukin selkeä kylärakenne on luonut mahdollisuuksia ihmisten kohtaamisille ja sosiaaliselle elämälle. Luovan ympäristön malleja on luonnollisesti muitakin. Tärkeintä onkin tunnistaa rakennetun ympäristön merkitys luovuuden ilmapiirin syntymiselle. Tarpeiden erilaisuus ja vaihtelevuus kannattaa ottaa ympäristöjen suunnittelussa huomioon.

Jotta rakennettu ympäristö olisi luovaa ajattelua ja toimintaa innostava, sen tulee olla laadullisesti korkeatasoista sekä suunniteltu ja toteutettu niiden ihmisten tarpeita varten, jotka siinä elävät ja toimivat. Rakennetuilla ja rakentamattomilla paikoilla on identiteettinsä, jonka tuntevat parhaiten ne, jotka niissä elävät. Niiden, joita ympäristö koskettaa, tulee olla mukana suunnitteluprosesseissa nykyistä paremmin. Vuoropuhelu on aloitettava jo ennen suunnitteluprosessin käynnistämistä suunnittelukohteeseen liittyvän paikallisen ja "hiljaisen" kokemustiedon keräämisellä.

Osallistumis- ja vaikuttamismenettelyjen kehittäminen olisi yksi keino tasapainottaa myös rakentamiseen liittyviä vahvoja ja heikkoja intressejä: "tavallisten ihmisten" tarpeita, maankäytön tehokkuutta ja rakentamisen taloudellisuutta. Näiden tavoitteiden väliset ristiriidat todennäköisesti korostuvat jatkossa entisestään. Tämän ristiriidan ratkaiseminen on luovien fyysisten ympäristöjen kehittämisen avainkysymyksiä.

Yhdyskuntarakenteessa sekä sisä- ja ulkotila-arkkitehtuurissa on perusteltua pyrkiä tekemään myös erityisiä ratkaisuja luovaa työtä tekeville ihmisille näiden ratkaisujen myönteisten esimerkkivaikutusten ja yhteistyöetujen vuoksi. Suomen kaltaisessa maassa "luovat pisteet" syntyvät kuitenkin helposti liian etäälle toisistaan, jolloin vuorovaikutushyötyjä jää saamatta. Varsinkin suuremmissa kaupungeissa tai alueellisesti tulee kehittää "luovuusväyliä".

Suomalaista yhdyskuntasuunnittelua, arkkitehtuuria ja rakentamista moititaan usein kliiniseksi. Tuon mielikuvan synnyttävät suunnitteluratkaisut ovat varmaan harkittuja eikä kliinisyys ole ollut tavoite. Ongelmaksi asia tulee, jos kaikki suunnittelun ja toteuttamisen luovat resurssit eivät tule käytetyiksi yhdenmukaistavien suunnittelukriteerien tai -käytäntöjen vuoksi. Esimerkiksi teollisuusyhteiskunnan aikakaudelta periytyy mielikuva, että työpaikat ovat likaisia ja siksi niitä ei saa tuoda asutuksen yhteyteen. Tämä saattaa olla ainakin piilevä asenteellinen este asumista ja työpaikkoja yhdisteleville yhdyskuntaratkaisuille. Suomen tulevaisuusskenaarioiden valossa olisi kuitenkin erityisen tärkeää tukea myös yhdyskuntarakenteellisin keinoin palveluyrittämisen kehittymistä.

On tärkeää käydä julkista keskustelua sekä julki-lausutuista että -lausumattomista yhdyskuntasuunnittelun ja rakentamisen perusarvostuksista, tavoitteista ja kriteereistä sekä tehdä ne läpinäkyviksi. Se voi kannustaa parantamaan ja monipuolistamaan olemassa olevia käytäntöjä ja tunnistamaan myös luovuutta tukahduttavia tekijöitä luodessamme yhteisiä toimintaympäristöjä.

Arki- ja työympäristöt

Luova elämänsänsä ilmenee yksityiselämän alueella arjessa ja sen näennäisesti pienissä valinnoissa eri toimintavaihtoehtojen kesken. Em. mentaalisen ja fyysisen ympäristön tekijät antavat näille valinnoille yleiset puitteet.

Arjen luovuus on tärkeää, koska se edistää yksilön ja edelleen yhteisön mielenterveyttä ja hyvinvointia. Eristyneisyys ja yksinäisyys ovat arjen ongelmia, joiden myötä yksilöiden ja yhteisöjen luovuusvoimavaroja jää käyttämättä. Tämän ongelman lievittämiseksi tarvitaan uudentyyppejä sosiaalisen toiminnan muotoja ja kohtaamisareenoita, esimerkiksi tämän raportin esityksiin sisältyvää sosiodesignia. Sen kehittäminen vaikkapa vain kokeilumuotoisestikin saattaisi edesauttaa uusien sosiaalisten, mahdollisesti myös tuote- ja yritysinnovaatioiden syntymistä ja ratkaista mm. erilaisia elämän mielekkyykokemuksiin liittyviä ongelmia. Taiteen ja kulttuuritoimintojen tuominen keskelle elävää elämää, arjen tarpeisiin ja käytäntöihin sekä osaksi hoiva-, hoito ja muiden laitosten toimintaa, vaikuttaa todennäköisesti samalla tavalla.

Yhteiskunnan jakautuminen menestyjiin ja menestymättömiin on luovuuden näkökulmasta kestävä tilanne, eikä sitä pidä hyväksyä. Jos lähdetään siitä, että yhteiskunnan eri toimijoilla on luovuutta siinä mitassa kuin sitä tällä hetkellä halutaan heissä olevan, on myös tähän ongelmaan löydyttävä luovia ratkaisuja. Syrjäytyminen ja työttömyys ovat merkittäviä yhteisöllisiä esteitä luovuuden toteutumiselle. Pitkäaikainen vaikea elämäntilanne on omiaan lamauttamaan oma-aloitteisuutta ja uusien näkökulmien etsimistä. Syrjäytymisen ehkäiseminen luo parempia edellytyksiä myös luovuudelle. Yhteiskunnan kannalta syrjäytyneisyyden ja työttömyyden olemassaolo on tulkittavissa epäonnistumisena sen luovien voimavarojen käyttämisessä.

Arjen luovuudessa kasvaa viime kädessä myös eri ammateissa toteutettava luovuus ja innovatiivisuus. Pyrkimyksissä kehittää työympäristöjä luovemmiksi tulee kiinnittää huomio sekä työtiloihin että työn tekemistä koskeviin järjestelyihin. Kumpiakaan ei ole toistaiseksi kehitetty erityisen tietoisesti luovuutta suosiviksi. Esimerkiksi toimistot on raken-

nettu kaavamaisesti ja niistä puuttuu useimmiten luovan tilankäytön ja työskentelyn mahdollisuudet. Ne ilmentävät paikallaan pysyttelemisen jähmeyttä ja kerran määriteltyjen tarpeiden mukaisia käytäntöjä, eivät liikkuvaa ja joustavaa näkökulmien vaihtelua ja uuden etsinnän mahdollisuuksia. Lisäksi tilojen käyttäjillä on vain vähän, jos lainkaan, mahdollisuuksia vaikuttaa käyttämiinsä työtiloihin.

Työn tekemistä sääntelevät normit ja käytännöt edustavat vastaavankaltaista muodollisen työn suorittamisen perinnettä. Esimerkiksi etätö ei ota juurtuakseen – ei asenteellisesti eikä käytännöllisesti – suomalaiseen työelämään, vaikka teknologiset edellytykset sen mahdollistaisivat. Ongelma lienee siinä, että siihen on toistaiseksi reagoitu kuten muihinkin yksittäisiin asioihin, ei koko työyhteisön järjestelyihin ja toimintatapoihin vaikuttavana muutoksen mahdollisuutena.

Luovuuden edistämisen näkökulmasta työelämän nykyinen kiire ja tulospaineet aiheuttavat myös uudentyyppejä ongelmia. Ne voivat syrjäyttää työelämässä olevia elämää rikastuttavasta ja tasapainottavasta arkitodellisuudesta. Tämä riski koskee myös niitä "huippuosaajia", joilta odotetaan erityisen innovatiivista työpanosta. Luovien hengähdystaukojen salliminen suoritus- ja seurantakäytäntöjä järjeistämällä voisi ennalta ehkäistä tämän tyyppistä syrjäytymistä.

Alueellinen kehitys

Luovat ympäristöt -työryhmä on tarkastellut työssään luovien ympäristöjen kehittämistä koko maan kehityksen näkökulmasta. Lähtökohta on ollut, että luovuus kuuluu kaikille. Siksi tässä tarkastelussa kiinnitetään huomiota lähinnä yleisempiin luovuuden toteuttamisen edellytyksiin, niin myös alueellisen kehityksen suhteen. Maan eri alueiden edellytyksiä toimia luovina ympäristöinä ei ole siksi katsottu tarpeelliseksi arvioida. Niin halutessaan alueet tekevät sen itse, kuten eräillä alueilla jo tehdäänkin.

Aluekehityksessä on siirretty huomiota perinteisten vetovoimatekijöiden – infrastruktuuri ja muu rakennettu ympäristö – rinnalla elin- ja toimintaympäristön laatuun, luovaa toimintaa edistäviin il-

mapiiritekkijöihin sekä kulttuuri-, koulutus- ja vapaa-ajan palveluihin. Viime mainittujen merkitys kasvaa yritysten ja ns. osaavan työvoiman sijaintipäätöksissä. Näin alueellisen elinkeinopolitiikan haasteet ovat aiempaa moniulotteisempia ja alueellisen kehittämistyön merkitys korostuu.

Tietoyhteiskunnan ja luovan talouden kehittymiselle näyttää olevan tyypillistä alueellinen keskittyminen. Luovuus sinänsä ei sitä edellytä, mutta keskittyminen voi synnyttää myönteisiä luovia kehitysimpulsseja ja -kierteitä. Kokoluokista johtuen Suomessa ei voi syntyä (pääkaupunkiseutua lukuun ottamatta) suuria luovuuskeskittymiä, mutta pienemmilläkin alueilla voi syntyä tärkeitä luovan toiminnan pesäkkeitä. Tällaisia uudentyyppisiä luovan toiminnan pesäkkeitä ovat esimerkiksi Arabianranta ja Korjaamo Helsingissä ja Akun Tehdas Ylöjärvellä. Parhaimmillaan ne synnyttävät uusia luovaan yritys- ja muuhun toimintaan liittyviä yhteistyöverkostoja ja juurruttavat myös uudenlaisen aluekehittämisen versoja, jotka voivat vaikuttaa merkittävästikin alueiden elinkeinotoimintaan ja taloudelliseen kehitykseen.

Luovan toiminnan pesäkkeiden tai tihentymien syntyminen edellyttää eri toimijoiden kohtaamista ja niiden luovien voimavarojen yhdistämistä. Niitä ei voi pakottaa esiin. Niiden syntymiselle voi luoda edellytyksiä ja niiden toimintaa tukea. Kulttuurin ja luovuuden nostaminen alueiden kehittämisen strategiselle tasolle edellyttää sekä valtion että kuntien rahoitusjärjestelmien kriteerien ja käytön suunnitelmista uusiin ja innovatiivisiin hankkeisiin, kohtaamispaikkoihin ja luovuustihentymiin.

Alueellisen kehittämistyön korostuminen ja kunta- ja palvelurakenteen muuttuminen vaikuttaa myös suunnittelu-, valmistelu- ja päätöksentekovaihtimuksiin alueilla, kunnissa ja kuntayhtymissä. Tarvitaan luovuuden johtamista, uusia toimintamalleja ja uudenlaista kehittämisotetta. Luova alue tai monitoimijainen verkosto ei ole kone, joka toimii rationaalisten syy-seuraussuhteiden logiikalla, vaan elävä organismi, joka kehittyy merkittävältä osin kontrollin, ennakkoinnin ja mittaamisen ulottumattomissa olevien laadullisten prosessien kautta.

2 Työryhmän esitykset

Luovat ympäristöt -työryhmän käsityksen mukaan luovuusstrategiatyön tehtävänä tulee olla ole-massa olevan ja uuden luovuuden mahdollisuuksien tunnistaminen ja edistäminen, luovuuden särkymisen ja ehtymisen estäminen sekä sen elpymisen ja kasvun vahvistaminen. Riskinä on asettuminen osaksi muuta hallinnollista kehittämispuuhastelua sekä ainesten ja legitimitietin antaminen sille, että vanhoja asioita nimetään uusiksi luovuus-leimalla. Työryhmän näkemyksen mukaan on tärkeitä tunnistaa tuotoskeskeisen, kilpailukykyä palvelevan innovaatioluovuuden ja jokapäiväisen luovan elämän-asenteen erot ja yhteydet. Edelliseen kapea-alaisesti keskittyminen saattaa tuottaa lyhyen tähtäimen tuloksia, jotka kuitenkin pitemmällä aikavälillä kosta-tuvat jälkimmäisen kustannuksella; jälkimmäisen alueen painottaminen saattaa sitä vastoin tuottaa toivottuja tuloksia myös edellisen alueella.

Näistä lähtökohdista ja yleislinjauksista käsin luovuusstrategian luovat ympäristöt -työryhmä te-kee esityksiä joko yhteiskunnallisen ajattelutavan tarkistamiseksi, huomion suuntaamisen kohdentamiseksi tai erinäisten toimien käynnistämiseksi. Esi-tykset nousevat työryhmän jäsenten erilaisista asian-tuntemuksista ja kohdentuvat ryhmän toimeksian-non mukaisille alueille.

Keskustelukulttuuri

Esitys 1: Keskustelukulttuurin edistäminen

Suomalaista keskustelukulttuuria tulee parantaa siten, että argumenttiin vastataan toisella argumen-tilla riippumatta sen esittäjästä. Tästä ovat vastuus-sa viime kädessä kaikki kansalaiset, mutta ensi sijassa julkisuuden toimijat ja päätöksentekijät. Tämän työ-ryhmäraportin liitteenä julkaistaan yksi näkemys reilun keskustelukulttuurin pelisäännöistä. Perus-koulutuksessa on keskustelu- ja argumentointitaito-jen opetus nostettava nykyistä näkyvämpään ase-maan.

Tiedotusvälineet ovat keskustelukulttuurin kes-keisiä toimijoita- ja säätelijöitä. Tiedotusvälineiden on syytä pitää kirkkaana toimenkuvansa kriittisenä mutta luotettavana tiedonvälittäjänä. Yhteiskunnal-lisen keskustelun foorumeina niiden tulee rohkaista kansalaiskeskustelua, avautua sen moniäänisyydelle ja -kulttuurisuudelle ja toteuttaa hyvän keskustelu-kulttuurin periaatteita. Mediakulttuurin ongelmien käsittelemiseksi tarvitaan sekä vahvaa median itse-sääntelyä että mediakriittisiä foorumeita nykyistä enemmän.

Vastuutahot: Julkiseen keskusteluun osallistuvat, opetusministeriö, opetushallitus, tiedotusvälineet, viestintäalan tutkimuslaitokset

Arvo- ja asenneilmasto

Esitys 2: Kulttuuria kantamassa -kurssit ja paikallisen "pörinän" ideapaikat

Suomalaisen yhteiskunnan kehittämisessä korostuivat 1800-luvulla laajassa mielessä ymmärretyt sivistyspoliittiset tavoitteet. Myöhemmin ne ovat jääneet varjoon politiikan alojen eriytyessä toisistaan. Kuitenkin sekä poliittiset päätöksentekijät että elinkeinoelämän toimijat tarvitsevat yhä enemmän kulttuuri(e)n tuntemusta ja kulttuurista osaamista – siis sivistystä – menestyäkseen toimissaan.

Suunnitellaan yhteiskunnan ja elinkeinoelämän vaikuttajille kurssikokonaisuus suomalaisesta kulttuurista, henkisestä perinnöstä ja luovuudesta. Kyseeseen voisi tulla joko vuosittain kerrallisesti toteutettava kurssikokonaisuus (vrt. henkisen maanpuolustuksen kurssit) tai monitasoisempi toimintamalli, jolloin vastaavia kursseja voitaisiin toteuttaa myös alueellisesti tai toimijaryhmäkohtaisesti. Kurssi tulee suunnitella huolellisesti valittavan mallin mukaan ja toteuttaa ensin mahdollisesti kokeilutoimintatyypisesti.

Alueellisen tai paikallisen "pörinän" esiintulemiseen voidaan kehittää uusia muotoja esimerkiksi maakuntien tai muiden alueellisten yksikköjen puitteissa. Tärkeää on, että mukana on edustajia eri toimijakentiltä (tiede ja koulutus, elinkeinoelämä, hallinto, kulttuuri). Kyseessä voi olla jokin konkreettinen paikka, jossa tilaisuudet järjestetään, se voi olla verkossa, tai se voi toteutua alueellisten viestimien kautta. Eri alueilla voidaan toteuttaa erilaisia malleja.

Vastuutahot: Opetusministeriö, Suomen Kulttuurirahasto ja maakuntarahastot, Sitra, maakuntien liitot ja muut alueelliset ja paikalliset toimijat.

Esitys 3: Suomalaisen kulttuurin ja luovuuden opetuskokonaisuus

Kehitetään suomalaisen kulttuurin ja luovuuden opetuspaketti, jonka tarkoitus on parantaa suomalaisten tietämystä omista kulttuurisista juuristaan ja pyrkimyksistään sekä tähän liittyen luoda kuva suo-

malaisuuden luovista voimavaroista. Esimerkiksi taannoinen Ateneumin Albert Edelfelt-näyttelyn suosio kertoi siitä, että oman kulttuurin perusteisiin ja sisältöihin on kysyntää, kunhan ne vain osataan tarjoilla oikealla tavalla. Opetuspaketin opiskelemisesta onkin tehtävä innostava ja ihmisiä yhdistävä kokemus, jonka läpikäyminen vertautuu kunnon kohotuskampanjoihin tai muihin sosiaalisiin tempauksiin. Opetuspaketin tulee olla joustavasti muunneltavissa siten, että kukin toteuttajataho voi koota siitä tarpeidensa mukaisen kokonaisuuden. Opiskelijat suorittavat opinnot omaan tahtiinsa.

Opetuspaketin tuottaminen ja sen opiskeleminen voitaisiin toteuttaa vapaan sivistystyön piirissä. Vapaan sivistystyön yhteisjärjestössä (VSY) asia on jo ollut esillä, ja sen suunnitteluun etsitään rahoitusta. Rahoitukseen tulisi käyttää mm. opetusministeriön hallinnoimia vapaan sivistystyön kokeiluhankkeisiin varattuja määrärahoja. Opetus voitaisiin tarjota alkuun esimerkiksi kansalaisopistoissa, jatkossa tarjontaa voisi laajentaa moniin muihinkin oppilaitoksiin ja opetuskanaviin. Myös YLE:n tulisi olla hankkeessa keskeisesti mukana, jolloin voidaan hyödyntää myös uuden viestintätekniikan mahdollisuudet.

Vastuutahot: Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö suunnittelee konkreettisen esityksen ja omalta osaltaan julkistaa hankkeen vuonna 2006. Opetusministeriö rahoittajatahona. YLE mukana.

Esitys 4: Suomen tila – kulttuurikehityksen vuosikirja

Ympäristöpolitiikan alueella tehty maailman tila-raportit ovat olleet tärkeitä dokumentteja, joilla on suunnattu huomiota, keskustelua ja toimenpiteitä ympäristökehityksen tilan kannalta keskeisiin asioihin. Sitä esimerkinomaisesti esikuvana käyttäen voidaan käynnistää suomalaisen kulttuurin tilaa monipuolisesti ja kriittisesti tarkasteleva ja siten yhteiskunnallista keskustelua edistävä julkaisu.

Kulttuuri ymmärretään tässä yhteydessä laajasti suomalaisen yhteiskuntakehityksen kannalta 'merkityksellisinä' asioina. Niinpä vuosikirjan teemat voivat vaihdella paljonkin, vaikkapa ympäristökysymyksistä katsaukseen suomalaisen yhteiskunnan ke-

hitystilasta tarkasteltuna ihmisen eri ikävaiheiden kautta. Ensimmäinen vuosikirja voisi tarkastella Suomen tilaa luovuuden näkökulmasta, jos siihen katsotaan olevan vielä tarvetta luovuusstrategiatyön jatkoksi.

Vuosikirjan ei välttämättä tarvitse ilmestyä nimensä mukaisesti joka vuosi, mutta tärkeää on, että eri kirjojen muodostamasta kokonaisuudesta on kokonaisnäkemys ja pitemmän tähtäimen suunnitelma. Kukin julkaisu koottaisiin teemansa mukaan erikseen. Hankkeen käytännön toteutukseen on ollut alustavaa aloitteellisuutta Kriittisessä korkeakoulussa, joka sitoutumattomana ja "ulkopuolisena", tahona sopiikin sen toteuttajaksi.

Vastuutahot: Kriittinen korkeakoulu aloitteentekijänä, opetusministeriö

Esitys 5: Vanhojen ajatusten päivät luovien ratkaisujen etsimisen foorumina

Luovuuden este on usein siinä, että vaaditaan uutta ja hylätään "vanha". Sananmukaisesti "vanhalla" tarkoitetaan kuitenkin nykyisiä ajatuksia, ei tätä vaihetta edeltäviä ajatustapoja, koska ne on hylätty jo aiemmin. Niiden soveltuvuutta edessä oleviin haasteisiin ei "uuden" vaatimisen huumassa juuriakaan tarkastella. Luovuus on kuitenkin usein sitä, että jokin vanha löydetään uudelleen ja sitä sovelletaan uudella tavalla.

Suomalaisen yhteiskunnan kehittämisenäkymissä mennään tällä hetkellä monissa asioissa historiallisesti taaksepäin, vaikka "uusiin haasteisiin" yritetäänkin vastata. Esimerkiksi purettaessa julkisen palvelun verkostoja tullaan sen kaltaiseen tilanteeseen, joka vallitsi ennen niiden syntyä tai niiden alkuvaiheessa. Vaikka monet asiat toimintaympäristössä ovat muuttuneet, olisi opettavaista tarkastella sitä, minkälaisia yhteiskunnallisia järjestelyjä noissa oloissa on tehty ja miten ne ovat toimineet.

Vanhojen ajatusten päivät joko kerrallisenä tai useammin toistuvana tapahtumana voitaisiin järjestää edesauttamaan ja suhteuttamaan yhteiskunnan kehittämistyötä. Vanhoja ajatuksia voitaisiin hyödyntää vaikkapa etsittäessä nykyisestä poikkeavia vastuu- ja rahoitusmuotoja valtion, kuntien, elinkei-

noelämän ja talkooperiaatteella toimivien kansalais-toimijoiden välille palveluja järjestettäessä. Esimerkiksi Kansanvalistusseura 1800-luvun lopun muodossaan oli eräänlainen kulttuurin kattojärjestö, joka hoiti monia tehtäviä ennen kuin kulttuuri- ja kouluhallinto saivat lopullisen muotonsa. Samaa ideaa elvyttäen voitaisiin vaikkapa kokeilumielessä ylläpitää jonkin paikkakunnan kulttuurilaitoksia. Rahoitus tulisi osin valtion budjettivaroista, osin kunnalta, osin seuran itse hankkimana. Tällainen "seura" loisi ne muodot, joissa ihmisten paikallinen aktiivisuus pääsee vaikuttamaan ja joiden avulla ihmiset kokisivat kulttuurilaitokset konkreettisesti omikseen. Tällainen ratkaisu, tai sen kokeilu, ei saa kuitenkaan merkitä yleistä valtuutusta julkiselle valalle vetäytyä vastuusta esimerkiksi juuri kulttuurin rahoituksessa.

Myös kilpailukykyhaasteen sovittamiseksi kestävä kulutuksen ja kehityksen vaatimuksiin voitaisiin hakea oppia "vanhoista taidoista" tulla toimeen vähemmällä, taidosta säästää ja taidosta jakaa yhteisiä niukkojakin voimavaroja. Tätä tietoa voisi hyödyntää kehiteltäessä strategisen kehityksen vaihtoehtaita kriisiskenaarioita kansallisella tasolla.

Vastuutahot: Idea kenen tahansa käytettävissä

Esitys 6: Haaste luovuusvoimavarojen "irrottelemiseen"

Luovat ideat ja innovaatiot syntyvät jos ovat syntyäkseen usein silloin tai siellä, kun niitä vähiten odotetaan. Siksi kaikenlainen luovuutta eri toimintaympäristöissä "irrotteleva" toiminta voi olla askel siihen suuntaan, ja siksi sellaista toimeliaisuutta tulisi suosia. Esimerkiksi lehdet ja muut tiedotusvälineet voisivat sisällyttää tuotantoonsa luovan ongelmanratkaisun tehtäviä nykyisten mekaanisten kilpatehtävien ja kilpailujen rinnalla, internetiin voitaisiin perustaa pbi-tori, jonne voi heittää "partly baked ideas" muiden kommentoitaviksi ja edelleen jalostettaviksi, ympäristöön voidaan sijoittaa oivalluksia tuottavaa julkista taidetta (vrt. Runoja raiteilla -hanke Helsingissä), eri yhteisöt voisivat nimetä puolivirallisia "hovinarreja", joiden tehtävänä on kyseenalaistaa se, mihin kaikki uskovat jne.

Vastuutahot: Ideat kenen tahansa käytettävissä.

Monimuotoisuus

Esitys 7: 'Elävien kirjastojen' toteuttaminen

Monimuotoisuuden edistämiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa voidaan kehittää kansalaisjärjestöjen piirissä tai muutoin vapaaehtois pohjalta toimintoja, joissa ihmisille järjestetään mahdollisuuksia tutustua toistensa erilaisuuteen, oppia siitä ja hyödyntää sitä omassa kehityksessään. Tämä voi tapahtua Tanskan esimerkin mukaisesti 'elävän kirjaston' -idealla esimerkiksi internet-palveluna. Koska jokainen ihminen on elävä kirja, voisi näitä "kirjoja" lainata ja koostaa niistä oman kokemuksellisesti sivistävän monimuotoisuuskirjaston. Esimerkiksi virkamies, poliisi, maahanmuuttaja, transsukupuolinen, perheenisä, eläkeläinen, kuuro jne. muodostaisivat kirjaston, jonka jonkin jäsenen voisi lainata määräajaksi tutustuakseen inhimilliseen erilaisuuteen ja yhteiskunnan monimuotoisuuteen.

Vastuutaho: Kansalaisjärjestöt aloitteentekijöinä

Esitys 8: Kulttuuritulkikäytäntöjen kehittäminen ja monimuotoisuusrekisterin ja -sertifikaatin luominen

Monimuotoisuuden edistämiseksi työelämässä tulee kehittää kulttuuritulkikäytäntöjä siten, että siihen perehtyneet opastajat ja kouluttajat auttavat työyhteisöjä niiden monimuotoistamiseen liittyvissä haasteissa ja ongelmissa. Lisäksi kehitetään työelämän monimuotoisuusrekisteri ja -sertifikaatti. Rekisteriin kootaan kansainvälistä ja kotimaista informaatiota ja esimerkkitapauksia monimuotoisuuden toteuttamisesta ja tähän liittyvistä innovaatioista. Hyville työelämän monimuotoisuuskäytännöille luodaan kriteeristö, jonka perusteella myönnetään monimuotoisuussertifikaatteja. Ne myöntäisi työministeriö tai etnisten suhteiden neuvottelukunta.

Vastuutaho: Työministeriö

Esitys 9: Maahanmuuttajien, maastamuuttajien ja Suomessa opiskelevien tai työssä olevien haastattelut

Suomeen eri syistä muuttaneet tai täällä olevat

ulkomaalaiset ovat tärkeä osa suomalaisen yhteiskunnan monimuotoisuutta. Muun ohella he ovat "ilmapuntareita", joiden kokemuksista voi lukea suomalaisen yhteiskunnan arvo- ja asenneilmaston kehittymistä. Erityisesti Suomen taloudellisen menestyksen kannalta on lisäksi tärkeää, että ns. luovan luokan osaajia pystytään houkuttamaan tänne ulkomailta (heidän osuutensa Suomen työvoimasta on erittäin pieni verrattuna muihin EU-maihin).

Sekä maahanmuuttajien että ulkomaisten ns. huippuosaajien käsityksiä Suomesta on kartoitettu jonkin verran tutkimuksissa. Maahanmuuttajien käsityksiä on selvitetty lähinnä syrjintään liittyen. Ns. osaajilta on kyselty yleisesti Suomen tunnettuutta ja kiinnostavuutta kohdemaana. Maahanmuuttajien kokemuksia Suomesta on tarpeen selvittää kokonaisvaltaisemmin. Vastaavasti työhön houkuteluvien käsityksiä Suomesta on realistisempaa ja hyödyllisempää selvittää niiden keskuudessa, joilla jo on jokin kokemus maasta (esim. Suomessa opiskelevat) kuin vailla kokemusta olevien keskuudessa. Jotta saataisiin suomalaisen yhteiskunnan ja työelämän kehittämistarpeita palvelevaa tietoa, olisi tärkeää tehdä ainakin seuraavat selvitykset:

1) Suomesta pois muuttaneiden maahanmuuttajien käsitykset suomalaisesta yhteiskunnasta ja niistä syistä, jonka vuoksi he ovat muuttaneet pois. Näin saatua tietoa voidaan verrata muuhun selvitys- ja tutkimustietoon sekä suomalaisten itsekuvasta että ulkopuolisten käsityksistä Suomesta.

2) Suomessa opiskelevien ulkomaalaisten tutkinto-opiskelijoiden käsitykset Suomesta sekä niiden tekijöiden ja prosessien tunnistaminen, jotka voisivat edistää heidän jäämistään työskentelemään ja asumaan tänne. Tämä kohderyhmä on tärkeä, koska heille syntyy opiskeluaikana perusteellisempi käsitys Suomesta, ja osa heistä jää joka tapauksessa tänne asumaan ja työskentelemään myös valmistumisensa jälkeen. Tähän liittyvä tutkimushanke on vireillä Teknillisen korkeakoulun Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksessa (YTK). Sen kohderyhmän muodostaisivat Teknillisessä korkeakoulussa ja Taideteollisessa korkeakoulussa opiskelevat ulkomaiset perus- ja jatkotutkinto-opiskelijat.

Vastuutahot: Kohta 1 sisäasiainministeriö, kohta 2. Teknillinen korkeakoulu aloitteentekijänä

Hallinto- ja päätöksentekojärjestelmä

Esitys 10: Hallinto- ja päätöksentekojärjestelmän selkeyttäminen ja reviirinvartioinnin murtaminen

Hallinnon tulee toimia ihmisiä varten ja huolehtia siten myös siitä, että näillä on todellinen keskusteluyhteys, vuorovaikutuskanavat ja osallistumismahdollisuudet poliittishallinnollisessa järjestelmässä. Suomalaisen hallinto- ja päätöksentekojärjestelmän uudistustarpeita selvittäessä ja uudistuksia tehtäessä on lähtökohtana oltava, että muodostuva järjestelmä on läpinäkyvä, mahdollisimman selkeä ja päättäjiä suoraan vastuuttava. Hallinto- ja päätöksentekojärjestelmässä käytetyn kielen tulee olla selkeää.

Luovuus ei asetu etukäteen annettuihin rajoihin ja toiminnan ehtoihin. Tämänkin työryhmän esityksistä monet ylittävät perinteiset hallinnonalarajat ja niiden vastuuttaminen, edistäminen ja toteuttamisen seuraaminen on vaikeaa tässä jaossa. Hallinnollinen reviirivartiointi tulee murtaa mm. lisäämällä hallinnonalarajat ylittävien, moniammatillisten ja yhteiskunnallista monimuotoisuutta edustavien suunnittelu- ja toimintaryhmien käyttöä. Perinteinen virkamiesrooli tulee kyseenalaistaa ja sitä tulee kehittää yhteyksiä rakentavan ja monialaista tietämystä edistävän toimenkuvan suuntaan.

Vastuutahot: Hallinnon kehittämisestä vastaavat ja siitä keskustelevat toimijat

Esitys 11: Byrokraattisuuden karsiminen luovan yritystoiminnan helpottamiseksi ja neuvontapalvelupisteiden perustaminen

On tärkeää lisätä luovuuden ja innovatiivisuuden käyttöä kaikissa yrityksissä, mutta erityisesti tulee kiinnittää huomiota mikroyritysten toimintaedellytyksiin luovan toiminnan toteuttajina ja sen mallien levittäjinä. Niiden tulee saada räätälöityä apua yrityksen perustamiseen ja yritystoiminnan harjoittamiseen liittyvissä asioissa, jotta hallintobyrokratia ei syö niiltä niitä resursseja, jotka ne tarvitsevat luovan toiminnan harjoittamiseen.

Viranomaistoimena tarvitaan luovan yritystoiminnan neuvontapalvelupisteiden kehittämistä niin, että

ne ottavat huomioon luovan yritystoiminnan erityistarpeet. Palvelupistetoimintaan tulee kytkeä myös virtuaalinen kohtaamistila, jossa voidaan toteuttaa sekä vertais- että viranomaisneuvontaa, muuta informaation ja kokemusten välittämistä sekä yhteyksiä yrityshautomoihin ja muihin olemassa oleviin yritystoimintaa edistäviin tahoihin. Virtuaaliseen kohtaamistilaan voitaisiin sisällyttää myös hyvien yritysideoiden välittämispalvelu. Yritystoimintaa koskevaa lainsäädäntöä sekä lupa- ja muita hallinnollisia käytäntöjä tulee tarkastella erityisesti mikroyritysten tarpeista käsin ja pyrkiä niitä mahdollisuuksien mukaan yksinkertaistamaan.

Vastuutahot: Kauppa- ja teollisuusministeriö, työvoima- ja elinkeinokeskukset, yrittäjäjärjestöt

Rakennetut ja rakentamattomat ympäristöt

Esitys 12: Yhdyskuntasuunnittelun, arkkitehtuurin ja rakentamisen paradigmojen tarkistaminen

Suomalaisen yhdyskuntasuunnittelun ja rakentamisen taustalla ja käytössä olevat perusarvostukset ja määreet (suunnitteluparadigmat) tulee saada paremmin näkyviin ja arvioitaviksi. Niitä tulee arvioida erityisesti elettyjen ympäristökokemusten ja yhteiskunnan muuttuvien kehittämistarpeiden näkökulmasta. Tämä voi tapahtua julkisena keskusteluna, tutkimuksen keinoin tai oma-aloitteisten toimijoiden ja yhteisöjen konkreettisena kokeilutoimintana. Hallinnollisten säädösten tulee reagoida muutoksiin niin, että ne eivät ole rajoitteena uudentyyppisten ratkaisujen luomiselle. Luovia ympäristöjä edistävän suunnittelukulttuurin toteuttaminen edellyttää myös hallinnollisten sektorirajojen ylittämistä monin tavoin.

Vastuutahot: Julkinen keskustelu, alan ammatilliset toimijat ja "asiakastoimijat" sekä tutkimuslaitokset

Esitys 13: Luovan ympäristön kehitysideoiden myllyttäminen

Kansainvälisesti on tuotu esiin niitä tekijöitä, jotka edesauttavat luovien ympäristöjen syntymistä.

Näitä kriteereitä ei voi soveltaa Suomen kaltaiseen maahan sellaisenaan. Yhdyskuntarakenteen sekä rakennetun ja rakentamattoman ympäristön osalta yleisiä luovan ympäristön tunnistamisen ja tuottamisen kriteerejä tulisi konkretisoida Suomeen sopiviksi esimerkiksi järjestämällä kutsukilpailuja tai brainstormingtilaisuuksia. Kutsukilpailu tulisi toteuttaa ilmoittautumismenetelmällä siten, että siihen osallistuttaisiin monialaisina eri alojen ammattilaisista ja käyttäjistä koostuvina ryhminä. Brainstormingtilaisuuksien tulisi myös olla suunniteltuja ja esimerkiksi alueellisesti ketjutettuja, vaikka niissä pyritäänkin hyödyntämään vapaan ideoinnin keinoja.

Vastuutahot: Idea on vapaasti käytettävissä

Esitys 14: Osallistumis- ja vaikuttamismenettelyjen kehittäminen

Kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismenettelyjä kaavoitus- ja rakentamisprosesseissa on parannettu mm. viimeisimmässä maankäyttö- ja rakennuslaissa. Näitä menettelyjä tulee edelleen herkistää ja rikastaa ulottamalla ne suunnittelukohteeseen liittyvän "hiljaisen" kokemustiedon ja paikan identiteettiin liittyvän tiedon keräämiseen ja sen käyttämiseen suunnittelun lähtökohtatietona. Kokemusta käyttäjätietoa voidaan kerätä hyvinkin konkreettisesti esimerkiksi lähtemällä kävelyille suunnittelukohteessa eläneiden tai sen muutoin tuntevien kanssa tai käyttämällä kyniä, papereita, tusseja ja liimaa näkemysten välittämiseksi. Erityisesti suurissa suunnittelu- ja rakentamishankkeissa tulee käyttää ja kehittää kansalaisten ja asiantuntijoiden yhteissuunnittelumenetelmiä, joilla kansalaisten intressejä ja suunnittelukohteen tehokkuuteen ja taloudellisuuteen liittyviä intressejä voidaan tasapainottaa.

Vastuutahot: Ympäristöministeriö, kunnat, paikalliset asukas- ja muut järjestöt, tutkimuslaitokset

Esitys 15: Vuorovaikutuksellisuuden edistäminen arvioinnin kohteeksi

Luova ympäristö edesauttaa ihmisten, ideoiden,

erilaisen tiedon, kokemusten ja toimintojen kohtaamista. Näitä kohtaamisia on syytä edistää kaavoituksen, suunnittelun ja rakentamisen keinoin. Rakennettua ympäristöä tulee arvioida siitä näkökulmasta, miten se tarjoaa modernin elämänmuodon kohtaamis- ja tekemisaikkoja, antaa kylälle, lähiölle tai vastaavalle ylpeyden ja terveen itsetunnon aineksia, rytmittää rakentamatonta ja rakennettua ympäristöä, edistää toiminnallista moninaisuutta (vai pelkkää läpikulkua) jne. Yritystoiminnan kannalta on tärkeää tarkastella, miten tehdyt kaavoitus- ym. ratkaisut edistävät tuotteiden ja palvelujen tarjoajien ja asiakasvirtojen kohtaamista. Myös ympäristön pienet yksityiskohdat, kuten opasteet, kaiteet, markeetit tai valot, ovat elinympäristön tärkeitä viestejä ja siksi arvioitavia asioita. Arviointitiedon karttuessa voidaan luoda hyvien käytäntöjen rekisteri tms. kevyen ohjauksen muoto tavoitetta edistämään.

Vastuutahot: Ympäristöministeriö, kunnat, paikalliset yrittäjien järjestöt, tutkimuslaitokset

Esitys 16: Vapaan tilan etsinnän ja tuottamisen talkoot

Eri puolilla maata on runsaasti julkisten instituutioiden tiloja (koulut, päiväkodit, kirjastot, museot jne.), jotka ovat suomalaisten yhteisvarantoa. Mutta kuinka tällaiset yhteisvarannot kukoistavat, ja miten uudet sosiaaliset innovaatiot saavat niissä tilaa ja toteutumisen mahdollisuuksia? Kun esimerkiksi kouluja lakkautetaan tai muulla tavoin tiloja tai paikkoja jää tyhjiksi, niiden uuden käytön mahdollisuudet – kukoistuspotentiaali – jäävät tällä hetkellä heikoiksi. Samat kysymykset koskevat myös asuinalueiden tyhjentyviä kauppakeskuksia. On siis luotava talkoot, joissa mietitään vajaakäytössä olevien tilojen tai alkuperäisestä käytöstä pois jääneiden tilojen uusia käyttötapoja sekä keinoja siihen, miten näihin tiloihin voidaan "kutsua" uusia toimijoita ja toimintoja. Myös tilavarannossa tapahtuvien muutosten ennakoimista em. tarkoituksessa on syytä vahvistaa.

Vastuutaho: Kunnat, kansalaisjärjestöt, elinkeinoelämän toimijat

Esitys 17: Asumisen muunneltavat ratkaisut

Asumisen muotoja ja ratkaisuja tulee kehittää muuttuvien tarpeiden mukaisesti. Luovien asuinalueiden tulisi perinteisen asumistavan lisäksi tarjota ihmisille mahdollisuuksia ja valmiuksia sopeuttaa asuminen moninaistuvien perhemuotojen, muuttuvien taloudellisten tilanteiden sekä ikään, työhön ja terveyteen liittyvien vaiheiden mukaisesti. Saatavilla tulisi olla ratkaisuja esim. periodi- ja studioasumiseen, kolmen sukupolven asumismuotoihin, monen tyyppiseen palvelu- ja kollektiiviasumiseen erikaisille. Erityisesti tulisi järjestää yhteistiloja etätyön suorittamiseen, sosiaaliseen kanssakäyntiin ja verstaas- ja harrastustoimintoihin. Mukavuuksista riisutut, mutta tarpeellisen perustekniikan sisältävät ja myöhemmän lisävarustelun mahdollistavat edulliset asunnot olisivat myös tarpeen. Luovuutta lisäävänä tekijänä kaupunkiasuntoon voisi "rantaoikeuden" tapan kuulua puutarhatilkku jossain päin kaupunkia tai läheisellä maaseudulla. Siirtolapuutarhojen jatkuva suosio kertoo niiden tarpeesta.

Vastuutahot: Ympäristöministeriö, kunnat, rakennusliikkeet, suunnittelijat, arkkitehdit, korkeakoulut

Esitys 18: Taide ja kulttuuri osaksi arkielämää

Kulttuuripolitiikkaa on perinteisesti toteutettu ammatillisen taiteen tekemisen ja vastaanottamisen tarpeista käsin. Taiteen ja kulttuurin on koettu jääneen normaalista elämästä irralliseksi asiaksi. Arkinen elämä on kulttuurin ja yhteiskunnan kehittämisen tuntematon toimintaympäristö ja käyttämätön resurssi. Monet hankkeet ja projektit (ks. esim. Bardy ja Känkänen 2005; Terveyttä kulttuurista -toiminta) kuitenkin osoittavat, kuinka arjen tarpeista lähtevä kulttuurinen toiminta voi monin tavoin kasvattaa ja elvyttää ihmisten luovien voimavarojen käyttöä. Kun esimerkiksi taidelaitokset ovat kehittäneet toimintaansa kansalaislähtöisesti, toiminta on tavoittanut sellaisia väestöryhmiä, jotka eivät aiemmin ole löytäneet tietään taiteen pariin. Näin kult-

tuuri luovien voimavarojen vahvistajana on parhaiten myös hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisen ja uudistamisen palveluksessa. Tämän tyyppisiltä sosio-kulttuurisilta innovaatioilta puuttuvat kuitenkin kotipesärakenteet, ne ovat ei-kenenkään maata.

Taide- ja kulttuuripolitiikan yhdeksi kantavaksi linjaukseksi on em. lähtökohdista otettava taiteen ja kulttuurin käyttäminen arkielämän hyväksi. Tähän liittyvien toimintojen ja kehittämishankkeiden edistämiseksi on luotava selkeät ja toimivat hallinnolliset yhteistyökäytännöt ja -sopimukset, toiminnan edistämiseen soveltuvat toimintamallit sekä rahoitusmekanismit. Arjen kulttuurisen kehittämisen haasteiden tunnistaminen ja edistäminen edellyttää myös panostusta asiaan liittyvään tutkimus, selvitys-, informaatio- ja kehittämistoimintaan.

Vastuutahot: opetusministeriö, Opetushallitus, sosiaali- ja terveysministeriö, Stakes, työvoimaministeriö

Esitys 19: Sosiodesignin kehittäminen

Sosiodesign, sosiomuotoilu, on uudentyyppinen kulttuurisen ja sosiaalisen toiminnan muoto. Sen kehittämiseksi on tarkoitus ideoida innostavia yhteisöjä, joissa voidaan edistää ihmisten kohtaamista ja toteuttaa sosiaalista vastuullisuutta. Tällaisten toimintaympäristöjen tila- ja sisältöratkaisujen ansios- ta ihmiset provosoituvat vapaaehtoiseen kommunikaatioon keskenään. Siten he myös omaehtoisesti elvyttävät luovia ja muita voimavaroja yhteiseen käyttöön. Sosiodesign luo taustaltaan erilaisille ihmisille mahdollisuuksia rakentamaan ajatusten vaihtoon ja uusien luovien kysymysten virittämiseen. Näin synnytetään diskursiivista keskustelua, joka teemafoorumeissa tai seminaareissa yleensä jää syntymättä. Sen piirissä puhjenneet ideat saatetaan myös julkisuuteen. Ne voivat olla innovaatiohaasteita erilaisille organisaatioille ja tutkimuslähteitä tutkijoille.

Sosiodesign auttaa myös harjoittamaan sosiaalisia taitoja ja se voi edesauttaa uusien sosiaalisten innovaatioiden syntymistä. Sosiodesignin avulla voidaan esimerkiksi synnyttää uudenlaisia vertais- ja lähikumppanuusryhmiä eri ikä-, elämäntilanne- tai sosiaalisia luokkia sekoittaen. Näin sosiodesignin avul-

la voidaan voittaa yksinäisyyden, turhautumisen tai fakkiutumisen ongelmia. Sosiodesignissa voidaan myös kehittää uusia toimintakonsepteja, joita voidaan aikanaan soveltaen kehittää jopa kohtaamisen liikeideoiksi ja yritysmuotoiseksi kansalaistoiminnaksi.

Sosiodesignin käytännön kehittämiseksi tulee aluksi luoda kokeileva kohtaamispaikka, jolla on riittävät edellytykset toiminnan koekäyttöön. Paikan tulisi olla kaikesta käskyttämisestä vapaa, aatteellisesti sitoutumaton, ei jatkuvuuteen velvoittava, kaikille avoin, sosiodesignkonseptia noudattava kaupunkikohtaamispaikka. Paikalla olisi oma koordinaattori ja sen toimijoita ja aiheiden laatijoita olisivat esimerkiksi kulttuuri- ja kansalaisjärjestöt laajalaisesti vuoropäivin tai -viikoin. Paikan tuottamien ideoiden julkistusmuotona voi olla suora tai editoitu videotaltiointi yleiselle tv-kanavalle tai jokin kirjallinen tulostusmuoto kaikkien ulottuville. Kohtaamispaikkoja voitaisiin kokeilla myös riittävän isojen olemassa olevien työ-, koulu- tai laitostyhteisöjen sisällä, jolloin erilaiset yhteisöt voisivat vapaamuotoisesti kohdata toisiaan tai avata ovet ulkopuolisille.

Vastuutahot: Kokeiluajan käynnistys- ja projektutuki: kaupungit, opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, kulttuuri- ja kansalaisjärjestöt, maahanmuuttajajärjestöt, yritykset, vapaaehtoiset, opinto- ja harrastuspiirit, ym.

Esitys 20: Laitosympäristöjen inhimillistämisen asiakkaan näkökulmasta

Sosiaali- ja terveydenhuollon laitokset ovat lähtökohdiltaan erilaisia: niissä asiakkaan on tarkoitus asua, oppia, työskennellä, käydä hoidossa, kasvaa, muuttua, parantua, kehittyä jne. Niissä oleskellaan eri pituisia jaksoja, joskus koko elämä. Laitoksissa oleville siellä oleminen on arkea. Laitosympäristöjen elvyttäviä ominaisuuksia tulisi kehittää luovuutta hyödyntäen, sekä työympäristöinä että erityisesti asiakkaiden näkökulmasta asuin- ja toimintaympäristöinä. Asiakkaille tärkeän humanin ilmapiirin vaatimukset nujertuvat helposti teknisiin, hallinnollisiin ja taloudellisiin välttämättömyyksiin. Taiteen tuominen laitoksiin on eräs keino kehittää laitosti-

loja sellaisiksi, että ne antavat asiakkaille mahdollisuuden stressien purkamiseen ja luovan mielentilan virittymiseen. Terveystieteiden laitoksissa näin on jo toimittukin (vrt. esitys 18). Vastaavaa kehitystyötä tulisi tehdä myös muiden laitosten osalta esimerkiksi yhteistyössä kyseisen alan oppilaitosten kanssa. Niissä tulisi toteuttaa erityisesti asiakasnäkökulmasta erikoiskoulutusta laitosten suunnittelussa.

Vastuutahot: opetusministeriö, Opetushallitus, sosiaali- ja terveysministeriö, Stakes, korkeakoulu, taiteilijajärjestöt, suunnittelijajärjestöt, sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset

Esitys 21: Hyvinvointiammattien koulutuksesta monitieteistä, -taiteista ja -ammattillista

Emotionaalisen huomioonoton ja hoivan tarpeet ovat lisääntyneet huomattavasti kaikissa ikäryhmissä. Kun sitä ei saada, ihmiset vetävät "luukut kiinni" ja heidän lähelleen on vaikeaa päästä, jolloin auttamistyö vaikeutuu ja ihmisten luovat ja muut voimavarat jäävät käyttämättä. Sosiaali- ja terveydenhuollon ja muissa ns. hyvinvointiammateissa ihmisten kanssa työtä tekevien ja näihin ammatteihin kouluttautuvien yhteistä koulutusta tulee kehittää monitieteisemmäksi, -taiteisemmaksi ja -ammattillisemmaksi, jotta ihmisten kohtaamiseen liittyvä tiedollinen ja taidollinen osaaminen paranisi. Näin voitaisiin pelastaa muutoin tavoittamattomiin etääntyvien ihmisten luovan selviämisen ja toiminnan voimavaroja, saada käyntiin paranemisprosesseja ja säästää muulla tavoin maksettaviksi koituvia hoito- ja hoivamenoja.

Vastuutaho: opetusministeriö, Opetushallitus, sosiaali- ja terveysministeriö, Stakes

Esitys 22: Toimeentulojärjestelmät luovuutta palvelemaan

Jotta arkiympäristö voisi olla kaikille luova, siinä tulee olla riittävä määrä vakautta ja perusturvallisuutta, todellinen mahdollisuus käyttää luovia kykyjä sekä yhteisön antamaa asenteellista tai muuta tukea niiden käytölle. Taloudellinen ahdingo lamauttaa voimavaroja. Jos myös sosiaaliryöön muodot

ovat liiaksi kontrolloivia, voimavarat hupenevat entisestään. Näin taloudellisissa tai muissa vaikeuksissa olevien ihmisten mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan jää vähäiseksi.

Tulisi selvittää, miten sosiaaliturva- ja toimeentulotukijärjestelmiä voitaisiin selkeyttää ja yhteensovittaa niin, että ne edesauttaisivat paremmin taloudellisissa tai muissa vaikeuksissa olevien selviytymistä ja heidän voimavarojensa vahvistumista arjessa. Samalla tulisi selvittää, miten voidaan virittää muutokin luovan toiminnan ilmapiiriä niin, että julkisen vallan ja markkinoiden toimia täydentävä kansalaisyhteiskunta vahvistuisi ja antaisi uusia mahdollisuuksia ihmisten toteuttaa itseään esimerkiksi turvaamalla vapaan ja pyyteettömän kulttuuri-, avustus- ym. työn harjoittamisen sekä mahdollistamalla elämäntapayrittämisen ja pienyrittäjyyden.

Vastuutahot: Julkinen keskustelu

Työympäristöt

Esitys 23: Työpaikat tukemaan luovuutta

Työpaikkojen kehittämiseksi luovina ympäristöinä tarvitaan totuttuja käytäntöjä ravistelevaa ideointia yhteistyössä henkilöstön, johdon ja asiantuntijoiden kanssa. Uusia käytäntöjä työtiloissa voitaisiin synnyttää käynnistämällä konkreettista ideointia koluokaltaan erilaisissa työyhteisöissä, esimerkiksi julkisen hallinnon virastoissa. Henkilöstöä luotsaisi monialainen asiantuntijaryhmä, joka valittaisiin ilmoittautumiskutsun perusteella. Tarvittaessa esimerkiksi voidaan ottaa muualta Euroopasta, jossa on kokeiltu uudentyyppisiä toimisto- ja etätyöskentelyratkaisuja. Kokeiluista on hyviä tuloksia ja muutostavastarinta on lieventynyt silloin, kun uudistus ei ole liian nopea, puhekieli on yhteistä ja työntekijät saavat itse vaikuttaa omaa työtään koskevaan päätöksentekoon.

Etätyön edistämisessä on tärkeää nähdä, että se ei koske vain yksittäisiä työntekijöitä, vaan tuo mukanaan muutoksia työn teettämisen ja tekemisen järjestelyihin koko työyhteisössä sekä työn ja arjen suhteen uudelleenmuotoiluun. Etätyötä on ryhdyttävä juurruttamaan suomalaiseen työelämään tästä

lähtökohdasta käsin. Työn tekemisen muodollisia käytäntöjä ja perinteitä on kyseenalaistettava.

Vastuutahot: Työmarkkinajärjestöt, työyhteisöt, tutkimusyhteisöt

Esitys 24: Epämuodollisen osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen

Luovuus ei tunnusta muodollisen oppimisen ja koulutusjärjestelmän rajoja, vaan ilmenee usein niiden ulkopuolella tai rajapinnoilla. Yksinomaan muodollista oppimista arvostava yhteiskunta saattaa näin hukata luovia resurssejaan – ja vielä enemmän, jos työelämään rekrytointi tapahtuu yksinomaan muodollisten oppiarvojen mukaan. Myös esimerkiksi maahanmuuttajien osaaminen on usein luonteeltaan epämuodollista.

Jotta kansalaisissa olevat luovuusresurssit saataisiin paremmin yhteisen hyvän käyttöön, yhteiskunnan kehittämistyöhön ja työelämään on saatava uutta ilmaa muodollisen koulutusjärjestelmän ulkopuolelta tulevista luovista virikkeistä ja osaamisesta. Luova yksilö toteuttaa usein montaa lahjakkuus- ja tietolajia vaativaa työtä, missä voi myös jatkuvasti laajentaa oman ajattelun ja jo hankittujen osaamisalueiden rajoja. Tällaisen osaamisen merkitykseen on kiinnitettävä huomiota ja se on tunnustettava myös julkisella sektorilla. Ei-muodollisen oppimisen tunnistamista ja arviointia on pidettävä elämäikäisen oppimisen näkökulmasta tärkeänä tekijänä.

Vastuutahot: Työministeriö, opetusministeriö

Esitys 25: Kulttuuristen ja sosiaalisten innovaatioiden tuen järjestäminen

Innovaatiotoiminnan edistämiseksi tarvitaan sekä tuoteinnovaatioita, sosiaalisia innovaatioita ja kulttuurisia innovaatioita. Innovaatioita ei tule nähdä vain liikkeenjohdon kaukonäköisyytenä tai kykynä hallita tuotekehitystä ja markkinointia, vaan laajasti kulttuurisyhteiskunnallisiin ehtoihin kytkeytyneinä. Erityisesti on hyödyllistä tavoitella innovaatioita, jotka ovat samalla kertaa tuote- sekä sosiaalisia ja kulttuurisia innovaatioita. Hyvä esimerkki täl-

laisesta on sauvakävely. Kävelysauvojen (uusi tuote-innovaatio) menekki markkinoilla ei olisi mahdollistunut, ellei se olisi kytkeytynyt suomalaiseen kansanliikuttamisen perinteeseen (varhaisempi sosiaalinen innovaatio) ja elleivät rohkeat keski-ikäiset naiset olisi uskaltaneet "ulos kaapeistaan" kävelmään sauvoilla (kulttuurinen innovaatio = suomalainen tasa-arvoperinne). (Ks. Mika Pantzar Tieteessä tapahtuu 3/2005). Nykyiset innovaatiotoiminnan tuki- ja rahoitusmekanismit eivät tue tällaista ajattelua. Erityisesti kulttuurista ja sosiaalista innovaatiotoimintaa varten tarvitaan niiden rahoituksellista ja muuta tukemista.

Vastuutahot: Kansallisista ja alueellisista kehittämisstrategioista vastaavat, hallinnon ja elinkeinoelämän toimijat, tutkimusyhteisöt

Alueellinen kehitys

Esitys 26: Luovuuden sisällyttäminen alueellisiin ohjelmiin, luovuspajojen synnyttäminen ja rahoitusjärjestelmien kriteerien ja käytön suuntaaminen luovuuden edistämiseen

Sisäasiainministeriön aluekeskusohjelmassa, jossa on mukana 34 kaupunkiseutua, luovuus on ollut toistaiseksi mukana lähinnä kulttuurin elinkeinotoimintaan, kulttuuripalvelujen kehittämiseen ja kulttuurin imago-, vetovoima- ja markkinointitekijöihin liittyvinä näkökulmina. Luovuusstrategiatyön näkökulmasta uutena haasteena on erityisesti luovien johtamis- ja kehittämiskäytäntöjen tuominen alueelliseen kehittämiseen. Sekä kulttuuriaktiiviteettien edelleen kehittäminen että johtamis- ja kehittämiskäytäntöjen innovointi on syytä ottaa aluekeskusohjelman keskeisiksi toimintamalleiksi uuden toimikauden myötä vuodesta 2007 alkaen. Vastaavalla tavalla on syytä toimia myös muissa alueelliseen ja paikalliseen kehittämiseen tähtäävissä kansallisissa sekä alueiden omissa ohjelmissa.

Alueellisen ja paikallisen kehittämistyön avuksi voidaan perustaa luovuuspajatyypistä toimintaa. Niissä voidaan keskittyä erityisesti luovien toimintojen ja kehittämisprosessien edistämiseen, luovuuden, innovaatioprosessien ja verkostojen johtami-

seen sekä liiketoimintaosaamiseen liittyvään koulutus- ja informaatiotoimintaan sekä tätä kautta alueellisten innovaatiojärjestelmien synnyn tukemiseen. Tältä pohjalta voisi pätevytyä myös luovan osaamisen ja liiketoiminnan edistämiseen paneutuneita neuvojia, jotka voisivat toimia esimerkiksi TE-keskuksissa.

Sekä valtion että kuntien rahoitusjärjestelmien kriteereitä ja käyttöä tulee suunnata paikallisten tai alueellisten luovuuspesäkkeiden tai -tihentymien syntymisen ja kehittymisen tukemiseen.

Vastuutaho: VM, KTM, OPM, SM, alueellisesta kehittämistyöstä vastaavat viranomaiset ja toimijat, yliopistot ja oppilaitokset, paikallinen elinkeinoelämä, kunnat

Esitys 27: Luovuusväylien rakentaminen

Luovien yritysten, opetus- ja tutkimusyksiköiden ja muiden toimijoiden vuorovaikutushyötyjen saamiseksi paremmin käyttöön on syytä kehittää erityisesti yhdyskuntasuunnittelun keinoin ja varsinkin suuremmissa kaupungeissa tai alueellisesti "luovuusväyliä". Ne voivat olla pääkaupunkiseudulla käynnistyneen tiedebussin kaltaisia toimipisteitä liikeenteellisesti yhdistäviä ratkaisuja, mutta myös pitemmälle vietyjä innovaatioita, jotka kasvattavat luovaa ideointia, suunnittelua ja muuta toimintaa harjoittavien toimijoiden yhteisiä voimavaroja.

Vastuutahot: Kunnat, elinkeinoelämän toimijat, kulttuuri-, tiede- ja koulutusalan toimijat

Esitys 28: Kaupunkikeskustojen houkuttelevuuden parantaminen

Kaupunkikeskustat ovat aina olleet kaupunkikulttuurin ydintä. Urbaani syke on satunnaisten kohtaamisten, moninaisten kokemusten ja samalla luovuuden ilmapiirin keskeinen lähde. Kaupunkikeskustan kehityksen ja kaupunkien hajautumisen myötä monia kaupunkikeskuksia on uhannut näivettyminen. Tällä hetkellä keskustojen elävöittämisprojekteja on käynnissä ympäri maata. Olisi syytä tarkastella sitä, kuinka nämä kehittämisprojektit vahvistavat tämän luovuusstrategian tavoitteita.

Vastuutahot: Kaupunkikeskustojen kehittämissankkeet, tutkimuslaitokset

Esitys 29: Luonnon, maaseudun ja kaupungin vuoroaikutukseen liittyvät sosiaaliset ja ekologiset innovaatiot

Suomalaisuuden yhtenä ominaispiirteenä ja myös luovuuden voimavarana pidetään luontoa. Tämä näkyy mm. kesämökkelyn jatkuvana suosiona. Tätä voimavaraa ei ole kuitenkaan juurikaan käsitelty eikä käytetty uudentyppisten sosiaalisten innovaatioiden lähteenä. Toisaalla tässä raportissa esiintuleva etätyön huono juurtuminen suomalaiseen työelämään on myös tässä suhteessa paljon puhuva esimerkki. Luonnon, maaseudun ja kaupungin vuoroaikutukseen liittyviä innovatiivisia mahdollisuuksia tulisi etsiä ja edistää esimerkiksi luomalla maalla ja kaupungissa asumisen tai työskentelemisen vaihtokäytäntöjä. Ne voivat sekä purkaa ajatuksellisia, elämyksellisiä ja toiminnallisia lukkiutumia että vahvistaa tällaisista innovaatioista kiinnostuneiden alueiden, kuntien tai kylien elinvoimaa. Esimerkiksi kasvukeskusten asuin- tai työyhteisöillä voisi olla "sisäyhteisöjä", jotka toimisivat syrjäisillä ja harvaanasutuilla seuduilla. Ne perustuisivat vapaaehtoiseen vierailuvaihtoon. Maaseudun houkuttimena saattaisivat olla uusimman ekoteknologian huippusaavutukset ja toisaalta luonnonläheisen elämänmuodon elvyttävyys. "Vihreä Nokia" saattaisi lähteä leviämään esimerkiksi paikallista energiantuotantomallia monistamalla.

Suomen kylätoimintajärjestöjen ja vapaaehtoisten ylläpitämä ja julkisen vallan tukema maaseutu- ja kaupunkielämänmuotojen tarpeita yhdistävä ekokyläverkosto "luonto- ja luovuusenergioiden latauspaikkana" voisi olla yksi esimerkki teema-alueen innovaatioista. Ekoyhteisöissä kokeillaan ja toteutetaan jo nyt modernin suomalaisen bioteknologian innovaatioita. Toimintaa laajentamalla kyläverkosto saattaisi muodostua myös kansainvälisesti kiinnostavaksi tiede-/elämys-/matkailureitistiksi, jossa kuljetaan "vetyautolla", tutustutaan bioenergioiden huiputekniikkaan ja samalla tarjotaan elvyttävää osallistumista kylien töihin ja askareisiin.

Suomalaisiin kansallismaisemiin ja tyhjilleen jääneisiin rakennuksiin perustettavaa taidekyläverkostoa ylläpitäisivät maaseutukunnat, taiteilijajärjestöt ja taiteilijat. Se edistäisi luovuutta syrjäisillä seuduilla taidekasvatuksellisin ja kulttuurisin sisällöin ympäri vuoden. Taidekylien toiminnassa voitaisiin erityisesti hyödyntää aktiivisten senioritaiteilijoiden vapaaehtoisuutta, kokemusta ja kansainvälisiä suhteita.

Vastuutahot: Eri ministeriöt, Tekes, kunnat, kylätoimintajärjestöt, taiteilijajärjestöt, ekojärjestöt, bioteknologian yritykset, matkailuyritykset.

Reilun keskustelun säännöt

1. Vain asiat riitelevät; henkilökohtaisuuksiin ei saa mennä.
2. Pitää tarttua siihen, mitä toinen sanoo, ei siihen, mitä luulee hänen salaa hautovan.
3. On turha vastustaa sellaista, mitä kukaan ei ole esittänytään.
4. Kukin puhuu omalla vuorollaan.
5. Jos haluat muutoksia, yksilöi. Jos haluat vain haukkua, mene koirapuistoon.
6. Älä sano, ettei toinen ymmärrä mitään, kun tarkoitat vain, että olet eri mieltä.
7. Selän takana sanottu kasvaa aina korkoa ennen kuin päätyy asianomaisen korviin.
8. Kenenkään asema ei parane siitä, että hän nokkii toisia.
9. (Suomalaisenkin) pitää vastata kun kysytään, ja vieläpä kysymykseen.
10. Vetoa argumentteihin, älä siihen, että sinulla on tutkinto tai virkaikää.
11. Vihjailuilla ja kaksimielisyyksillä saa keskustelussa korkkiruuvien maineen.
12. Avaa keskustelua kysymyksillä, älä rakenna väitteillä sille muureja.
13. Puita saa leimata, ei ihmisiä, ja niitäkin vain kaatamista varten.
14. "Entäpä jos" on parempi kuin "EI".
15. Päreet saa polttaa vasta kun asialliset perustelut on käytetty loppuun.

Laatinut Jouni J. Särkijärvi

Luova talous

Alkusanat

Tämä muistio on osa maan hallituksen koko maata koskevan luovuusstrategiatyön valmistelua. Muistio on koottu opetusministeriön asettaman asiantuntijaryhmän keskusteluista vuoden 2005 aikana ja sen päähuomio on ollut tarkastella luovuuden ja talouden suhteita osana strategian valmistelua.

Työryhmä on keskittynyt omassa raportissaan tarkastelemaan luovuutta innovaatiopolitiikan ytimenä ja Suomen kansainvälistä kilpailukykyä parantavana tekijänä. Kulttuuriosaaminen, luovien toimialojen ja kulttuuriviennin edistäminen ovat keskeisessä osassa raportissa työryhmän toimeksiannonkin mukaisesti. Työryhmä on todennut rajapinnan, joka syntyy luovuuden ja talouden yhdistämisestä, sekä erittäin mielenkiintoiseksi että haastavaksi. Talouskasvuun liittyviä kysymyksiä käsitellään parhaillaan useilla muillakin foorumeilla; tässä painopiste on nimenomaan luovuuden ja talouden vuorovaikutuksessa.

Luovuusstrategiatyön kokonaisuuden suurena yhteiskunnallisena tavoitteena on kiinnittää yhteiskunnan eri toimijoiden huomio luovuuden kasvavaan merkitykseen yksilöiden, yhteisöjen ja koko yhteiskunnan hyvinvoinnissa ja menestyksessä. Olisi suuri virhe rajata luovuus pelkästään taiteen ja kulttuurin piiriin kuuluvaksi ominaisuudeksi. Tavoitteena on löytää keinot lisätä eri toimijoiden edellytyksiä luovuuteen liittyvien yksilöllisten ja yhteisöllisten voimavarojen käytölle sekä etsiä tasapainoa luovuuteen liittyvien yhteiskunnan kehittämismahdollisuuksien ja kasvavien kilpailu- ja tehokkuusvaatimusten välillä nopeasti muuttuvassa maailmassa. Tässä suhteessakin luovuusstrategiatyö liittyy olennaisesti keskeisiin käynnissä oleviin suomalaisen yhteiskunnan rakenteiden uudistusprosesseihin osana eurooppalaista kehitystä.

Tässä talouden näkökulmaan keskittyvässä osiossa on olennaista nähdä ihmisen luovuus taloudellista kasvua ja lisäarvoa tuottavana tekijänä. Metsien ja veden lisäksi meillä ei ole muita luonnonvaroja kuin itsemme ja koska väkilukumme suhteen emme voi kilpailla monenkaan maan kanssa on meidän suomalaisten rakennettava yhteiskuntaamme ja hyvinvointiamme luovuuden, osaamisen ja taitojen perustalle sitäkin vahvemmin.

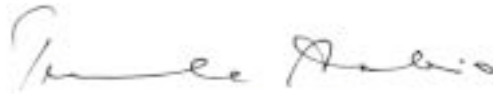
Yksilön voimavarojen lisäämisen ohella meidän on luotava ihmisille elintila ja ympäristö, jotka suosivat luovuutta. Kasvun, koulutuksen ja työelämän henkisen ilmapiiriin lisäksi on huolehdittava luovien ympäristöjen ja luovien tilojen olemassaolosta. Näihin käsitteisiin liittyy myös vahvasti vapaan ja vahvan kulttuurielämän, tieteen ja taiteen kukoistus. Näiden hyvinvoinnin on oltava julkisen sektorin vastuulla niiltä osin kun kyseessä ei ole ns. kulttuuriteollisuudeksi muuntuva luova tuotanto. Innovaatiot, huipputaide ja huipputiede nousevat tältä alustalta ja koko pitkän ketjun päässä on myös hyvinvoiva talous- ja elinkeinoelämä.

Vaikka taloudellinen kasvu on tärkeä tavoite, on samalla pidettävä mielessä, että kaikki ei ole mitattavissa rahassa. Yhteiskunnan uudistuminen, kansallinen identiteetti tai ihmisten hyvä elämä koko elinkaaren ajan ovat paljon monimutkaisempia prosesseja. Luovuudella on näissä kaikissa tärkeä merkityksensä.

Suomi ei ole suinkaan yksin etsiessään luovuudesta ja osaamisesta nousevaa kilpailukykyä. Samanlaista pohdintaa harjoitetaan lähes kaikissa OECD-maissa. EU:n Lissabonin strategian ydin on kehittää Euroopasta maailman johtava tietoon ja osaamiseen perustuva talousalue. Periaatteellinen tilanteen määrittely on kaikkialla hyvin samantapainen. Varsinkin EU:ta ja sen jäsenvaltioita on usein kritisoitu, ei hyvien strategioiden, vaan toiminnan puutteesta. Työryhmä korostaa sitä, että valmistuttuaan luovuusstrategia tulee muuttaa käytännön toiminnaksi mahdollisimman pian. Luovan talouden haasteeseen ja mahdollisuuteen vastaaminen ei onnistu nykyisiä rakenteita ja toimintatapoja muuttamatta.

Huomispäivän Suomessa tarvitaan ilmapiiri, joka kannustaa riskinottoon ja luovuuteen. Tähän tarvitaan uutta avointa ja suvaitsevaa asennetta ja uudenlaista verkostoitumista ja yhteistyön muotoja. Julkisen sektorin ja yritysten luovuuden kehittämisen avaimet eivät myöskään poikkea toisistaan.

Työryhmän käsiteltäväksi annettu teema oli laaja ja haasteellinen. Kun puhutaan luovasta taloudesta, joudutaan väistämättä puhumaan luovuudesta yleensä ja sen eri ulottuvuuksista. Osa käydyistä keskusteluista oli pakko jättää pois tästä raportista, esimerkiksi koulutus oli esillä enemmän kuin sitä käsitellään tässä raportissa kolmen luovuusstrategian osatyöryhmän työnjaon takia.

Tuula Arkio
työryhmän puheenjohtaja

Työryhmän työhön osallistuneet:

Tuula Arkio, ylijohtaja Valtion taidemuseo, *puheenjohtaja*
Krister Ahlström, puheenjohtaja, Creative Finland ry
Iris Autio, tuottaja, Tero Saarinen Co
Mertzi Bergman, konsultti-valmentaja, Inno-Tiimi Oy
Tarja Cronberg, kansanedustaja
Antti Hautamäki, johtaja, SITRA
Seppo Kangaspunta, projektipäällikkö, kauppa- ja teollisuusministeriö
Sakari Karjalainen, johtaja, opetusministeriö
Hannele Koivunen, kulttuuriasiainneuvos, opetusministeriö
Ritva Mitchell, tutkimusjohtaja, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö
Yrjö Neuvo, tutkimusjohtaja, Nokia Oyj
Hannele Pohjola, johtava asiantuntija, Elinkeinoelämän keskusliitto
Matti Salmenperä, johtaja, työministeriö
Minna Sirnö, kansanedustaja
Yrjö Sotamaa, rehtori, Taideteollinen korkeakoulu
Markku Wilenius, professori, Tulevaisuudentutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu
Kimmo Aulake, erityisasiantuntija, opetusministeriö, *sihteeri*
Veikko Kunnas, kulttuuriasiainneuvos, opetusministeriö, *sihteeri*

Tiivistelmä

Elinkeinoelämän, hallinnon ja tutkimuksen piirissä vallitsee laaja yksimielisyys talouden haasteista Euroopassa. Tavaroiden tuotantoa siirtyy halvan työvoiman maihin, erityisesti Aasiaan, talouskasvu on hitaampaa kuin muilla maailmantalouden vetureilla ja väestö ikääntyy. Muun Euroopan tavoin myös Suomen talous- ja yhteiskuntakehitys on kriittisessä vaiheessa.

Kyse ei ole vain globaalin talouden helposti havaittavista pintailmiöistä, vaan syvällisiä muutoksia tapahtuu myös taloudellisen tuotannon perustassa. Maailmantaloudessa ollaan siirtymässä innovaatiovetoiseen kehitysvaiheeseen. Käytännössä tämä tarkoittaa tuotannon painopisteen siirtymistä immateriaaliseen tuotantoon ja palveluihin, mutta myös perinteisen tuotannon puolella tuottavuuden kasvu perustuu aiempaa selvemmin niin tuotteisiin, tuotantoprosesseihin kuin organisaatiomuotoihinkin liittyviin innovaatioihin.

Suomen vahvuudet ovat hyvin tiedossa ja ne tulevat esiin myös kansainvälisissä kilpailukykyvertailuissa. Valttejamme ovat erityisesti korkeatasoinen koulutus- ja innovaatiojärjestelmä, hyvä infrastruktuuri, toimiva julkinen hallinto ja korruptoitumattomuus.

Maamme lähtötilanne luovan talouden edelleen kehittämiseksi on siis varsin hyvä. Toisaalta meillä on monia merkittäviä heikkouksia jotka liittyvät erityisesti uuden tiedon soveltamiseen, yrittäjyyden edistämiseen, verkottuneisuuteen, talouden uusiutumiskykyyn ja toiminnan kansainvälistymiseen.

Suomen suurimpana haasteena on kehittää lisää sellaisia tuotteita ja palveluja, jotka menestyvät kovassa kansainvälisessä kilpailussa. Avainkysymyksenä nousee, osaammeko yhdistää businessluovuuden idealuovuuteen. Luovan talouden hyvin hoidetusta perustasta ei ole hyötyä, jos se ei tuota lisää työpaik-

koja ja kasvata myös aineellista hyvinvointia.

Luovuuden kulttuurin edistäminen on koko yhteiskunnan kehittämistä luovuuden ja innovatiivisuuden näkökulmasta. Tarvitaan erityisesti luovaa ja kansainvälisesti kilpailukykyistä yritystoimintaa, mutta tarvitaan myös julkisen sektorin ja yhteiskunnan syvien rakenteiden kehittämistä. Väestöltään pienessä yhteiskunnassa kaikkien kansalaisten luovuuden ja osaamisen mahdollisimman laaja hyödyntäminen on tärkeää.

Luovuuden yhteiskunta perustuu eri alojen verkottumiseen ja vuorovaikutukseen. Tiede, taide ja kulttuuri ovat perusta, jolle luovuus yhteiskunnassa ja talouselämässä rakentuu. Panostamalla osaamiseen, johtamiseen, luovien ympäristöjen kehittämiseen, innovaatiotoimintaan sekä eri alojen keskinäisen verkottumiseen ja vuorovaikutukseen on mahdollista uudistaa elinkeinoelämää ja yhteiskunnan rakenteita suuntaan, jota hyvinvoinnin ja kilpailukyvyn lisääminen edellyttävät.

Työryhmä keskittyi identifioimaan ja erittelemään niitä tekijöitä, jotka ovat luovan talouden edistämisen kannalta kaikkein keskeisimpiä. Sen esitykset voidaan kiteyttää 'luovuuden kehittämisen kahdeksaan askeleeseen', jotka ovat:

1. Luovuuden kulttuurin edistäminen
2. Johtamisen kehittäminen
3. Työelämän kehittäminen
4. Luovuuden nostaminen osaksi kaikkea koulutusta
5. Tieteen ja taiteen huippujen toimintaedellytysten parantaminen
6. Luovien keskusten, tilojen ja innovaatioympäristöjen kehittäminen
7. Yrittäjyyden ja yrittämistä suosivan ilmapiirin edistäminen
8. Kulttuuriviennin ja -tuonnin edellytysten vahvistaminen

1 Miksi luovaa taloutta tarvitaan?

1.1 Innovaatiot vetävät maailmantaloutta

Historiasta voimme oppia, että lähes jokainen aika-kausi kuvaa itseään murroksen aikakaudeksi. Jälkikäteen muutos näyttäytyy usein aivan erisisältöisenä kuin miten aikalaiset sen hahmottivat.

Oma aikamme on maailmantalouden murroksen aikaa. Murroksen moninaisia vaikutuksia on vaikea nähdä eikä kokonaisuus ole helposti tunnistettava. Murrosprosessia kuvaillaan monin eri tavoin kaikissa keskeisissä kansainvälisissä ja kansallisissa strategioissa ja muissa asiakirjoissa. Talouden lisäksi murroksella nähdään olevan monia muita laajoja ja syvällisiä vaikutuksia ihmisten ja yhteiskuntien elinolosuhteisiin.

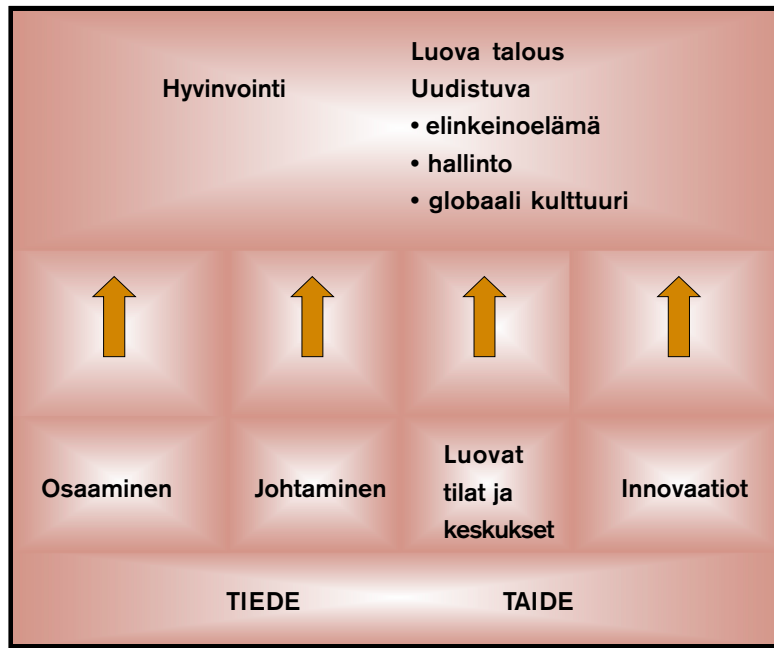
Muutokset, joita usein kuvaillaan käsitteillä tietoyhteiskunta ja globalisaatio, viittaavat mm. siirtymiseen aineettomiin panoksiin tuotannossa, tietotekniikan mullistukseen, erilaisten verkostojen lisääntymiseen ja tärkeyteen, kilpailun lisääntymiseen ja toisaalta kysynnän hajontaan sekä kansainväliseen yritysten keskittymiseen ja palvelusektorin merkityksen kasvuun.

Vaikka tietynlainen sokeus itsearviointinissa otettaisiin huomioon, näyttää eri analyysien mukaan kiistattomalta, että maailmantaloudessa on siirrytty innovaatiovetoiseen kehitysvaiheeseen. Innovatiivisuuden edistämisen tavoite on erityisen tärkeä Eu-

roopan Unionille. Eurooppa-neuvosto onkin asettanut Lissabonin strategiassaan tavoitteeksi kasvun nopeuttamisen ja työllisyyden kohentamisen. Suomen Lissabonin strategian kansallinen toimintaohjelma on samoilla linjoilla.

Innovaatiovetoisessa taloudessa kysytään entistä useammin, mitä ihmiset osaavat ja mitä heidän olisi syytä osata. Osaaminen koostuu monista eri kyvyistä, taidoista ja tiedoista. Innovatiivisuus on osaamisen erityinen muoto, jonka taustalla on luovuus. Patenteilla voidaan mitata innovatiivisuuden tasoa. Luovuudella ja innovaatiokyvyllä on ratkaisevan tärkeä merkitys tämän päivän ja tulevaisuuden hyvinvoinnin turvaajana.

Taloudellista kasvua ei voi rakentaa rutiinityön tai -tuotannon varaan. Kansainvälisen kilpailun ja uudenlaisen globaalin työnjaon paineissa Suomen talouden kehittymisen mahdollisuus on monipuolinen ja korkea osaaminen. Siksi myös luovuuden merkitys on tullut tärkeäksi. Luovien kykyjen ja voimavarojen nykyistä parempi käyttäminen niin, että se lisää yksilöiden ja työyhteisöjen innovatiivisuutta mahdollistaa osaltaan jalostusarvon nostamisen ja tuottavuuden parantumisen. Kaikessa taloudellisessa toiminnassa on voitava nostaa tuottavuutta, jos Suomi aikoo menestyä globaaleissa oloissa.

Hyvinvoinnin ja luovan talouden kehittäminen.

1.2 Haasteena luovuuden kulttuurin kehittäminen

Suomalaisen yhteiskunnan suurena haasteena on luovuuden kulttuurin edistäminen. Yksilöiden luovuuden lisäksi tarvitaan myös sellaisia työ- ja muita yhteisöjä, joissa arvostetaan ja edistetään luovuutta, rohkeutta, riskinottoa ja muita innovatiivisuutta edistäviä ominaisuuksia. Viime kädessä kyse on koko yhteiskunnan ilmapiiristä.

Taide ja kulttuurin toimiala luovuuden ilmentäjänä ja keskeisenä toimintakenttänä on tärkeä tekijä luovuuden kulttuurin kehittämisessä. Huomion kiinnittäminen yksinomaan siihen ei kuitenkaan riitä, vaan luovuutta ja innovatiivisuutta tarvitaan eri toiminnan alueilla, niin tuotannollisissa ja palveluyrityksissä, kuin myös julkisen sektorin eri toiminoissa. Luovuutta voi toteuttaa ja edistää missä tahansa toiminnassa, tilanteissa ja inhimillisessä kanssakäymisessä. Luovuuden kulttuurin edistäminen on koko yhteiskunnan kehittämistä luovuuden ja innovatiivisuuden näkökulmasta.

Luovuuden kulttuurin kehittämisen avainsanoja ovat idearikkaus, keskusteleavuus, avoimuus ja toimintavapaus. Luovuutta ei ole ilman mahdollisuutta jatkuvaan kyseenalaistamiseen ja uuden etsimi-

seen. Luovuuden kulttuurin edellytykset kehittyvät parhaiten vähäisen byrokratian yhteiskunnassa, jonka ilmapiiri on avoin ja keskusteleava. Yhteiskunnan kehittämisen tarpeet tässä suunnassa täytyy sovittaa yhteen myös sellaisten tärkeiden arvojen kanssa kuin ihmisten kokemus perusturvallisuus ja oikeudenmukaisuus ja yhteiskunnallisen toiminnan perusvakaumus.

Luovat yksilöt yritysten ja yhteisöjen menestystekijöinä

Yritysten menestys perustuu niiden innovatiivisuuteen: kykyyn luoda uusia tuotteita, palveluja ja toimintatapoja. Ratkaisevassa asemassa ovat luovat yksilöt. Suomalaisen yhteiskunnan kehittämiseksi tarvitaan erityisesti uutta luovaa yritystoimintaa, joten yrittäjäksi ryhtymistä ja yritystoiminnan edellytyksiä on tuettava.

Luovuuden kulttuuri kannustaa yksilöiden kykyä luovaan ajatteluun ja mahdollistaa heidän täysimääräisen panostuksensa luovuuden toteuttamiseen omassa

työssään. Suomalaisessa yhteiskunnassa on edelleen liikaa kurinalaisuutta ja liian vähän vapauksia ja luottamusta ihmisiin. Luovuuden kulttuurissa luovuuden ja innovatiivisuuden sallitaan vaikuttaa myös organisaatioiden kehittymiseen. Ihmisten osaamista ja vaikuttamishaluja ei kahlita, koska luovuus vapautuu ja innovatiivisuus toteutuu avoimessa ja kannustavassa ilmapiirissä. Myös kykyä selviytyä ristiriitaisten vaatimusten, rajoitteiden ja jatkuvan uusiutumisen paineissa tuetaan luovuuden kulttuurissa. Näin työpaikat, elinkeinoelämä ja koko yhteiskunta saavat parhaiten yksilöiden innovatiivisen työpanoksen käyttöönsä näiden suorittaessa omia työtehtäviään.

Luovuus edellyttää myös eri alojen osaamisen yhdistämistä. On sanottu, että luovaksi määriteltävä idea tai tuote syntyy ennen kaikkea useiden eri lähteiden synergiasta. Se ei ole siis vain yhden yksilön ominaisuus, vaan ilmenee vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Luovuutta onkin helpompi edistää muuttamalla toimintaympäristöä ja olosuhteita kuin yrittämällä saada ihmiset "väkisin" ajattelemaan tai toimimaan luovemmin. Luovuuden toteuttamiselle suotuisten olosuhteiden ja työskentely-ympäristöjen luominen on keskeisen tärkeää luovuuden kulttuurin edistämiseksi.

Lapsuus, nuoruus ja kasvu

Jokaisen yksilön luovuuden perusta kehittyy lapsuudessa. Lapsi on avoin, vielä omaa identiteettiään ja kykyjään etsivä ja rakentava. Kodeilla ja koululaitoksella on keskeinen vastuu siitä, että lapsen toimintaympäristöissä on toisaalta turvallinen ja toisaalta moniarvoinen luovaan ajatteluun ja toimintaan kannustava ilmapiiri. Luovuuteen kannustava kasvuympäristö tukee yksilöllisiä kykyjä ottaa vastuuta itsensä ja toimintayhteisöjensä kehittymisestä.

Luovuuden prosessia voidaan tarkastella osa-alueittain ja sitä kautta on mahdollista vaikuttaa niihin edellytyksiin, jotka vahvistavat tätä prosessia. Prosessin tunnistaminen on tärkeää, koska se lisää niiden toimenpiteiden tunnistamista, joita yhteiskunnassa tarvitaan luovuuden edistämiseksi. Prosessia vahvistavista yksilöllisistä tekijöistä keskeisiä ovat

havaitsemiskyky, hahmottamiskyky, itseluottamus, sinnikkyys, uteliaisuus, mielikuvituksen määrä, kyseenalaistamisen kyky, ennakkoluulottomuus sekä kokeilun ja erehtymisestä oppimisen kokeminen palkitsevana. Luovuus on ihmisen luontainen ominaisuus ja minuuden toteutumisen muoto.

Kaikkien luovuus vai joidenkin luovuus?

Väestöltään pienessä yhteiskunnassa kaikkien kansalaisten osaamisen mahdollisimman laaja hyödyntäminen on tärkeää. Siksi luovuuden kulttuurin kehittäminen edellyttää myös arkipäivän luovuuden arvostamista. Helpottamalla ihmisten arkea helpotetaan heidän mahdollisuuksiaan antaa oma panoksensa työelämän ja yhteiskunnan kehittymiseen.

Luovuus ei ole yhteiskunnassa tiettyjen ihmisryhmien tai luokkien ominaisuus. Se on ihmislajin ominaisuus, jota voidaan toteuttaa eri ammateissa ja eri toiminnoissa eri tavoin. Joissakin ammateissa on muita enemmän mahdollisuuksia ja velvollisuuksia toteuttaa luovuutta. Luovuuteen ja innovatiivisuuteen liittyviä kykyjä edellytetään jo työvoimaa näihin ammatteihin rekrytoitaessa. Näissä ammateissa toimivien tulee myös pyrkiä jatkuvasti kehittämään näitä kykyjään entistä paremmiksi. Osassa tällaisia ammatteja edellytetään korkeaa koulutusta, osassa muutoin osoitettuja luovan ja innovatiivisen ajattelun ja toiminnan kykyjä. Tällaisia ammatteja on mm. tieteen, kulttuurin, yritysten kehittämistyön ja koulutuksen aloilla. Tietoyhteiskuntakehitykseen kuitenkin kuuluu, että yhä useampi ammattikuva kehittyy tähän suuntaan.

Luovuuden varaamisessa tiettyjen ryhmien tai toimialojen yksinoikeudeksi on myös se riski, että yhteiskuntaa ja taloutta kehittävää luovaa aloitteellisuutta ei tunnusteta riittävän hyvin. Luovat vastaukset toimintaympäristöhaasteisiin voivat tulla tänä päivänä yhtä lailla julkiselta, yksityiseltä kuin kolmanneltakin sektorilta – ja lähteä siellä liikkeelle mistä tahansa toiminnasta. Todennäköistä kuitenkin on, että siellä missä tehdään yhteistyötä eri toiminta-alueiden tai hallinnon-alasektoreiden välillä, löytyy myös uusia rajoja rikkovia ja siten luovia aloitteita, ratkaisuja tai prosesseja.

Luovat ihmiset ja luovuuden tilat

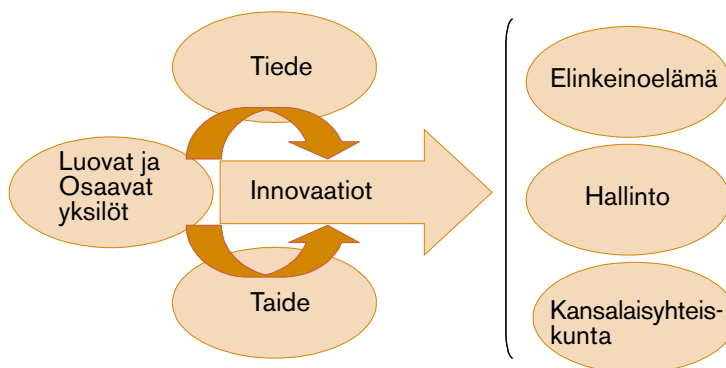
Ihmisten luovuudesta on tullut tietoyhteiskunnassa talouden keskeinen ja haluttu voimavara, inhimillisen pääoman erityinen muoto. On sanottu, että työpaikat seuraavat nykyisin luovia työntekijöitä, eikä päinvastoin. Siksi pyrkimykset kehittää luovia keskuksia tai alueita tulevat tärkeiksi. Luovat ihmiset hakeutuvat mielellään yhteisöihin, jotka tarjoavat korkeatasoisia palveluita ja kokemuksia. Ne liittyvät esimerkiksi kulttuurielämään, erilaisiin elämäntyyliin, viihtyvyyteen, avoimuuteen ja suvaitsevaisuuteen, moninaisen sosiaalisen kanssakäymisen mahdollisuuksiin sekä paikan identiteettiin ja vetovoimaan. Globaalissa maailmassa on tärkeää, että kaupungit ja muut alueet keskittyvät omiin ainutlaatuisiin vahvuuksiinsa ja ominaisuuksiinsa.

Kriittisen massan merkitys myönteisen kehityksen takaajana ja siivittäjänä on tunnettu kauan. Näin on myös luovien alueiden suhteen. Ne yhdistävät yrittäjiä, tutkijoita, taiteilijoita, palvelusekto-

ria, hallintohenkilöstöä ja perinteistä teollista tuotantoa. Nämä puolestaan myötävaikuttavat kaupunkien ja alueiden taloudelliseen menestykseen. Verkostoituminen on luovien alueiden kehittämisen keskiössä. Verkostoituminen ja yhteisöjen muodostuminen voi myös tapahtua ajasta ja paikasta riippumattomasti uusien viestintävälineiden avulla. Alueiden luovuus voi ilmetä yhtä lailla taiteen kuin teknologian alueilla, tai se voi liittyä sosiaalisiin toimintatapoihin tai poliittiseen ilmapiiriin.

Keskeistä luovuuden kulttuurin kehittämisessä on luovuuden kehityssykliin pyrkiminen. Sen vuoksi tarvitaan kaikkien panosta yhteiskunnan kehittämiseen, mutta tarvitaan myös erityistoimenpiteitä luovuuden edistämiseksi. Näinä erityistoimenpiteitä käsitellään jatkossa sekä taiteesta ja tieteestä nousevien luovan talouden kehittämistarpeiden että luovuutta hyödyntävän koko talouden kehittämistarpeiden näkökulmasta.

Luovuus ja talous

2 Luovuus ja kulttuuri

2.1 Käsiteselvennyksiä

Luovuuden, taiteen ja kulttuurin läheinen suhde aiheuttaa helposti sekaannusta luovan talouden kehittämistä koskevassa puheessa. Jos kerran luovuus ei liity vain kulttuurisiksi luokiteltuihin toimintoihin yhteiskunnassa, niin millainen niiden suhde on toisiinsa.

Luovuus on käsite, jota on määritelty monin eri tavoin kulloisenkin tarpeen mukaisesti. Yhtä oikeaa luovuuden määritelmää tuskin on olemassa. Pähkinäkuoressa luovuus on kykyä tehdä tai tuottaa uutta ja yllättävää, ja se ilmenee esimerkiksi uusina ideoina, merkityksinä, tulkintoina, käytäntöinä ja tuotteina. Laajasti ymmärrettynä luovuus ei liity vain ihmislajiin, vaan se on koko evoluutiolle ominainen selviytymisstrategia ja kyky yhdistää asioita uudella tavalla.

Oleellista on ymmärtää luovuus yhteisöjä, yhteiskuntaa ja kulttuuria uudistavana voimavarana. Luovuus tunnustetaan vaikkapa uusina ideoina, merkityksinä, tulkintoina, käytäntöinä ja tuotteina. Se voi liittyä mihin tahansa toimintaan, tilanteisiin tai ihmilliseen kanssakäymiseen. Luovuutta ei voi suoraan mitata euroina tai prosenttiosuuksina, mutta sen edellytyksiä, kuten panoksia, tuotoksia, tuotantorakenteita tai transaktioita voidaan arvioida ja tilastoidakin.

Innovaatio on käsitteenä hyvin lähellä luovuutta. Innovaatioilla tarkoitetaan useimmiten sellaisia keksintöjä tai mitä tahansa uudistuksia, jotka on osattu kehittää ideatasolta käyttöön talouden tai yhteiskunnan piirissä. Innovaatio on ytimeltään uusi kaupallista ja taloudellista merkitystä omaava keksintö, tuote, palvelu tai toimintamalli, mutta innovaatiot voivat myös olla uusia luovaan ajatteluun perustuvia sosiaalisia käytäntöjä. Innovaatiojärjestelmällä tarkoitetaan kaikkia niitä keinoja, joilla edistetään uuden tiedon ja osaamisen siirtämistä taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen käytäntöön. Keksinnöt on usein otettu innovaationa aivan muuhun kuin alun perin tarkoitettuun käyttöön.

Kulttuurin voi katsoa olevan sekä luovuuden maa-perä että yksi sen esiin tulemisen alue. Edellistä kulttuuri on jo pelkästään siksi, että laajimmillaan sillä voidaan tarkoittaa ihmisen aikaan saamaa todellisuutta sen kaikkine eri ilmenemismuotoineen. Se, mitä historiallisesti on saatu aikaan, on myös kaiken uuden kehittelyn lähtökohta.

Kulttuuri voidaan ymmärtää myös toisistaan eroavina yhteisöinä tai kulttuuripiireinä. Tällöin luovuuden kannalta voidaan kysyä, ovatko jotkut kulttuuripiirit tai yhteisöt luovempia tai luovuudelle otollisempia kuin toiset. Tämä tie johtaa kuitenkin

kin nopeasti vaikeisiin arvotuskysymyksiin. Onkin tarkoituksenmukaista arvioida kunkin yhteisön kykyä toimia luovasti vain sen omista lähtökohdista ja kehitystilasta käsin. Kehittyneenä pidetty yhteisö ei ole välttämättä luovempi kuin kehittymättömänä pidetty – tai asiaa on ainakin vaikea arvioida. Sen sijaan samantyyppisten yhteisöjen luovuutta voi olla hyödyllistä verrata toisiinsa. Jotkut yhteisöt käyttävät omia henkisiä voimavarojaan paremmin hyväkseen kuin toiset. Toisissa yhteisöissä taas arvoiksi, uskomuksiksi ja normeiksi muuttunut kulttuurinen aines pikemminkin jähmettää kuin uudistaa yhteisön voimavaroja. Onkin tärkeää arvioida, mitkä ominaisuudet yhteisön kulttuurissa estävät ja mitkä edistävät luovuuden toteuttamista.

Luovat toimialat viittaavat luovan tuotannon toimialoihin. Suomessa esim. kulttuuritilastossa käytetään tässä yhteydessä käsitettä *kulttuurin toimialat*. Ne on valittu arvoketjuidean mukaisesti siten, että mukaan otetaan eri vaiheissa syntyvä arvon lisäys. Näin määritellyjä kulttuurin toimialoja on Kulttuuritilasto 2003:ssa yhteensä 54 kappaletta. Eri maissa käytetään vaihtelevasti eri käsitteitä. Tässä raportissa luovia toimialoja käytetään yleiskäsitteenä ja kulttuurin toimialoja puhuttaessa erityisesti Suomessa tapahtuvasta luovasta tuotannosta.

Taide ja luovuus

Taiteesta ja kulttuurista puhuttaessa on muistettava, että taidetta ei ole syytä jakaa erilaisiin hierarkioihin sisältöjen perusteella. Taiteet ja taiteellinen toiminta nähdään usein luovuuden ydinalueina, koska taide usein – ei aina – käsittelee ja yhdistelee luovasti merkityksiä. Taiteessa uudet merkitykset syntyvät joko yhdistämällä vanhoja merkityksiä uusilla tavoilla tai luomalla kokonaan uusia.

Taiteellinen luovuus on tärkeää itsessään. Se synnyttää ainutlaatuisia taideteoksia. Taide on ensisijaisesti luovaa tuotantoa ja toissijaisesti luovan tuotannon kokeilukenttä. Taide ei välttämättä johda varsinaiseen teolliseen tuotantoon, mutta osa taiteen kentän toiminnoista on teollisen tuotannon kaltaista. Tällaisena kulttuurituotantona se on selkeä osa talouselämää.

Taiteen ja kulttuurin merkitys yhteiskunnan kannalta on itseisarvoisen luovuuden lisäksi siinä, että ne säteilevät ympäristöönsä uusia oivalluksia. Jotta näin tapahtuisi, täytyy myös taiteen viestien vastaanottajien olla niille avoimia ja vuorovaikutuksessa taiteen ja kulttuurin kentän kanssa. Näin taide ja kulttuuri parhaiten "osallistuvat" muun yhteiskunnan ja talouden kehitykseen ja muu yhteiskunta ja talous ammentavat taiteesta voimaa. Tämän oivaltaaminen merkitsee myös sen hyväksymistä, että taiteen ja kulttuurin arvoa ei aina pidä mitata rahassa.

Taide ja kulttuuri rakentavat siltaa ja välineitä yhteiskunnallisen toiminnan uutta etsivälle orientatiolle. Kulttuuri on tässä "hienovarainen opettaja". Se ei osoittele eikä anna valmiita malleja, se luo edellytyksiä ja ylläpitää uteliaisuutta uuteen tai toisiin näkemiseen. Tämä on yhteiskunnan sivistystä ylläpitävien rakenteiden: yliopistojen, koululaitoksen sekä kulttuuritoimijoiden ja -laitosten tehtävä. Innovatiivisen toiminnan perustana on vuorovaikutus ja mahdollisuus tutkia olemassa olevaa sekä etsiä tietä uuteen. Toisaalta yhteydet kulttuuriin voidaan nähdä merkittävänä mahdollisuutena luovaan talouteen perustuvassa työelämässä.

Luovuus ei rajoitu taiteisiin ja niihin perustuviin kulttuurin muotoihin, mutta taiteellisen toiminnan myönteiset vaikutukset tekevät siitä luovuutta hyödyntävän yhteiskunnan yhden keskeisen pilarin. Taidetta ei tarvitse mystifioida, mutta sen myönteinen säteilyvaikutus ympäristöönsä edellyttää kuitenkin avointa vuorovaikutusta taiteen toimijoiden ja yhteiskunnan muiden toimijoiden välillä. Taiteen kentän ulkopuolella on tarpeen ymmärtää taiteen esitystapoja ja viestejä. Myös taiteen toimijoiden on syytä olla ennakkoluulottomia, jotta heidän työnsä keskustelisivat ajan ilmiöiden kanssa. Yhteiskunnan tehtävänä on siis tukea myös taloudellisesti tuottamatonta taidetta. Luovuuden edistämiseen pyrkivässä yhteiskunnassa uusien näkökulmien etsimistä, uusia tulkintoja, kokeiluja, rohkeutta ja riskinottoa on voitava edellyttää myös päättäjiltä, jos sitä edellytetään muilta.

Tiede ja luovuus

Tieteellisen tutkimuksen yleisinä tavoitteina ovat tiedon lisääminen ja ymmärryksen syventäminen sekä perustan luominen uusille innovaatioille. Tieteellinen tieto ja oivallukset rakentuvat aina aiemmalle tutkimukselle. Tutkimus vaatii määrätietoista ja kurinalaista työskentelytapaa. Tutkijan on suunniteltava ja dokumentoitava työnsä tarkasti, jotta tiedeyhteisö voi varmistua tiedon luotettavuudesta ja johtopäätösten oikeellisuudesta. Uudet oivallukset eivät kuitenkaan synny pelkästään vanhaa menetelmää ja ajattelutapaa toistamalla. Tutkijan on voitava yhdistää olemassa olevaan tietoon uusia näkökulmia ja sovellettava uusia menetelmiä ongelmien ratkaisuun.

Luovuus tarkoittaa myös tieteessä oivalluskykyä - taitoa yhdistellä asioita uudella, ennen kokemattomalla tavalla. Luovuutta, uusia oivalluksia ja innovaatioita tukevat tutkimusympäristöt ovat yhä useammin tavalla tai toisella monitieteisiä. Tutkija voi itsekin pyrkiä monitieteiseen tai poikkitieteelliseen toimintatapaan. Tutkimusympäristöjen vaihtaminen tukee tätä prosessia ja on usein pohjana merkittävimmille oivalluksille.

Huippuyksiköt ja muut luovat tutkimusympäristöt koostuvat yleensä eri alojen tutkijoista tai samaa aihetta eri näkökulmista lähestyvistä tutkijoista. Oivallusten syntymisen kannalta keskeistä on tutkijoiden vapaa mutta säännöllinen vuorovaikutus. Tutkimuksen kannalta formaaliset vuorovaikutuksen muodot (tieteelliset lehdet, konferenssit, esitelmät) ovat tärkeitä, mutta yhtä tärkeitä ovat epämuodolliset kontaktit ja kohtaamiset.

Organisatoristen ratkaisujen pitää olla sellaisia, että tutkijoiden on helppo lähestyä toisia, tutkijanuran eri vaiheissa olevia kollegoita. Hierarkkisuus ja keinotekoisien kilpailuasetelman ylläpitäminen vievät perustaa luovuudelta.

Tutkijayhteisöjen on oltava paitsi monialaisia ja -tieteisiä myös kansainvälisiä. Ulkomaiset, muualla koulutuksensa saaneet tutkijat tuovat aina mukanaan erilaisia näkökulmia tieteellisten ongelmien ratkaisemiseen. Sen lisäksi ulkomaiset tutkijat kuljettavat mukanaan oman kasvuympäristönsä arvoja, tapoja ja tottumuksia, jotka terveellä tavalla rikastut-

tavat tutkijayhteisöä. Luovuuteen liittyy myös arkeen liittyvien asioiden kyseenalaistaminen.

Tutkimuksen luovuutta ja innovatiivisuutta tukee myös toimintatavoiltaan erilaisten organisaatioiden yhteistyö. Yliopistot ja tutkimuslaitokset, yliopistot ja ammattikorkeakoulut sekä yliopistot ja yritykset voivat yhteistyöllään luoda edellytyksiä uusien sosiaalisten ja teknologisten innovaatioiden syntymiselle. Teknologisen tai sosiaalisen näkökulman liittäminen tieteellisen ongelman pohdintaan voi merkittävästi edesauttaa sen ratkaisemista. Vastaavasti tutkijan näkökulma voi auttaa yritystä kehittymään omalla sektorillaan entistä innovatiivisemmaksi ja menestyvämmäksi.

Kilpailu voi pahimmillaan ehkäistä yhteistyötä, mutta parhaimmillaan se on yksi vahvimmista luovuuden lähteistä. Toisaalta myös kansallisesti merkittävät ja yhteiset visiot ja avoin ja kilvoitteleva ympäristö saavat aikaan tekemisen ilon, joka edesauttaa innovaatioiden syntyä. Tutkijayhteisöjen toiminta tulee organisoida niin, että tervettä kilpailua arvostetaan ja tuetaan, mutta yhteistyö asetetaan arvona samalle tasolle tai vielä korkeammalle. Tutkimuksen luovuuden edistämisen näkökulmasta on tärkeää, että kilpailtua rahoitusta on tarjolla riittävästi ja että rahoitus kannustaa yhteistyöhön.

Luovat toimialat

Kun luovuus on uusien merkitysten tuottamista ja asioiden yhdistelyä uudella tavalla, luova tuotanto on kulttuuristen merkitysten vaihdantaa, joka tapahtuu luovan tuotteen muodossa. Tuotteen tai konseptin merkitys on vasta nousemassa kulttuuria koskevan keskustelun ytimeen. Luovassa tuotannossa merkitystenvaihto on ensisijaista suhteessa fyysiseen tuotteeseen.

Merkitysintensiivinen tuotanto ja luovat toimialat ovat nousemassa kansainvälisesti merkittäviksi kilpailutekijöiksi. Tulevaisuudessa yhä suurempi osa tuotannosta on aineetonta. Tekijänoikeudet muodostavat luovan talouden rakenteen selkärangan. Palveluiden ja tuotteiden kulttuuriset ominaisuudet nousevat kulutuksessa ensisijaisiksi. Esimerkiksi muotoilua on osuvasti kuvattu yhteisön kulttuuri-

seksi ihoksi. Parhaimmillaan esteettinen ja funktionaalinen suunnittelu läpäisee kaiken tuotannon. Kulttuuristen merkitysten lisääminen tuotteeseen nostaa myös eniten lopputuotteen arvoa. Kulttuuriset arvot eivät kuitenkaan ole ensisijaisesti taloudellisia, vaan ne liittyvät ihmisen ja yhteisön identiteettityöhön, elämän laatuun, elämän merkityksellisyyteen ja yhteisölliseen vuorovaikutukseen.

Luovien toimialojen kansantaloudellinen merkitys on jäänyt paljon oletusten ja yleisten kuvausten varaan. Suomessa kulttuuritoimialojen osuus on tähän asti tehtyjen tutkimusten valossa noin neljä prosenttia BKT:sta eikä siinä ole ilmeisesti odotetavissa ratkaisevaa nousua. Esimerkiksi Iso-Britanniasa käytetyn toimialaluokituksen mukaan kulttuuritoimialojen osuus BKT:sta on ollut muutaman vuoden ajan laskussa ja se on tällä hetkellä noin viisi prosenttia. Kulttuurin ja taiteen suoran kansantalousvaikutuksen lisäksi niillä on kuitenkin huomattavia, jopa moninkertaisia, kerrannaisvaikutuksia. Keskustelun täsmentämiseksi ja tietopohjan vahvistamiseksi opetusministeriö ja tilastokeskus ovat käynnistämässä luovuusstrategiaprosessin aikana yhdessä muiden ministeriöiden kanssa kulttuurin satelliitti -tutkimushanketta, jonka tarkoituksena on arvioida tarkemmin kulttuurin toimialojen kansantaloudellisia vaikutuksia.

Luovien toimialojen kehittäminen on monissa maissa valittu kansainvälisen kilpailukyvyyn avainstrategiaksi. Globalisaatiokehityksessä keskeisiä, myös kulttuuria ja luovaa taloutta koskevia tekijöitä ovat pääomien liikkuminen, investointien ja pääomien houkuttelu, tavaroiden ja palveluiden liikkuminen, työn liikkuminen sekä ihmisten liikkuminen.

Luovan tuotteen hinnasta suurin osa on suunnittelua. Luova tuotanto on tästä syystä aina hyvin työvoimavaltaista. Ihmisten keskinäistä merkityksen vaihdantaa ja merkitystuotantoa ei voi automatisoida. Luova talous lisää työllistymisen mahdollisuutta. Luova tuotanto nähdään yhä selkeämmin omaksi toimialakseen, jolla voi olla suuri taloudellinen merkitys. Luovuus on keskeinen kilpailutekijä.

Tärkeä kysymys luovan tuotannon kehittämisessä on, miten globalisaatio ja kaupan vapautuminen vaikuttavat kulttuurituotantoon ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen. Globaalien markkinoiden on

ajateltu yhdenmukaistavan kulttuurituotteiden tarjontaa ja kysyntää. Monimuotoisuuden vähenemisen on katsottu heikentävän etenkin kansallisten kulttuurien identiteettiä ja sosiaalista koheesiota. Koska monimuotoisuus on luovuuden polttoainetta, tällainen kehitys ei olisi suotavaa.

Globalisaation kulttuuriulottuvuudesta on kuitenkin olemassa muitakin käsityksiä: laajenevat markkinat voivat toimia myös tarjontaa rikastuttavana tekijänä, eikä rakenteellinen yhdenmukaistuminen johda välttämättä sisällölliseen yhdenmukaistumiseen. Varmaa on, että globalisaation seurauksena syntyy uusia ja vahvoja, kansalliset kulttuurit ylittäviä merkkijärjestelmiä ja identifioitumisen kohteita – esimerkkeinä erilaiset alakulttuurit, alueellisuus ja etnisuus.

Vaikka maailmanlaajuisesti kulttuurituotteet homogenisoituisivatkin, myönteisen näkemyksen mukaan kunkin yhteiskunnan sisällä tarjontaa ja näköalat joka tapauksessa lisääntyvät. Tämän ajattelun mukaan kulttuurisen laadun ja moninaisuuden takaa mahdollisuus paikallisten korkeatasoisten kulttuurituotteiden markkinoinnin ja levittämisen yhä laajemmalle koulutetulle yleisölle. Massakulttuurin tuotantotapa turvaa korkeatasoisen tarjonnan yhä laajemmille yleisöille. Haasteena on paikallisten kulttuurien ja identiteettien säilyminen elinvoimaisena.

Kulttuurivienti ja -tuonti

Opetusministeriö, ulkoasiainministeriö ja kauppa- ja teollisuusministeriö ovat yhdessä analysoineet kulttuurivientimme mahdollisuuksia, uhkia, vahvuuksia ja heikkouksia sekä esittäneet kehittämistoimenpiteitä monella tasolla.

Kulttuurivienti määritellään kulttuuripiiristä toiseen tapahtuvaksi kulttuuristen merkitysten vaihdannaksi. Tämän ajattelun mukaan kulttuurivienti ei ole yhdensuuntainen maantieteellinen prosessi, vaan vuorovaikutus- ja yhteistyöprosessi. Vaikka kulttuuriviennin ensisijaisena tavoitteena on lisätä Suomen vientituloja ja työllisyyttä, se tulee nähdä osana eri kulttuurien välistä kulttuurikumppanuutta, jossa vastavuoroisesti myös tuodaan Suomeen muiden kulttuurien ilmaisuja, tuotteita ja tuotan-

toja. Kulttuurivientiin panostaminen ei muuta kulttuuripolitiikan peruslinjausta myös voittoa tavoittelemattoman kulttuurituotannon tärkeydestä.

Kulttuuristen merkitysten vaihdantana kulttuurivienti koskettaa rajapinnoillaan myös yritysten kansainvälistä toimintaa ja koko yhteiskuntamme kansainvälistymiskehitystä. Se sivuaa kehitysyhteistyötä, lähialueyhteistyötä, maahanmuuttajia, monikulttuurisuutta ja alkuperäiskansoja.

Suomen kulttuuriviennin vahvuudet ovat arvoketjun alkupäässä. Meillä on luovuuspääomaa, korkeatasoinen luovien alojen koulutus ja tutkimus, vahva teknologiaosaaminen, kulttuurin hyvä kotimainen infrastruktuuri, toimivat kotimarkkinaviennin tukena, vaativa kotiyleisö ja korkealaatuinen luova tuotanto. Vahvuuksiamme ovat myös puhdas luonto ja luonnonmateriaalien käyttö, perinteinen suomalainen yksinkertaisuus ja funktionaalisuus.

Mahdollisuutemme ovat erityisesti arvoketjun loppupäässä. Kulttuurituotannon ja kulttuuriviennin kehittäminen yhtenä sen ydinalueista avaa uusia markkinoita, kun osaamme ylittää perinteiset erikoistumisalat. Tuote- ja materiaalikeskeisyydestä on siirryttävä konseptoinnin oppimiseen, cross-branding on taloudellisesti merkittävä tekijä. Kulttuuriset merkitykset voidaan integroida koko talouteen.

Heikkouksia on tiedotuksen, markkinoinnin, promootion ja vienninedistämisen kohdalla sekä kulttuuriviennin strategian ja koordinaation puute hallinnossa. Tarvitaan uutta infrastruktuuria tukemaan verkostoitumista, teollisuushallien tilalle tarvitaan virtuaalihalleja, joista eri ammattiryhmät löytävät tukipalvelut hallinnollisten ja teknisten asioiden hoitoon. Näiden ohella tarvitaan lisää yrittäjyyttä ja liiketoimintaosaamista, viestintä- ja markkinointi-osaamista sekä immateriaalioikeuksien hallintaa. Heikkouksina ovat myös pääomien puute ja kulttuuriviennin vähäinen tukeminen.

Suomen pieni kieli- ja kulttuurialue (ml. Suomen ruotsinkielinen kielialue) on samalla sekä uhka että mahdollisuus. Suurimpana uhkana lieenee kuitenkin osaamisen yksipuolisuus ja pitäytyminen liian kapea-alaiseen teknologiakonseptiin. Nopeiden voittojen tavoittelu on korkean laadun ja pitkien kehityssykliden este. Suomeen ei ole vielä syntynyt kansainvälisen tason kulttuurialan yrityksiä ja uhka-

na on myös, että taiteilijoidemme tuottamasta taloudellisesta hyödystä suurin osa valuu maamme ulkopuolelle. Tällöin suuret koulutuspanostukset eivät tuota kulttuurista tai taloudellista tulosta Suomeen.

Kulttuuriviennin tuotekehityksessä ja merkityksintensiivisen tuotannon edistämisessä ratkaiseva avaintekijä ja vahvin kilpailutekijä on taiteen, tieteen, teknologian ja talouden integraatio. Tarvitaan monialaista lähestymistapaa, poikkitaiteellista, poikkitieteellistä ja poikkimetodista osaamista ja innovointia. Tietokonepeliteollisuus on tästä erinomainen esimerkki: siinä yhdistyvät kirjallisuus eli tarina, visuaalisuus eli liikkuva ja still-kuva, musiikki eli ääni, teatteri, koreografia, tanssi, teknologia ja talous. Uudet poikittaiset lähestymistavat ja kokonaisvaltainen konseptointi ovat tärkeitä. Yhä enemmän tuotetaan ja vaihdetaan elämyksiä ja elämäntapoja, kulutustapoja eikä vain fyysisiä tavaroita.

Kulttuurituotannon ala on riskialtis ja siinä on pitkiä kehityssyklejä. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat muumit. Tove Jansson olisi tuskin saanut rahoitusta 1940-luvulla piirtämälleen ensimmäiselle muumille, vaikka olisi kertonut, että tässä on 50 vuoden kuluttua kansainvälinen menestyskonsepti. Tulee myös huomata, että eettiset merkitykset ovat globaalissa yhteisössä nousemassa yhä tärkeämmiksi sekä ympäristön että ihmisten hyvinvoinnin kannalta.

Myös luovuuteen ja kulttuuriin tai hyvinvointiyhteiskunnan kehittämiseen liittyvä asiantuntijuus voi olla meille tärkeä vientituote. Toimitilat ja työpaikat voivat siirtyä globaalissa taloudessa maasta toiseen, mutta kulttuurinen ja yhteiskunnallinen ominaislaatumme ja osaamisemme on sellaista, jota voidaan antaa myös muiden käyttöön samalla tavalla kuin itse omaksumme muilta sitä, mitä heillä on meille annettavaa.

Tekesin mahdollisuudet kulttuurituotannon tuotekehityksen tukijana on voitava hyödyntää nykyistä paremmin. Tekesin rahoituksella käynnistetään vuosittain noin 2000 tutkimus- ja kehitysprojektia. Tekes on viime vuosina tietoisesti lisännyt kulttuurituotantoon liittyvien ohjelmien rahoitusta. Jatkossa Tekesin merkitys luovan tuotannon tuotekehitysohjelmissa tulee entistä merkityksellisemmäksi.

3 Talouden luovuuden ulottuvuudet

3.1 Luovan talouden toimintamalli

Edellä käsitelty taloudellisen tuotannon paradigman muutos materiaali-intensiivisestä tuotannosta enemmän merkitysintensiiviseen tuotantoon ja palveluihin merkitsee, että meillä tulee olla kyky yhdistää erilaista osaamista ja tuotantopanostuksia. Uusi en talousteorioiden mukaan kasvavan talouden tuotantopanoksiksi eivät enää riitä raaka-aineet, työ ja pääoma. Kehittyvä ja kilpailukykyinen talous käyttää tuotantopanoksina myös tietoa, teknologiaa ja sosiaalista pääomaa.

Luovan ja innovatiivisen toiminnan merkitys taloudelliselle kasvulle on keskeinen. Uudistumiseen ja innovaatioihin perustuvaa talouskasvua kutsutaan endogeeniseksi. Endogeenisen kasvun teorian mukaan kasvu syntyy, kun uusia ideoita käytetään panostusten järjestämiseksi uudella, taloudellista arvoa luovalla tavalla. Luovan talouden kilpailukyvyn avain tekijä on talouden, tieteen, taiteen ja teknologian yhdistäminen.

Suomen kaltaisessa maassa, jossa taloudellinen kasvu ei enää voi perustua uusiin käyttämättömiin raaka-aineisiin kuin halpoihin työvoimakustannuksiin, endogeenisen kasvun merkitys on erityisen merkittävä. Myös ekologisesti ja kestävän kehityksen kannalta tämä lähestymistapa on entistä välttämättömpi.

Suomessa panostukset talouden, tieteen, taiteen ja teknologian osaamiseen, koulutukseen ja tutkimukseen ovat kansainvälisesti vertailtuna hyvällä tasolla, mutta niiden taloudellinen tuotos kansantaloudessamme ei ole yhtä hyvä. Olemme Suomessa usein hyviä tekemään yhden sektorin asioita, mutta asioiden luova yhdistäminen on vaikeampaa. Tärkeimpiä haasteita on teknologisen ja taiteellisen sekä kulttuurisen osaaminen yhdistäminen siten, että ne vahvistavat molempia puolia ja myös yhdistyessään luovat uutta liiketoimintaa.

Yksittäisen yrityksen menestyksen kannalta luovuus on tärkein menestystekijä. Jatkuva uudistuminen ylläpitää elinkelpoisuutta vastaamalla kysyntään avoimessa kilpailussa. Uudistuminen ilman todellista luovuutta johtaa vanhoja malleja toistaviin näennäis- tai väliaikaisratkaisuihin, joiden myötä ei todellista pitkän tähtäyksen kilpailuetua voida saavuttaa.

Kaikki työ kumpuaa luovuudesta. Hallinnollisilla ratkaisuilla ei saada aikaan pysyviä ratkaisuja ongelmiin.

Taloudessa kilpailu edustaa moninaisuutta. Kilpailu merkitsee diversiteettiä, joka on markkinatalouden perusajatuksen mukaan taloudellista vaihtelua liikkeessä pitävä voima. Suojellut ja eristyneet taloudet (niin mikro- kuin makrotasollakin)

yksipuolistuvat ja menettävät elinvoimansa. Samoin tapahtuu, kun yritykset tai niiden muodostamat kartellit pääsevät monopoliasemaan. Monopoliasema tuottaa aluksi elinvoimaa mikrotasolla, mutta jarruttaa makrotason kehitystä ja ennen pitkää monopoli kääntyy myös sen haltijaa vastaan. Kilpailu pakottaa tuotantoa ja tuotteita uudistumaan jatkuvasti. Jatkuva uudistumisen tarve takaa pysyvän kysynnän luoville ongelmien ratkaisuille.

Globaalien työmarkkinoiden vähittäinen kehittyminen on ratkaisevasti muuttanut kilpailutilannetta. Pysyminen samalla teknologian ja osaamisen tasolla tai jälkeen jääminen kansainvälisestä tasosta synnyttää työn uudelleen jakoa ja tästä johtuvaa epävarmuutta. Työsuhteissa tämä näkyy työn ja työttömyyden vaihtelun yleistymisenä, rakenteellisena työttömyytenä ja töiden siirtymisenä yli kansallisten rajojen. Globaalin kilpailutalouden oloissa on monia haasteita, mahdollisuuksia ja uhkatekijöitä. Keskeisin uhka on siinä, että pääoman tuottovaatimukset kvartaalitaloudessa asettavat lyhyen tähtäyksen tuloksen kestävän, mutta lyhyellä aikavälillä vähemmän tuottavan, paikallisen yritystalouden edelle.

Suuret, vakiintuneet yritykset voivat hyödyntää luovuutta ja innovaatioita paitsi tuotekehityksessään myös kaikissa yrityksen toimintatavoissa. Luovat ja ketterät ratkaisut on helpompi toteuttaa pienemmissä yksiköissä. Suurten organisaatioiden toimintatavoissa on usein luovuutta jäykistäviä ja estäviä rakenteita, olipa kyse julkisesta tai yksityisestä sektorista. Kansantalouden kannalta hyvässä rakenteellisessa mallissa laaja luovaa moninaisuutta edustava, nopealiikkeinen PK-sektori verkostoituisi syöttämään luovia impulsseja suuryritysten ja julkishallinnon käyttöön. Luovan talouden kehittämisessä avaintekijänä on PK-sektorin toiminnan edistäminen.

Yksittäisen yrityksen menestyksen kannalta luovuus on tärkein menestystekijä: ilman jatkuvaa uudistumista, jonka avulla asiakkaille voidaan tarjota entistä kysytympiä ja kiinnostavampia tuotteita ja palveluja, ei avoimessa kilpailussa voida pysyä elinkelpoisena. "Uudistuminen" ilman luovuutta johtaa näennäis- tai väliaikaisratkaisuihin, joiden myötä todellista pitkän tähtäimen kilpailuetua ei voida saavuttaa.

Yrittäjyyttä, varsinkin aloittavien yritysten osalta,

voitaisiin parhaiten edistää monipuolistamalla yritysmuotoja ja niille soveltuvia rahoitusmuotoja ja -ratkaisuja. Monissa maissa on olemassa yleishyödyllisen yrityksen muoto. Luoville aloille kouluttautuneiden osajien intressissä on saada tehdä oman alansa luovaa työtä. Yleishyödyllisen yrityksen lempeämpi verotus alentaisi yrittäjäksi ryhtymisen kynnystä ja riskiä ja lisäisi tätä kautta yrittäjyyttä. Yleishyödyllinen yritys ei jakaisi osinkoja, vaan tulouttaisi taloudellisen tuloksen yrityksen kehittämiseen. Tällainen yritysmuoto lisäisi yritysten määrää, parantaisi työllisyyttä ja estäisi osajien kapasiteetin haaskauksen muissa kuin oman osaamisalan töissä tai työttömänä. Yleishyödyllisten yritysten soveltuvuutta sekä mahdollisuuksia rahoitusjärjestelmien monipuolistamiseen tulisi selvittää.

3.2 Luovuuden tasot yritystoiminnassa

Yksi mahdollinen yritysten luovuuden tarkastelutapa on puhua luovista yksilöistä, yhdellä paikkakunnalla toimivasta yrityksestä ja monikansallisten yhtiöiden tasosta. Osa yrityksistä ymmärtää luovan yksilön arvon yrityksen strategisena menestystekijänä. Tällaisissa yrityksissä myös osataan usein käyttää hyödyksi tutkimusta ja tietoa. Hyvin toimivassa yhden paikkakunnan organisaatiossa pyritään löytämään oikea tasapaino luovuuden ja tehokkuuden tavoitteiden kesken. Silloin voidaan puhua luovuudesta yhdessä organisaatiossa. Tällöin tarvitaan sektoreita erilaisille kokonaisuuksille, kuten tutkimukseen, testaukseen ja vetäytymiseen. Yrityksen luovuudelle on paremmat edellytykset, kun sen toiminta on avointa, kommunikatiivista ja samalla rauhallista ja systemaattista. Luovuuden vaativin taso liittyy monikansallisten yhtiöiden luovuuteen. Voidaan kysyä, voiko ylikansallinen yritys olla luovempi kuin sen osa. Monikansallisen yhtiön haasteena on pyrkiä koko yrityksen luovuuteen, niin että ei luotettaisi yksinomaan tuotekehitysosaston panokseen ja tällä tavoin vähennettäisiin muita, eri maissa olevia osia vain eri tuotteiden tai palveluiden jakelukanavaksi. Useissa tapauksissa monikansallinen organisaatio on tosiasiaa vain jakelutie. Jäykät

hierarkiat ovat myrkkyä luovuudelle: asiat kulkevat pahimmillaan hierarkiatasolta toiselle ylös ja alas ilman että mitään todella tapahtuu.

3.3 Luovan talouden merkitykset

Luova talous merkitsee:

- Innovaatioita koko yhteiskunnassa
- Uudistumiskykyä perinteisessä teollisuudessa
- Uutta luovan talouden yrittäjyyttä ja PK-yritysten määrän kasvua
- Luovaa työtettä kaikilla työn tasoilla
- Kykyä soveltaa uutta tietoa, taidetta ja teknologiaa
- Asiakaskeskeisyyttä ja markkinalähtöisyyttä
- Hallinnon uudistumista ja joustavuutta
- Yrittäjyyttä luovuuden ilmentäjänä

4 Luovuuden esteet ja sen kehittämisen askeleet

4.1 Luovuuden esteet

Luovuuden mystifiointi on johtanut monesti päätteleeseen, että kysymys on ilmiöstä tai lahjakkuuden lajista, jota ei voi järjestelmällisesti kehittää. On kuitenkin kiistattomasti osoitettavissa asioita, joihin vaikuttamalla luovuutta voidaan kehittää. Luovuuden edistämisen lähtökohtana on, että yksilöllisiä ja yhteisöllisiä voimavaroja voidaan käyttää laajemmin koko yhteiskunnassa. Toisaalta luovuuden professionalisointi – vastakohtana luovuuden tunnistamiselle ja kannustamiselle arjessa (kaikissa ihmisissä) – estää luovien voimavarojen hyödyntämistä ja toisaalta luovaa potentiaalia on kahlittu työttömyyteen.

Suomalainen luovuus lähtee varsinkin historiallisesti niukkuudesta, selviytymisen pakosta, tarpeesta tehdä asiat uudella tavalla sekä suomalaisesta elinympäristöstä, esimerkiksi metsästä. Resurssien kestävään käyttöön liittyvä luovuus on tärkeä muistaa. Samalla arjen merkitys korostuu erityisesti innovaatioiden leviämisessä ja keksintöjen käyttöönotossa. Suomalainen yhteiskunta edistää luovuutta, kun se kannustaa riskinottoon, erilaisuuden hyväksyntään ja hyödyntämiseen sekä erilaisten osaamisalueiden ennakkoluulottomaan yhdistämiseen. Luovuutta on paljon helpompi estää kuin kannustaa.

Suomalaisessa yhteiskunnassa ei vielä ymmärretä riittävästi luovuuden olemusta. Yhteiskunnan ja yritysten on nykyistä paremmin tunnistettava myös heikkoja signaaleja. Luovuudella on keskeinen merkitys osana kaikkea taloudellista vaihtoa kaikilla eri toimialoilla.

Tarvitaan luovasta ajattelusta syntyvien innovaatioiden kaupallisen potentiaalin ymmärtämistä ja sen edistämistä. Luovia tuotteita, palveluja ja liiketoimintakonsepteja on jalostettava kansainväliseksi liiketoiminnaksi. Avainasemassa on teknologisen ja taiteellisen sekä kulttuurisen (ml. design) osaamisen yhdistäminen. Tutkimuksessa ja tuotekehityksessä tulisi panostaa nykyistä enemmän jo tunnettuihin tai vasta kehittymässä oleviin suomalaisiin vahvuuksiin, ottaen erityisesti huomioon painopisteen siirtyminen tavarantoiminnan palvelutuotantoon.

Ei ole olemassa inhimillistä tai taloudellista toimintaa ilman kommunikaatiota. Kun informaatioyhteiskunnan kommunikaatio- ja tietopalvelut ja henkisen omaisuuden suoja toimivat hyvin, saadaan uusia mahdollisuuksia luovuuden toteutumiselle. Avoin viestintäkulttuuri edellyttää rakennuudistuksia ja verkostomaisessa toiminnassa perinteiset roolit muuttuvat.

Työryhmän mukaan luovuuden toteutumisen suurimpia esteitä ovat:

1. Työn organisoinnin puutteet. Luovuuden ja innovatiivisuuden esteitä ovat mm. työn vanhakan- tainen organisointi, kiire ja työuupuminen. Inhi- millistä pääomaa kontrolloiva organisaatiokulttuuri on vastakohta inhimillisen pääoman vapauttamisel- le työelämässä.

2. Hallinnolliset esteet. Hierarkkinen sekä eriyty- nyt hallinto erityisesti julkisella sektorilla on luo- vuuden toteutumisen este. Hallintoa on tarpeen ke- hittää toimimaan joustavammin ja vähemmän by- rokraattisesti. Luovuutta kahlitsee autoritaarinen ja "yksi asia kerrallaan" -ajattelu.

3. Esteet yrittäjyydelle. Yrittäjyyttä vaikeuttavat siihen liittyvä monimutkainen byrokratia ja rahoit- tusmarkkinoiden ja -järjestelmien kankeus.

4. Liiketoimintamallien puutteet. Idealuovuuden ja businessluovuuden yhdistäminen on puutteellista. Liika teknologiahättöisyys ja toisaalta liian vähäi- nen käyttäjälähtöinen näkökulma ovat innovaatioiden toteutumisen esteitä. Kuluttajien luovuuspo- tentiaalia yrittämisen ja liiketoiminnan luovuuden lähteenä hyödynnetään liian vähän. Kuluttajan vaa- timukset ja loppukäyttäjän merkitys korostuvat yhä enemmän kilpailuetuna. Lisäksi luovuuden mahdol- lisuuksia muussakin kuin taiteellisessa toiminnassa ei ymmärretä riittävästi.

5. Taiteen ja taideinstituutioiden resursoinnin puutteet. Vapaa taiteen tekeminen on laitosten ul- kopuolella, instituutiot tallentavat ja esittävät tai- detta. Taiteen ja taideinstituutioiden liian vähäinen resursointi näivettää luovan toiminnan mahdolli- suuksia ja kaventaa luovuuden ytimessä olevan tai- teen heijastusvaikutuksia muualle yhteiskuntaan.

6. Käyttämättömien voimavarojen puutteet. Lä- heskään kaikkia yhteiskunnan luovia voimavaroja ei saada käyttöön esim. työttömyyden takia.

4.2 Luovuuden kehittämisen kahdeksan askelta

1. Luovuuden kulttuurin edistäminen

Taiteen merkitys korostuu tulevaisuuden yhteiskun- nassa. Kansakunnan taiteellinen elinvoima tulee turvata yhteiskunnan panostuksella, jotta luova ih- minen ja sitä kautta myös luova talous voivat hyvin. Taide avaa yksilölle väylän luovuuteen ja itsensä il- maisuun ja tätä kautta oman identiteetin ja todelli- suuden rakentamiseen. Yhteisön kannalta taide lisää luovaa, sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista pää- omaa. Valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelman mukaisesti taide on osa innovaatiopolitiik- kaa ja kehityksen strateginen voimavara.

Taidelaitosten lakisääteiset menot muodostavat valtaosan kulttuuribudjetista - siten luovuuden to- teutumisen ja kulttuurin alueellisen saavutettavuus- den kannalta on keskeistä, miten ne toteuttavat pe- rustehtäväänsä. Nykyiset taiteen ja kulttuurin rahoit- tusmekanismit ovat jälkeenhävinneet alan kehittämisen todellisesta tarpeesta. Taidelaitosten toiminnan laa- dulla ja innovatiivisuudella on korostunut merkitys paitsi taiteen sisältä nähtynä myös yksilöiden ja koko yhteiskunnan luovuuden ja hyvinvoinnin kan- nalta. Kansainvälinen vuorovaikutus on välttämätön- tä suomalaisen kulttuurin kentän aktiivisuudelle.

Linjaukset

- Turvataan taiteen luovan ytimen eli primaari- tuotannon olemassaolo ja hyvinvointi valtio- neuvoston taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelman mukaisesti.
- Lisätään ja kehitetään olemassa olevien kulttuuri- instituutioiden julkista resursointia niiden toiminta- edellytysten parantamiseksi, jotta rahoitus ei menisi ainoastaan instituutioiden ylläpitoon, vaan ne voisivat suorittaa laadukkaasti ja innovatiivisesti varsinaista perustehtäväänsä.
- Kulttuuri-instituutioiden lakisääteisen rahoituksen rinnalle kehitetään lisää harkinnanvaraisia kannus- timia ja rahoitusta.

- Lisätään taiteen ja kulttuurin alan yhteyksiä muuhun yhteiskuntaan ja elinkeinoelämään kannustamalla aloja vuoropuheluun ja yhteistyöhön mm. Creative Finland -tyyppisten organisaatioiden toimintaa edistämällä.
- Pyritään saattamaan taide nykyistä paremmin osaksi ihmisten arkipäivää mm. julkisten taidelaitosten saavutettavuutta parantamalla (esim. aukioloaikojen pidennys).
- Tuetaan kansallisen kulttuuriomaisuuden kartutusta osana taiteellisten ja kulttuuristen voimavarojen kehittämistä.
- Toteutetaan kuntien, valtion ja muiden tahojen yhteistyötä, jotta turvataan resurssien mahdollisimman tehokas käyttö.
- Toteutetaan yritysten ja yksityisten kansalaisten verovähennysoikeus taiteelle ja kulttuurin tehtävistä lahjoituksista kulttuurin monimuotoisuuden lisäämiseksi.
- Kannustetaan taiteen ja teknologian välisen yhteistyön vahvistamista mm. muotoilun alueella.

2. Johtamisen kehittäminen

Johtajuudella on muuttuvassa ympäristössä yhä keskeisempi strateginen merkitys. Johdon tehtävänä on valita kilpailukykyiset toimintalinjaukset ja sen on kyettävä muuntamaan hyvät edellytykset onnistumiseksi ja tuloksiksi. Inhimilliset vuorovaikutustaidot korostuvat uudessa ympäristössä. Luovuus ja innovaatio ovat inhimillisen toiminnan varassa. Luovuuden ja kontrollin sekä ennustettavuuden tasapainoon tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Muuttuvassa työelämässä tarvitaan yhä enemmän luovuutta, mutta monista kehittämistoimista huolimatta työelämässä ovat paljolti edelleen vallalla teollisen vallankumouksen aikakaudella luodut hierarkiset, luovuuden kannalta ongelmalliset käytännöt. Johtamisosaaminen ei ole kehittynyt muuttuvia tarpeita vastaavasti. Mittaaminen ja indikaattorien käyttäminen sekä työn pilkkominen prosesseihin ja jatkuva raportointi ovat luovuuden kannalta myös ongelmallisia erityisesti julkisessa hallinnossa. Tulos-

johtaminen on ongelmallista merkitystuotannon asiantuntijoiden luovan johtamisen välineenä: luovuuden tuloksia ei voi asettaa etukäteen eikä tarkasti jaetussa ja ajoitetussa prosessissa jää tilaa luovuudelle, vaan prosessi tuottaa päivävästaisen tuloksen. Aitoa innovaatiota ei voi suunnitella etukäteen.

Luovuutta tukeva johtamisote korostaa kommunikatiivisen, rajojaan etsivän työtavan edistämistä normien korostamisen sijaan. Kun johtamisessa tukeudutaan arvoihin, visioihin ja yhteisesti miellettyihin tavoitteisiin ja osataan delegoida vastuuta, ollaan oikealla tiellä. Luovuutta tukeva johtamisote kannustaa työntekijää uteliaisuuteen, itsenäisyyteen ja aloitteellisuuteen. Näin vahvistetaan tuotannon lisäarvoa. Tämä näkemys ymmärtää työntekijöiden itsenäisyyden merkityksen tavoitteita asetettaessa. Luova johtaminen tukeutuu työntekijöiden osallisuuteen ja motivaatioenergiaan yrityksen toiminnan kehittämisessä sekä kannustaa työntekijää itsenäiseen tuotteiden ja palvelujen kehittämiseen. Lepo ja uuden oppimisen merkitys on tämän näkemyksen mukaan sisäistetty. Muita avainasioita ovat sosiaalisuuden ja vuorovaikutuksen korostaminen, moninaisuuden ja erilaisuuden arvostaminen, huumori ja leikki, kannustaminen oma-aloitteisuuteen ja uuden etsintään. Johdon tärkeä tehtävä on saada työntekijät mukaan sekä omaksumaan että luomaan organisaation suuntaa ja toimintaperiaatteita. Ihanteet ja käytäntö törmäävät tässä usein toisiinsa.

Linjaukset

- Nostetaan johtajuuskoulutuksen tasoa kansainväliseen kärkeen ja hyödynnetään kansainvälistä johtamisosaamista strategisesti.
- Vähennetään hierarkkisia ja jäykkiä hallintokäytäntöjä julkisella sektorilla.
- Luovasti uudistavan toiminnan edellytyksenä on työntekijöiden hyvinvointia ja kehittymismahdollisuuksia korostava arvopohja.

- Johtamisessa ja sen koulutuksessa olisi kaikilla tasoilla otettava keskeiseksi lähtökohdaksi mm. hyviä käytäntöjä keräämällä ja soveltamalla sellaisen johtajuuden aikaansaaminen, jolla tähdätään luovuuteen ja jatkuvaan ammatilliseen kehittymiseen työntekijöitä arvostavan kulttuurin ja rikastavan työyhteisön toimintaperiaatteita soveltamalla.

3. Työelämän kehittäminen

Työelämän kehittämisen keskeisenä päämääränä pidetään yleensä tuottavuuden parantamista. Tätä tavoitetta tukevat työvoiman saatavuuden turvaaminen sekä työllisyysasteen nostaminen. Työhyvinvointia ja työn mielekkyyttä lisäämällä luodaan työelämän laadun edellytyksiä. Hyvän työpaikan tunnusmerkit liittyvät kannustavuuteen, työn itsenäisyyteen ja sen vapausasteisiin, organisaation vastuiden selkeyteen sekä työntekijöiden kehittymis- ja kehittämismahdollisuuksiin. Kun ammattitaitoa kehitetään jatkuvasti, vähentyy työttömyysriski sekä mahdollisuus päätyä ennenaikaiselle eläkkeelle. Aikuiskoulutus on myös tärkeä väline työelämän kehittämiseksi. Luovuuden tulokset voivat näkyä uudistumiskyvyssä, uuden oppimisessa ja soveltamisessa. Jatkuvan oppimisen mahdollisuus työelämässä on perustana myös luovuudelle.

Hyviä lähtökohtia luovuuteen kannustavalle työelämälle ovat tasa-arvoisuutta, oikeudenmukaisuutta ja osallisuutta johdonmukaisesti tukevat käytännöt. Luovuutta tukevat myös käytännöt, jotka liittyvät työorganisaation tehtävän määrittelyyn, erilaisuuden merkityksen ymmärtämiseen, keskustelemaan ja kommunikoidaan työilmapiiriin, erehtymisen ymmärtämiseen, palautejärjestelyihin, "hiljaisen työprosessien" merkityksen tunnustamiseen, delegoimaan johtamiseen sekä levon ja vapaa-ajan tarpeiden huomioon ottamiseen. Luovuus vaatii myös vapautta, avoimuutta ja erilaisuuden sietämistä.

Luovassa keskusteluympäristössä tarvitaan erilaisia näkökulmia ja ajattelutapoja. Monikulttuurinen työympäristö ja erilaisuudet ovat innovaatioille käyttövoimaa. Työperusteinen maahanmuutto voi edistää erilaisten ajattelutapojen ymmärtämistä.

Kulttuurien yhteentörmäykset voivat olla energian ja innovaatioiden lähteitä. Erilaisten ajattelutapojen hyväksyminen ei ole myöskään oman kulttuurin sisällä itsestään selvyyttä. Epävarmuus työn jatkuvuudesta ei luo hyviä edellytyksiä sitoutumiselle ja luottamukselle, jotka tukisivat luovaa työtöytä. Tämän vuoksi myös työsuhteiden laatuun ja palkitsemisjärjestelmiin tulee kiinnittää huomiota.

Luova ja vapauksia salliva työympäristö kaataa työajan ja vapaa-ajan raja-aitoja; työ jossa on sisäistä imua, vetää mukaan vapaa-ajankin. Sen sijaan kova aikapaine ei näytä edistävän luovuutta tai suorituskykyä. Levon ja vapaa-ajan merkitys luovuudelle onkin monipuolisesti osoitettu. Luovuuden kannalta paras tilanne on haasteellinen ympäristö, jossa kuitenkin on mahdollisuus lepoon.

On selkeästi nähtävissä, että työelämän nykyinen kiire, työuupumus ja stressaava todellisuus ovat viemässä todellisuutta selkeästi eri suuntaan, kuin mikä on luovuusteorioiden näkemys luovuusperusteisen työelämän kehittämisestä. Myös työelämän ulkopuolisten ihmisten luovuuspotentiaali olisi saatava mobilisoitua.

Linjaukset

- Tuetaan käytäntöjä, joilla koulutuksen ja työelämän yhteyksiä vahvistetaan.
- Madalletaan edelleen koulutuksen ja työelämän välisiä raja-aitoja.
- Keskitytään yhä enemmän osaamisen ja taitojen kehittämiseen.
- Kehitetään työn ja vapaa-ajan tasapainoa jotta työssä jaksaminen parantuu.
- Tuetaan käytäntöjä, joilla vahvistetaan luovaa työtöytä, tasa-arvoisuutta, oikeudenmukaisuutta ja osallisuutta.
- Kannustetaan työilmapiiriä arvostamaan aloitteellisuutta ja omaperäisyyttä.
- Rakennetaan siltoja kulttuurielämän ja työelämän välille ja monipuolistetaan näin työelämän sisältöä.
- Luodaan avoin viestintäkulttuuri

4. Luovuuden nostaminen osaksi kaikkea koulutusta

Koulutus ja osaaminen ovat sitä tärkeämpiä innovaatioiden ja luovan toiminnan edellytyksiä mitä enemmän yhteiskunnat muuttuvat tietoon perustuviksi talouksiksi. Suomalaisen koulutusjärjestelmän vahvuuksia ovat tasa-arvoisuus ja hyvä koulutus. Yhtenä esimerkkinä tästä on OECD:n koulutuspolitiikan alaan kuuluva koulusaavutuksia vertaileva Pisa-tutkimus, jossa Suomi menestyi hyvin. Vertailukohtana olivat peruskoulunsa päättävien ikäluokkien lukutaito sekä matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen. Kansainväliset koulutuspolitiikkajärjestelmien maatutkinnat, indikaattorivertailut ja yhteismittallisten tilastointimenetelmien ja järjestelmien kehittäminen ja muu tutkimustoiminta antavat vertailuinstrumentit koulutuksen eri osa-alueiden kansainväliseen vertailuun. Tämä on tärkeä osa koulutuksen kehittämisen arviointia. Useilla OECD:n piirissä olevilla toimintaloilla on koulutuspoliittinen ulottuvuus, myös kansantaloudesta tehtävät maakatsaukset sisältävät usein koulutusta koskevia analyyskejä ja suosituksia.

Tulevan menestyksen avaimet edellyttävät luovuuden vahvistamista läpäisyperiaatteella koko koulutusjärjestelmässä. Varhaiskasvatuksessa ja koululaitoksessa kiinnitetään uutta huomiota luovan ajattelun ja toiminnan vaatimuksiin. Opetussuunnitelmien perusteilla ja opettajankoulutuksen kehittämisellä on osaltaan tärkeä merkitys luovuuden edistämisessä.

Ammattikorkeakoulutus panostaa laadukkaan, alueiden työelämätarpeita vastaavan koulutuksen ja sitä tukevan t & k toiminnan kehittämiseen. Suomessa tarvitaan myös selvästi nykyistä enemmän vieraskielistä perus- ja tutkijakoulutusta ja ulkomaalaisille suunnattuja koulutuspalveluja on parannettava. Taidekorkeakoulut ovat luovien alojen koulutuksen keskiössä. Myös tiedekorkeakouluissa luovan ajattelun ja monialaisuuden kannustaminen edistää luovuutta.

Linjaukset

- Vahvistetaan koulutus- ja oppimisympäristöjä.
- Panostetaan strategisten alojen huippuosaamisen kehittämiseen.
- Kannustetaan opiskelijoita monialaisuuteen ja koulutusalojen rajat ylittäviin aineyhdistelmiin.
- Vahvistetaan koulutuksen ja työelämän yhteistyötä ja verkostoja.
- Kehitetään suomalaista ammatillista huippuosaamista.
- Osallistutaan ja vaikutetaan aktiivisesti kansainväliseen koulutuspolitiiseen kehittämistyöhön mm. EU:ssa ja OECD:ssä tavoitteena koulutuksen yhteyksien lisääminen muihin yhteiskuntapolitiikan alueisiin ja koulutuksen aseman vahvistaminen globaalin talouden kehityksessä.
- Kiinnitetään kasvavaa huomiota OECD:n tiede- ja teknologiapolitiikan komitean tavoin tutkijakoulutukseen, tutkijoiden liikkuvuuteen, tutkijan uralle rekrytoitumiseen sekä varhaiseen tiedeopetukseen liittyviin kysymyksiin.
- Erityisenä haasteena on kansalaisten luovien reservien saaminen nykyistä kattavammin ja paremmin käyttöön.
- Kehitetään monialaprojekteja (koulut, yliopistot, yritykset)

5. Tieteen ja taiteen huippujen toimintaedellytysten parantaminen

Innovatiivinen toiminta nousee laajemmasta luovuuden perustasta. Taiteella, tieteellä ja tutkimuksella on tässä keskeinen asema. Tieteidenvälisyys, moninäkökulmaisuus sekä kyky yhdistää erilaisia ajatuksia ovat innovaatiotoiminnan ytimessä. Kun perusta on kunnossa, myös huipputietämisen ja –osaamisen kehittämiselle on parhaat mahdollisuudet. Suomen koulutustasoa ja innovaatiojärjestelmää on jatkuvasti kehitettävä.

Tieteen ja teknologian laadun kehittäminen on tärkeä tekijä kovenevassa kilpailussa. Luovan talouden näkökulmasta juuri huippuosaamiseen ja sen soveltamiseen liittyy suurin taloudellinen kehityspotentiaali, sillä kansainvälisessä kilpailussa menestyvät vain huiput. Kansainvälinen huippuosaaminen ja -osaajat synnyttävät uusia työpaikkoja - keskinertaisuus ei sitä tee. Siten tieteen, taiteen ja teknologian huippuyksilöiden, -tiimien ja -organisaatioiden tunnistus ja niiden toimintaedellytyksistä huolehtiminen on luovan talouden kannalta keskeistä.

Tehtyjen linjausten mukaisesti korkeakoulujen kehittämisessä panostetaan vaikuttavuuden ja laadun parantamiseen sekä tutkijoiden kansainväliseen liikkuvuuteen. Tutkimuksen laatu, raja-aitojen ylittäminen ja tutkimuksen taso ovat tärkeitä. Ammattikorkeakoulujen työelämälähtöistä t & k toimintaa on tarpeen vahvistaa. Koulutustarjonnan kansainvälisyyttä kehitetään lisäämällä vieraskielistä perus- ja tutkijakoulutusta Suomessa, tuottamalla myös muissa maissa toteutettavia koulutusohjelmia sekä parantamalla ulkomaalaisille suunnattuja palveluja. Lissabonin strategian kansallisessa toimintaohjelmassa halutaan vauhdittaa korkeakoulujen uudistumista ja erikoistumista sekä opetuksen laadun nostamista.

Talousneuvoston sekä tiede- ja teknologianeuvoston panosta luovuutta tukevien järjestelyjen vahvistamiseksi työ-, talous- ja tiede- sekä teknologiapolitiikassa tulee entisestään vahvistaa.

Huippututkimus ja huipputaide on osattava hyödyntää nykyistä paremmin. Tiede ja tutkimus perustuvat lähtökohtaisesti luovuuteen, joka on perimmiltään oivalluskykyä. Niiden luonteeseen kuuluu myös taitojen jatkuva harjaannuttaminen ja tiedon hankinta. Tieteen ja tutkimuksen tulosten ainesosat ovat keskeisesti osaaminen ja luovuus, eikä tehtävän fokus ole niiden kannalta ongelma. Huippututkimus ja innovatiivinen taide täyttävät myös selkeästi luovan toiminnan kriteerit. Parhaimmillaan näiden osaamisalueiden yhdistäminen synnyttää myös uutta liiketoimintaa. Samalla on tärkeää kehittää taideyliopistoja yhä korkeatasoisemman luovan primaarituotannon turvaamiseksi.

Tieto on tulevaisuuden tärkeimpiä kilpailutekijöitä; sitä pidetään yleisesti uutena tuotannontekijänä,

jolloin tiedon tehokas tuotanto, uusintaminen ja sen käytön prosessit nousevat strategisiksi menestystekijöiksi. Strategisten osaamisverkostojen kehittäminen tiedon ja osaamisen välittämiseksi kotimaisten ja ulkomaisten partnerien ja instituutioiden kesken nousee avainasemaan maailman parhaan tiedon saamiseksi ja luomiseksi. Tämä on tärkeä yhteistyön tavoite viranomaisille, tutkimus- ja koulutuslaitoksille sekä yliopistoille.

Linjaukset

Tiede- ja taidekorkeakoulut

- Lisätään luovuuden edistämiseen tarvittavaa kilpailtua rahoitusta ja kannustetaan tutkimusrahoituksen avulla tutkijoita moni- ja poikkitieteelliseen yhteistyöhön.
- Lisätään yliopistojen, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten ja yritysten välistä yhteistyötä teknologia- ja käyttäjälähtöisten innovaatioiden kehittämiseksi ja luodaan käytännöt, joilla tutkijat voivat nykyistä vapaammin liikkua eri sektoreiden välillä (yliopistot, ammattikorkeakoulut, tutkimuslaitokset, yritykset, kolmas sektori, julkinen hallinto).
- Korkeakoulujen kehittämisessä kiinnitetään entistä enemmän huomiota toiminnan vaikuttavuuden ja laadun parantamiseen. Tehtyjen linjausten mukaisesti yliopistot erikoistuvat nykyiseen verrattuna, panostavat tutkimuksen laatuun, monitieteisyyteen ja kansainväliseen korkeatasoiseen tutkijakuntaan.
- Tuetaan monitieteisten luovien tutkimusympäristöjen kehittymistä tieteen huippuyksikköpolitiikan avulla sekä luomalla tieteen, teknologian ja hyvinvoinnin osaamista yhdistäviä osaamiskeskittymiä.
- Kehitetään yliopistojen luovaa yhteistyötä huippuosaamisen ravitsevien rajapintojen luomiseksi ehdotetun innovaatioyliopiston idean mukaisesti. Tavoitteena on yhdistää paras design-, bisnes-, ja teknologiaosaaminen maailmanluokan yliopiston luomiseksi (ks. myös s. 81).

- Lisätään yliopistojen taloudellista autonomiaa ja uudistetaan niiden johtamisjärjestelmiä luovuuden, innovatiivisuuden ja toiminnan dynamiikan lisäämiseksi.
- Tuetaan toimia, joilla tutkimustoiminnan tulokset saadaan parhaiten hyödyntämään koko yhteiskuntaa.
- Kannustetaan suomalaisia tutkijoita ja taiteilijoita työskentelemään ulkomailla, houkutellaan Suomesta lähteneitä ja ulkomaalaisia huippututkijoita ja taiteilijoita suomalaisiin huippuyksiköihin, osaamiskeskittyisiin ja yrityksiin sekä lisätään ulkomaisten tutkijakoulutettavien määrää tutkijakouluissa.

Taiteen kenttä

- Kehitetään taiteen ja kulttuurin tukijärjestelmiä siten, että ne osaavat tunnistaa kansainvälistä menestyspotentiaalia omaavat toimijat ja palkitsevat kansainvälisestä menestyksestä.
- Kehitetään tuki-instrumentteja, joiden avulla voidaan tarjota kansainvälisen tason huipputaiteilijoille ja taiteen alan huippuyksiköille nykyistä selvästi paremmat toimintaedellytykset.
- Kiinnitetään erityishuomiota uusiin, vasta hahmottumassa oleviin nykykulttuurin alueisiin parantamalla uusien ja innovatiivisten, omalle ajallemme tyypillisten taiteenalojen sekä instituutioiden ulkopuolella toimivien taiteilijoiden toimintaedellytyksiä.
- Kehitetään innovatiivisille taiteen kentän toimijoille uusia, määräaikaista ja aiempaa joustavampia tukimuotoja lakisääteisen tuen rinnalle.
- Lisätään taiteen harkinnanvaraista resursointia.
- Sallitaan myös taiteessa riskinotto, jotta tekemisessä säilyy uuden etsintä.

6. Luovien keskusten, tilojen ja innovaatioympäristöjen kehittäminen

Luovuutta koskevassa tutkimuksessa on todettu vastaansanomattomasti, että luovuus viihtyy ja kukkii tietyt edellytykset täyttävissä keskuksissa. Innovaatiokeskukset ja luovat keskukset ovat tärkeitä siksi, että nimenomaan erilaisten - ei kuitenkaan liian erilaisten - ryhmien ja identiteettien kohtaaminen tarjoaa rajapintoja, jotka ravitsevat luovuutta ja innovaatioita.

Tällaiset ravitsevat rajapinnat ja niissä tapahtuva avoin kanssakäyminen ja hedelmällinen vuorovaikutus edellyttävät vahvaa itsetuntoa ja avoimuutta erilaisuutta kohtaan. Tästä näkökulmasta kulttuurinen moninaisuus näyttäytyy tärkeänä luovuuden kasvu- alustana. Kaupunkien ja luovien keskusten kehittyminen edellyttää vahvaa kulttuuri-, tiede- ja elinkeinoelämää sekä avoimuutta ja suvaitsevaisuutta, jotka edistävät sosiaalista kanssakäymistä.

Luovuutta edistävä fyysinen ympäristö on sellainen, jossa ihmiset väistämättä kohtaavat ja voivat helposti pysähtyä keskustelemaan. Tämä periaate tulisi olla keskeisessä osassa tilojen suunnittelua.

Linjaukset

- Luovan keskuksen kehittyminen edellyttää tieteen, kulttuurin ja liiketoiminnan välistä vuorovaikutusta. Nämä luovien keskusten kehittymisen edellytykset tulee tiedostaa ja ne tulee ottaa mm. kaupunkisuunnittelussa huomioon.
- Vahvistetaan rakennusten suunnittelussa luovuusnäkökulmaa siten, että ihmisten kohtaamisen helppous ja keskustelu ympäristöjen optimaalisuus on yksi päätavoitteista.
- Tuetaan luovien tutkimusympäristöjen syntymistä soveltuvien tavoin. Tutkimuksen alueella fyysinen ympäristö on rakennettava niin, että tutkijat kohtaavat toisensa usein.
- Luodaan epämuodollisempia verkko-ympäristöjä ja viestintämalleja.

7. Yrittäjyyden ja yrittämistä suosivan ilmapiirin kehittäminen

Luovuudella on suuri merkitys kaikissa yrityksissä. Yritysten luovuus on osa koko kansantalouden luovuutta, jolloin haasteena on tarkasteltavan alueen laajuus. Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on rakentanut ja tukenut yritysten luovuuden edellytyksiä monin eri tavoin. Olemme panostaneet merkittävästi tieteesen ja teknologiaan eikä sääntely tai byrokratia muodosta ylivoimaista estettä. Myös yritystukia on käytetty useilla aloilla. Esimerkiksi t&k-toiminnan julkisen tuen (suhteessa BKT:hen) sekä henkilöstön määrällä mitattuna Suomi on ensimmäisenä maailmassa. European Innovation Scoreboard (EIS), joka monitoroi EU-jäsenmaiden kehitystä innovaatiopolitiikassa, listaa Suomen vahvuusiksi t&k-rahoituksen, riskirahoitusmarkkinat, korkean koulutustason ja elinikäisen oppimisen sekä patenttien korkean määrän.

Yrittäjyyden kehittäminen vaatii jatkuvaa uudelleenarviointia, jotta talouden uudistuskehitystä voidaan tukea oikeilla valinnoilla ja ratkaisuilla. Suomalaisen yhteiskunnan pitää voida jatkuvasti parantaa yritysten kasvun ja kilpailukyvyn edellytyksiä omista erityislähtökohdistamme. Luovuudesta ja innovatiivisesta toiminnasta on selkein hyöty nähtävissä vasta tuotteiden ja palveluiden kautta markkinoilla. Tarvitsemme myös uudenlaista rohkeutta ja rajojen ylittämisen taitoa, jotta osaamisesta saataisiin nykyistä enemmän irti. Avainkysymyksiä ovat: onko meillä rohkeutta, kannustimia, yrittäjähengettä ja riskinottoa.

Yrittäjyyteen tulee myös kannustaa entistä enemmän. Monet uudet ideat ja innovaatiot syntyvät joustavasti toimivissa pienyrityksissä, joissa myös tulevaisuuden kasvupotentiaali itää. Erityisesti palvelusektorilla on paljon kasvupotentiaalia. Vaurauden luominen yritystoiminnalla on tavoiteltava päämäärä ja yrittäjyyden tulisi olla palkkatyötä houkuttelevampaa. On olennaista, että uusia yrityksiä syntyy ja nykyiset voivat uudistua ja kehittyä, koska lisääntyvä kilpailu on hyväksi markkinoille.

Linjaukset

- Poistetaan johdonmukaisesti kilpailun esteitä, selkeytetään ja yksinkertaistetaan säädöksiä ja vähennetään tarpeetonta sääntelyä.
- Muutetaan verotusta yrittäjyyteen kannustavaan ja yrittämiselle myönteisempään suuntaan.
- Lisätään yrittäjyyskasvatusta ja koulutusta sekä liiketoiminnan perusteiden opetusta kaikessa koulutuksessa sekä vahvistetaan liiketoimintaosaamista erityisesti markkinoinnin, tuotteistuksen, konseptoinnin ja brändäyksen osa-alueilla.
- Kehitetään pääomarahoitushäviömarkkinoiden toimivuutta, erityisesti pienyrityksille suunnattuja riskirahoitusinstrumentteja.
- Vahvistetaan ja kehitetään yrittäjyyden tukirakenteita ja infrastruktuuria sekä erilaisia verkostoja.
- Kannustetaan akateemisen koulutuksen saaneiden yrittäjyyttä.
- Konkurssin jälkeisen yrittäjyyden uudelleen aloittaminen tulee tehdä nykyistä helpommaksi.
- Yrityksille on tärkeää, että niiden toimintaympäristö on vakaa ja ennustettava.
- Lisätään tutkimus- ja kehitys- sekä viennin ja kansainvälistymisen rahoitusta Suomi maailmantaloudessa ja Suomen Lissabonin strategian mukaisesti.
- Houkutellaan ulkomaisia sijoittajia Suomeen ja rakennetaan nuorten yrittäjien kannustinmekanismeja.
- Tuetaan yrittäjyyttä vahvistamalla edelleen koulutuksen ja työelämän välistä vuorovaikutusta parantamalla opettajien ja opinto-ohjaajien tietoa yrittäjyydestä sekä kehittämällä opetussisältöjä ja menetelmiä kaikessa koulutuksessa hallituksen linjaaman koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman 2003-2008 mukaisesti.

- Luodaan kattavat edellytykset palveluprosessien kehittämiseksi. Palveluprosesseja voidaan ja tulee kehittää aivan kuten tuotantoprosesseja on kehitetty.
- Vireillä olevasta yrittäjyyskoulutuksen dynaamisista koulutusmallia kehittävästä Helsinki School of Creative Entrepreneurship -hankkeesta luodaan kansallinen malli, jota pilotoinnin jälkeen voidaan laajentaa Helsingin seudulta muualle maahan tieteen ja taiteellisuuden tutkimustulosten kaupallistamisen kiihdyttämiseksi ja uuden innovatiivisen yritystoiminnan kasvuedellytysten parantamiseksi.

Kulttuuriyrittäjyys/luovat toimialat: kulttuuriyrittäjyydellä tarkoitetaan tässä yhteydessä erityisesti kulttuurin toimialaa. Mitä enemmän erilaisia kulttuurisia merkityksiä sisältäviä tuotteita ja palveluita tuotetaan, sitä vahvemman perustan se luo koko immateriaaliselle tuotannolle, jonka tärkeintä raaka-ainetta ne tiedon ja osaamisen kanssa ovat.

Kulttuurin toimialan kotimarkkinoiden edistäminen vahvistaa kansallista kulttuurituotantoa. Kulttuurituotteiden ja -palveluiden verokohtelulla voidaan vaikuttaa niiden kotimaiseen kysyntään. Suuryritysten ja luovien pk-yritysten yhteishankkeissa immateriaalioikeudet siirtyvät usein suuryritysten haltuun. Tämä edistää harvoin kulttuurin toimialan luovien yritysten kasvumahdollisuuksia.

Kaikilla ns. luovilla toimialoilla on yhteinen ongelma: luovuutta, ideoita ja substanssiosaamista on, mutta niitä ei osata tarpeeksi hyvin saattaa ostettavaan muotoon - eli muuttaa työpaikoiksi ja taloudelliseksi hyvinvoinniksi.

Asiakaslähtöisyyteen ja markkinoiden tuntemukseen perustuvien uusien liiketoimintakonseptien kehittäminen, perinteisten kulutustuotteiden luova brändäys ja markkinointi on myös suomalaisten ulottuvilla. Kyse on ensisijaisesti tuotteistamisen merkityksen ymmärtämisestä ja tuotteistamiseen panostamisesta. Luovan työn arvoketju pitää nähdä ja ymmärtää loppuun saakka, muuten tuotteen tai palvelun kaupallisesta potentiaalista voi jäädä huomattava osa hyödynnettyä. Myös toimintamallien

kehittäminen tulisi nähdä omana kokonaisuutenaan ja niitä tulisi pyrkiä kehittämään vientituotteiksi asti.

Linjaukset

- Madalletaan arvonlisäverotus kaikille sisältötuotteiden tallenteille 8%:iin eli vastaamaan kirjojen arvonlisäveroa.
- Toteutetaan verovähennysoikeus yrityksille, jotka sijoittavat riskirahoitusta suomalaisten kulttuurin toimialan yritysten tuotteisiin tai palveluihin (kuten elokuvaan, tv-draamasarjaan).
- Selvitetään yleishyödyllisten kulttuurituotannon tai palvelutuotannon yritysten yritysmuodolle tarkoituksenmukaiset mallit luovan yrittäjyyden lisäämiseksi ja yrittäjäksi ryhtymisen kynnyksen madaltamiseksi.
- Edistetään kulttuuriyrittäjyyttä ja kulttuurituotannon pääomitusta: yritysmuoto, alv, vientituki.
- Hyödynnetään luovuuspotentiaali tukemalla luovien tuotteiden ja palveluiden tuotteistamista nykyistä enemmän ja paremmin niin kotimarkkinoilla kuin kansainvälisillä markkinoilla.
- Kiinnitetään uutta huomiota tuotteistusajattelun sekä markkinointi- ja promootiotaitojen kehittämiseen luovien alojen koulutuksessa.
- Lisätään luovien alojen monialaisuutta saattamalla eri alojen tietotaidot ja lahjakkuudet yhteen.
- Muokataan asenteita yrittäjyyttä suosiviksi mallintamalla ja esittelemällä ja palkitsemalla luovan talouden ja yrittäjyyden menestystarinoita.
- Parannetaan kansainvälisen tason osaamista brändäys-, markkinointi- ja tuotteistuskoulutusta lisäämällä sekä eri alojen kansainvälisen tason tietojen ja taitojen hankintamahdollisuuksia.

8. Kulttuuriviennin ja tuonnin edellytysten vahvistaminen

Suomessa on merkittävässä määrin kulttuurin toimialan tuotteita ja palveluita, joilla on potentiaalia kansainväliseen levitykseen. Usein kuitenkin erityisesti kulttuurituotannon arvoketjun yläpäässä (tuotteistaminen, tuotannollinen huippuosaaminen, managerointi) on kehitettävää ja opittavaa, jotta toisaalta yhä useammat kulttuurin toimialan tuotteet ja palvelut pääsisivät kansainväliseen levitykseen ja toisaalta yhä suurempi osa suomalaisten luovien ammattilaisten generoimista tuloista, ml. epäsuorat tulot kuten manageripalkkiot, markkinointiviestinnän ja oheistuotteiden tulot, jäisivät Suomeen. On ollen-naista, että myös voittoa tuottamattoman kulttuurin ja taiteen viennin ja tuonnin tärkeä merkitys ymmärretään osana luovan talouden kokonaisuutta.

Opetusministeriö on käsitellyt kulttuurivientiä yksityiskohtaisesti omassa selvityksessään.

Linjaukset

- Luodaan nopea, joustava ja riittävästi resursoitu tukijärjestelmä kansainväliseen levitykseen ja menestykseen potentiaaleille kulttuurituotteille.
- Kehitetään laatuperusteista, tuotteeseen fokusoitua tukea tuotteistus-, promootio-, markkinointi- ja levityskuluihin (esim. luomalla erillinen Tekesin valmistelurahatyypinen tukimuoto).
- Kehitetään suomalaista ns. kulttuuriteollisuuden jakelu- ja markkinointiverkoston. Sen sijaan että tuetaan ainoastaan arvoketjun alussa olevaa luovaa toimintaa, kehitetään jakelu-, kustannusmanagerointi-, ja markkinointiverkostoja, jotka sekä löytävät suurella todennäköisyydellä lahjakkuuksia että varmistavat myynti- yms. tulojen pysymisen Suomessa.
- Kehitetään ja markkinoidaan Suomen "maabrändiä", jossa käytetään tehokkaasti hyväksi taiteen, teknologian ja tieteen huippusaavutuksia ja -osaajia.

Kuullut asiantuntijat

Johtaja Pauliina Ahokas, Music Export Finland, erikoistutkija Aku Alanen, Tilastokeskus, emeritusprofessori Ilkka Heiskanen, johtaja Ossi Kuittinen, TeliaSonera, konsultti Markus Leikola, Delicate Services Oy, osastonjohtaja Kari Lindström, Työterveyslaitos, johtaja Lauri Lyly SAK, asiantuntija Markus Äimälä, Elinkeinoelämän keskusliitto

Valikoima käytettyä kirjallisuutta ja lähteitä

- Allén T (toim.): Askelmerkit tulevaisuuteen, Suomi 2015 -ohjelman loppuraportti. Sitra, 2003.
- Amabile T.M: A Model of Creativity and Innovation in Organizations. Straw & Cummings (toim.): Research in Organizational Behaviour. Vol 10, 1988.
- Antila, J, Ylöstalo, P.: Proaktiivinen toimintatapa, yritysten ja palkansaajien yhteinen etu? Työpoliittisia tutkimuksia, 239. Työministeriö, 2002.
- Ashton, D.N, Sung, J.: Supporting Workplace Learning for High Performance Working. ILO, 2002.
- Baumol, W.J.: The Free Market Innovation Machine. Analyzing the Growth Miracle of Capitalism. Princeton, 2002.
- Brown, J. S.: Research that Reinvest the corporation. Harward Business Review on the Innovative Company. Harward Business School Press, 2003.
- Cliche, D, Mitchell, R et. al: Creative Europe. On governance and Management of Artistic Creativity in Europe. Bonn, 2002.
- Craft A et al. : Creativity in Education. London, Continuum, 2001.
- Csikszentmihalyi, Mihaly: Creativity, Flow and the Psychology of Discovery and Invention. New York, Harper Collins, 1996.
- Damanpour, F.: Organizational Innovation: A Meta-Analysis of Effects of Determinants and Moderators. Academy of Management Journal, vol 34. no 3, 1991.
- Florida, Richard: The Rise of the Creative Class and how it's transforming work, leisure, community and everyday life. New York, 2002.
- Florida Richard & Irene Tinagli 2004. Europe in the Creative Age. Carnegie Mellon Software Industry Center/ Demos. [WWW-dokumentti.] <http://www.creativeclass.org/acrobat/Europe_in_the_Creative_Age_2004.pdf>
- Galligan, Ann: Creativity, Culture, Education and the Workforce. Center for Arts and Culture. Art, Culture and the National Agenda. 2001.
- Hautamäki, A, Lemola, T. (toim.): Suomi uuteen nousuun, innovaatiot ja osaaminen huipputasolle. Sitra, 2004.
- Himanen, Pekka: Välittävä, kannustava ja luova Suomi. Katsaus tietoyhteiskunnan syviin haasteisiin. Eduskunnan julkaisu, 4:2004.
- Hämäläinen, Timo J. : Sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan uudistumiskyky. Edita, 2004.
- Kanerva, Anna: Kansainväliset luovuusstrategiat - selvitys. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore, 2005.
- Koski, Jussi T: Luova hierre. Näkökulmia yksilöiden, ryhmien ja organisaatioiden luovuuteen. Jyväskylä, 2001.
- Landry, Charles: The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators. London, 2000.
- Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma: Opetusministeriön julkaisuja, 29: 2003.
- Luovuuskertomus: Ehdotus hallitusohjelmassa tarkoitetun luovuusstrategian tekemisen luonteesta, lähtökohdista ja toteuttamisen tavoista, Opetusministeriön julkaisuja, 4:2004.

- Millaisin perustein kulttuuriarvoja mitataan? Suomen kulttuurirahaston Kulttuuri- ja talous -seminaari 19.5.2004. Alustukset ja puheenvuorot. Helsinki, 2004.
- Nonaka, I, Takehch, H: The Knowledge Creating Company; how Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation. Oxford University Press, 1995.
- Opetusministeriön strategia 2015. Opetusministeriön julkaisu, 11:2003.
- Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi. Suomi maailmantaloudessa -selvityksen loppuraportti. Valtioneuvoston kanslia, 2004.
- Parasta ennen 01 01 2015. Tulevaisuuden tekijät - Suomi 2015 : Suomen tulevaisuuden menestystekijät ja haasteet. Suomi 2015 -ohjelman 7. kurssin loppuraportti. Helsinki, 2003.
- Salmenperä, Matti: Luova työote - tuottava työ. Työhallinnon julkaisu, 345:2005.
- Ståhle, P, Sotarauta, M.: Alueellisen innovaatiotoiminnan tila, merkitys ja kehityshaasteet Suomessa. Eduskunnan kanslian julkaisu, 3:2003.
- Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi : Kilpailukykyinen innovaatioympäristö -kehittämishojelman loppuraportti. Sitra, 2005.
- Tiihonen, Seppo ja Paula: Maailmanhallinta - politiikkaa, taloutta ja demokratiaa. VATT 2004.
- Uusikylä, K, Piirto J.: taito löytää rohkeus toteuttaa, WSOY. Juva, 1999.
- Wilenius, Markku: Luovaan talouteen, Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. Helsinki, 2004.
- World Commission on the Social dimension of Globalisation, A fair globalisation. Creating opportunities for all. ILO, 2004.
- Zhou, J, Shalley C. : Research on Employee Creativity, A Critical Review and Directions for Future Research. Personnel and Human Resource Management, vol 22, Greenwich, 2003.

Liite

30.11.2004
DNRO 63/043/2004

Yliasiamies Esko Aho
Suomen itsenäisyyden juhlarahasto

ASIA: Luovuusstrategiatyön toimeksianto

Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelmassa todetaan, että laaditaan koko maata koskeva luovuusstrategia. Tämän johdosta opetusministeriö on päättänyt käynnistää luovuusstrategiatyön seuraavalla toimeksiannolla:

Hallitusohjelmassa tarkoitetun koko maata koskevan luovuusstrategiatyön tavoitteena on:

- kiinnittää yhteiskunnan eri toimijoiden huomio luovuuden kasvavaan merkitykseen yksilöiden, yhteisöjen ja koko yhteiskunnan hyvinvoinnissa ja menestyksessä
- lisätä eri toimin edellytyksiä luovuuteen liittyvien yksilöllisten ja yhteisöllisten voimavarojen käytölle sekä
- etsiä tasapainoa luovuuteen liittyvien yhteiskunnan kehittämismahdollisuuksien ja kasvavien kilpailu- ja tehokkuusvaatimusten välillä.

Luovuusstrategiatyössä tulee hyödyntää ja tukea olemassa olevia luovuuden edistämiseen tähtääviä hankkeita tai prosesseja, tehdä uusia aloitteita tai käynnistää uusia prosesseja, joilla mahdollistetaan luovuuden parempi toteutuminen elämän ja yhteiskunnan eri alueilla sekä valmistella strategia luovuuden edistämiseksi Suomessa.

Luovuusstrategiatyötä ohjaava visio on itseään luovasti toteuttavien yksilöiden, innostavien, kannustavien ja tukevien yhteisöjen sekä luovuudesta menestystä ammentavien yritysten Suomi.

Luovuusstrategiatyö toteutetaan 1.1.2005 - 31.10.2006 välisenä aikana. Strategiatyö koostuu kolmesta osiosta: Luova ihminen, Luovat ympäristöt ja Luova talous seuraavien niitä koskevien toimeksiantojen mukaisesti:

-Luova ihminen -osiossa tarkastellaan luovuutta ihmisen lajiominaisuutena, itsensä toteuttamisena, ajattelu- ja toimintatapoina, arkielämässä vaikuttavana yksilöllisenä ja yhteisöllisenä tekijänä, ammatillisena ominaisuutena ja työyhteisöjen voimavarana. Tässä osiossa tarkastellaan myös kasvatuksen ja koulutuksen roolia luovuuden edistämisessä.

-Luovat ympäristöt -osiossa tarkastellaan luovuuden toteutumisen toimintaympäristöehtoja, kuten suomalaista mentaali- ja muuta traditiota ja kulttuurin tilaa, luovuuden toteuttamiselle suotuisia tai haitallisia elin- ja toimintaympäristöjä sekä niitä henkisiä, rakenteellisia tai muita tekijöitä, jotka estävät tai edistävät luovuuden toteuttamista. Tässä osiossa tarkastellaan myös sosiaalisten innovaatioiden tuottamista sekä

nykyistä suvaitsevaisemman arvo- ja asenneilmaston sekä monikulttuurisuuden edistämistä strategiatyön kokonaisuudessa.

-Luova talous -osiossa tarkastellaan luovaa taloutta innovaatiopolitiikan ytimenä ja Suomen kansainvälistä kilpailukykyä parantavana toimialana sekä sen osana kulttuuriosaamisen ja kulttuuriviennin edistämistä. Kulttuuriviennin edistämässä otetaan huomioon toukokuussa 2004 valmistuneen Kulttuurivientiselvityksen ehdotukset jatkotoimenpiteistä.

Kunkin osion toteuttamista varten perustetaan työryhmät. Työryhmien tehtävänä on pohjustaa luovuusstrategian laatimista oman toimeksiantonsa pohjalta ja edistää muutoin osaltaan luovuusstrategiatyön tavoitteita. Eri osioita varten perustettavat työryhmät päättävät omista toimintatavoistaan kokonaisstrategian puitteissa. Työryhmien puheenjohtajat ja erikseen nimettävät muut edustajat muodostavat yhteistyöryhmän, jossa käsitellään strategiatyön kokonaisuutta. Yhteistyöryhmä vastaa luovuusstrategian laadinnasta. Työn organisoinnissa ja toteuttamisen tavoissa työryhmien toivotaan mahdollisuuksien mukaan toteuttavan niitä sykkivän organisoitumisen, verkostoitumisen ja yhteishallinnan periaatteita, jotka mainitaan luovuusstrategian valmistelutyöryhmän ehdotuksissa (opetusministeriön julkaisuja 2004:4).

Yhteistyöryhmän puheenjohtajaksi ministeriö on kutsunut Teidät ja varapuheenjohtajaksi puheenjohtaja Kalevi Kivistön Suomen Punaisesta Rististä. Työryhmien kokoonpanot liitteenä.

Työryhmäkulut maksetaan määrärahasta 29.01.21.

Kulttuuriministeri

Tanja Karpela

Johtaja

Rauno Anttila

TIEDOKSI:

Työryhmien jäsenet ja sihteerit

OPM:n talousyksikkö

OPM:n sisäinen ja ulkoinen tiedotus

OPM hankerekisteri

Luovuusstrategiatyöryhmien jäsenet

Yhteistyöryhmä

Esko Aho, yliasiamies, SITRA, *puheenjohtaja*
Kalevi Kivistö, puheenjohtaja, Suomen Punainen Risti, varapuheenjohtaja
Tuula Arkio (luova talous -työryhmän puheenjohtaja)
Aila Paloniemi (luova ihminen työryhmän puheenjohtaja)
Pekka Sauri (luovat ympäristöt -työryhmän puheenjohtaja)
Markku Linna, kansliapäällikkö, opetusministeriö
Markku Wallin, kansliapäällikkö, työministeriö
Erkki Virtanen, kansliapäällikkö, kauppa- ja teollisuusministeriö
Anne Brunila, ylijohtaja, valtiovarainministeriö
Riitta Kaivosoja, ylijohtaja, opetusministeriö
Pirjo Honkasalo, taiteilijaprofessori
Anita Mikkonen, maakuntajohtaja Keski-Suomen liitto
Ritva Siikala, ohjaaja, toiminnanjohtaja/Kassandra ry
Kari Uusikylä, professori, Helsingin yliopisto
Tapio Varmola, rehtori, Seinäjoen ammattikorkeakoulu
Hannele Koivunen, kulttuuriasiainneuvos, opetusministeriö, *sihteeri*
Esa Pirnes, erikoissuunnittelija, opetusministeriö, *sihteeri*

Luova ihminen -työryhmä

Aila Paloniemi, kansanedustaja, *puheenjohtaja*
Sinikka Haapanen, kulttuurisuunnittelija, Helsingin kaupunki/Nuorisosiankeskus
Sari Kaasinen, muusikko, musiikkikasvattaja
Taavi Kassila, elokuvaohjaaja, kirjailija
Marjukka Karttunen, kansanedustaja
Jorma Kauppinen, opetusneuvos, Opetushallitus
Soili Keskinen, professori, Turun yliopisto
Erkki Kuisma, fellow, Nokia Oyj
Reijo Miettinen, työelämä tutkimuksen professori, Helsingin yliopisto
Kiti Müller, tutkimusylilääkäri, Työterveyslaitos
Juhani Suortti, professori, Oulun yliopisto/Kajaanin opettajankoulutusyksikkö
Risto Ruohonen, neuvotteleva virkamies, opetusministeriö
Hannu Saha, Taiteen keskustoimikunnan puheenjohtaja
Mika Tammilehto, ylitarkastaja, opetusministeriö
Anna Tulusto, toimittaja
Esa Pirnes, erikoissuunnittelija, opetusministeriö, *sihteeri*
Anna Kanerva, suunnittelija, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö, *sihteeri*

Luovat ympäristöt -työryhmä

Pekka Sauri, apulaiskaupunginjohtaja, Helsingin kaupunki, *puheenjohtaja*
Janne Antikainen, erikoistutkija, sisäasiainministeriö
Marjatta Bardy, tutkimusprofessori, STAKES
Mikko Cortés-Téllez, suunnittelija, opetusministeriö
Mustafa Gürler, kulttuurituottaja, kulttuuriasiainkeskus Caisa
Vertti Kivi, sisustusarkkitehti, dSign Vertti Kivi & Co
Hilkka Lydén, projektikoordinaattori, SETA
Mikaela Nylander, kansanedustaja
Eero Ojanen, filosofi, vs. toiminnanjohtaja, Kriittinen korkeakoulu
Sirpa Pietikäinen, puheenjohtaja, YK-liitto
Ilona Silenti, läänintaiteilija, Uudenmaan taidetoimikunta
Markku Sotarauta, professori, alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto
Ditte Stürmer, erityisasiantuntija, Suomen Kuntaliitto
Jouni J. Särkijärvi, ylijohtaja, ympäristöministeriö
Marja Tuominen, kulttuurihistorian professori, Lapin yliopisto
Pia Viitanen, kansanedustaja
Pirkko Liisi Kuhmonen, ylitarkastaja, opetusministeriö, *sihteeri*
Esa Pirnes, erikoissuunnittelija, opetusministeriö, *sihteeri*

Luova talous -työryhmä

Tuula Arkio, ylijohtaja Valtion taidemuseo, *puheenjohtaja*
Krister Ahlström, puheenjohtaja, Creative Finland ry
Iris Autio, tuottaja, Tero Saarinen Co
Mertzi Bergman, konsultti-valmentaja, Inno-Tiimi Oy
Tarja Cronberg, kansanedustaja
Antti Hautamäki, johtaja, SITRA
Seppo Kangaspunta, projektipäällikkö, kauppa- ja teollisuusministeriö
Sakari Karjalainen, johtaja, opetusministeriö
Hannele Koivunen, kulttuuriasiainneuvos, opetusministeriö
Ritva Mitchell, tutkimusjohtaja, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö
Yrjö Neuvo, tutkimusjohtaja, Nokia Oyj
Hannele Pohjola, johtava asiantuntija, Elinkeinoelämän keskusliitto
Matti Salmenperä, johtaja, työministeriö
Minna Sirnö, kansanedustaja
Yrjö Sotamaa, rehtori, Taideteollinen korkeakoulu
Markku Wilenius, professori, Tulevaisuudentutkimuskeskus, Turun kauppakorkeakoulu
Kimmo Aulake, erityisasiantuntija, opetusministeriö, *sihteeri*
Veikko Kunnas, kulttuuriasiainneuvos, opetusministeriö, *sihteeri*

Opetusministeriön julkaisuja -sarjassa vuonna 2005 ilmestyneet

- 1 Kohti tutkimuslähtöisen yrityksen määritelmää
- 2 Opetusministeriön tulossuunnitelma 2005
- 3 ESR-hankkeet alueellisen osaamisen kehittämisessä – vaikutukset Satakunnan, Päijät-Hämeen ja Keski-Suomen maakunnissa. Väliraportti II
- 4 Toiminta- ja taloussuunnitelma 2006–2009
- 5 Suomalais-venäläisen kulttuurifoorumin arviointi
- 6 Esteetön opiskelu yliopistoissa
- 7 Perustietoja ammattikorkeakoulusta
- 8 Audiovisuaalisen politiikan linjat
- 9* Staying Power to Finnish Cultural Exports – The Cultural Exportation Project of the Ministry of Education, the Ministry for Foreign Affairs and the Ministry of Trade and Industry
- 10 Opetusministeriön toimintakertomus 2004
- 11 Audiovisuaalisen alan verkko- ja virtuaalipalveluiden kartoitus 2004–2005
- 12 Yliopistot 2004
- 13 Universities 2004
- 14 Universiteten 2004
- 15 Koulutus ja kulttuuri 2004, Opetusministeriön vuosikatsaus
- 16 Tutkimus väestön liikuntakyvyn, liikuntahalun ja liikuntataitojen edistäjänä. Liikuntatutkimuksen suunta vuoteen 2010
- 17 Utbildning och kultur 2004, Undervisningsministeriets årsöversikt
- 18 Education and Culture 2004, Ministry of Education Annual Report
- 19 Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu; Oppilaskunnan ohjaavan opettajan opas
- 20 Aikuiskoulutuksen vuosikirja; Tilastotietoja aikuisten opiskelusta 2003
- 21 Tohtorit, tiedepolitiikka ja työmarkkinat; Tutkijankoulutus Suomessa 1950-luvulta tutkijakoulujen aikaan
- 22 Koe-eläintoiminnan yhteistyöryhmä (KYTÖ); Toimintakertomus 2001–2004
- 23 Ammattikorkeakoulut 2004; Taulukoita AMKOTA-tietokannasta Yrkeshögskolorna 2004; Tabeller ur AMKOTA-databasen
- 24 Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2003
- 25 Noste-ohjelma vuonna 2004; Vuosiraportti 2004
- 26 Yliopistotilastot; Taulukoita KOTA-tietokannasta
- 27 Universitetsstatistik 2004; Tabeller ur KOTA-databasen 2004
- 28 Aikuiskoulutuksen alueelliset toimenpideohjelmat
- 29 Taiteen ja kulttuurin Venäjä-ohjelma
- 30 Selvitys tietoteollisuuden lisätoimenpideohjelman toteutumisesta ja tuloksista yliopistoissa
- 31 Digitaalisen aineiston kysyntä ja tarjonta; Yleiset kirjastot 2004
- 32* Opetusministeriön tuottavuusohjelma 2006–2010

* Ei painettu, vain verkossa

Julkaisut sähköisenä osoitteessa www.minedu.fi/julkaisut

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Julkaisumyynti / Bokförsäljning

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet

PL 4 / PB 4 (Vuorikatu 3 / Berggatan 3)

00014 Helsingin Yliopisto / Helsingfors Universitet

puhelin / telefon (09) 7010 2363

faksi / fax (09) 7010 2374

books@yopaino.helsinki.fi

www.yliopistopaino.helsinki.fi

ISBN 952-485-034-6

ISBN 952-485-035-4 (PDF)

ISSN:1458-8110